

36

ALTAN

2
AAN. 1920
ESRİN 1923
ELİM

Atatürk ve Harf Devrimi

M. Şakir Ülkütaşır

ANKARA
ULU GAZİSİNİ
YENİ HARFLER-LE
SELAMLAR

Cumhuriyet

Cumhuriyet'in okurlarına armağanıdır. Parayla satılmaz.

Dizgi - Baskı - Yayınılayan:
Yenigün Haber Ajansı
Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Mart 1998

**ATATÜRK
VE
HARF DEVRİMİ**

M. ŞAKİR ÜLKÜTAŞIR

Cumhuriyet GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.

*Cumhuriyetimizin kurucusu, devrimlerin yaratıcısı,
büyük insan ve devlet adamı
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ün
değerli anısına saygılarla.*

ATATÜRK
(1881-1938)

İÇİNDEKİLER

Birkaç Söz	11
------------------	----

Birinci Bölüm

HARF DEVRİMİ ÖNCESİ

Biraz Tarih	14
Tanzimat ve Mutlakıyet Devirleri	16
II. Meşrutiyet Devri ile Cumhuriyetin İlk Beş Yılı	21
Islahatçılar ve Hurûf-ı Munfasılacılar	22
Harflerimizin Islahı	33
Latin Harfleri Meselesi	41
Gazete ve Dergilerdeki Yayınlar	47

İkinci Bölüm

YENİ TÜRK HARFLERİNİ KABUL

VE UYGULAMA DÖNEMİ

Latin Aslından Alınan Yeni Türk Harflerinin	
Kabul ve Uygulaması	58
Atatürk'ün Harf Devrimini Müjdeleyen İlk Nutku	62
Millet Mektepleri	65
Yeni Türk Harfleri Marşı	69
Dolmabahçe Sarayı'nda İlk Uygulama Dersleri ve	
Harf Seferberliği	70

Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun	75
Gazi Mustafa Kemal'in Yeni Türk Alfabesi	
Başöğretmeni Sıfatıyla Yaptığı Yurt Gezileri	85
Tarihi Bir Belge	113
Avrupa Basını Harf Devrimimizi Takdir Ediyor	116

Üçüncü Bölüm

KAYNAKLAR

Harf Devrimi Üzerine Yazılmış Başlıca Kitap ve	
Makaleler	123
Sözlükçük	127

BİRKAÇ SÖZ

(Cumhuriyet'in büyük bir başarı ile uyguladığı Latin harfleri konusunun geçmişe -Tanzimat Devri'ne kadar- dayanan bir kökü de vardır.)

Türk devriminin Tanzimat'tan (1) ve hatta biraz daha önceki devirlerden beri hazırlanan düşünce ve uygarlık temelleri hemen hemen Cumhuriyetle birlikte, bir bütün olarak uygulama alanına konuldu. 1926 yılında bütün ana kanunların Avrupa Hukuk sistemine göre yenileştirilmesinden sonra, sıra yazı (harf) ve dil işlerini ele almaya gelmişti. Bu konu üzerinde, basında, bazı düşünceler de ileri sürülmeye başlanmıştı. Türkçeye kendi yapısı içinde ulusal rengini vermek, egemenliğini kazandırmak zorunlu ve gerekli idi; Cumhuriyet Türkiye'si, dil devrimine II. Meşrutiyet devrinin bir türlü gerçekleştiremediği *Alfabe devrimi*, yani Latin aslından gelen yeni Türk harflerini kabul ve uygulamakla işe başlamış oldu.

Yüzyıllardan beri kullandığımız Arap alfabesi, ancak bu dilin kendi özelliklerine göre kurulmuş olup, Türk fonetiğine hiç uymayan bir yazı sistemi idi. Bu alfabe, kuruluşu bambaşka olan Türkçenin ses varlıklarını doğru ve tam gösterecek zengin bir araç olamamıştı. Yazımının en önemli yönü, sözcükle ünlülerin (sesli) gösterilmesi idi; Arap alfabesiyle böyle bir yazım sağlanamıyordu. Bu ne-

(1) Tanzimat, 1839'dan I. Meşrutiyet'in ilanı olan 19 Aralık 1876 tarihine (yani Abdülmecit, Abdülaziz ve V. Murat zamanlarına) kadar süren dönemdir.

denle bize ünlü harfleri gösteren, okunması, yazılması dilimizin yapısına uyan bir alfabe gerekti. İşte Cumhuriyet, bu sorunu *büyük ve başarılı bir devrim* ile gerçekleştirdi. Bu kitap, bu sorunu tarihi kökeniyle birlikte anlatacaktır.

M. Şakir ÜLKÜTAŞIR
Ankara, 1 Mart 1973

BİRİNCİ BÖLÜM
HARF DEVRİMİ ÖNCESİ

BİRAZ TARİH

Kök Türkler (552-745), toprakları şimdi Moğollara geçmiş bulunan yurtlarında, kendi dilleri için oldukça yeterli olan bir yazı (alfabe) sistemi düzenlemişlerdir. “Kök Türk Yazısı” da denilen bu yazı, Orhun (Orhon) nehri kıyılarından, Yenisey ırmağı dolaylarında yaşayan eski Kır-gızlara da geçmiş, onlar tarafından da kullanılmıştır. Bu yazı sistemi Orhon yazıtlarında görülmektedir. Çin tarihleri de Türklerin çok eskiden beri bir yazı (alfabe)ları olduğunu bildirmektedir.

Kök Türklerin doğuda uygarlık mirasçısı olan Uygur Türkleri (745-970) bu yazıyı bırakıp, Orta İran asıllı Soğ-dak yazısından faydalananarak Uygur yazısını geliştirmişler, yurtlarında ekonomik, sosyal, politik gereklere göre Soğ-dak, Brahmi, Mani, Nastûrî, Tibet, Çin ve Moğol-Passepa yazılarını (harflerini) da kullanmışlardır. Daha sonra, İslam dinini kabul eden Uygurlar, yine yazı değiştirmişler ve silabik bir sistem olan Arap yazısını almışlardır.

960 yılında İslamlığı kabul eden Karahanlılar da (932-1212), önceleri kullandıkları Uygur yazısını bırakarak *Arap yazısını* benimsemişlerdir. *Arap alfabesi yalnız ünsüz = ündeş’leri (consonne) gösteren bir yazı düzeni olduğu* ve Arapçadaki = ünlü’ler (voyelle) düzeninde yalnız *a, i, u* bulunduğu için, bu üçe karşı dokuz ünlü (*a, o, u, ı, è, é, ö, ü, i*) bulunan Türk dil ve lehçeleri (Karahanlı, Harzem, Çağatay, Osmanlı v.s.) Arap harflerinin yetersizliği altında bulunmuşlar, yalnız Kuman Türkçesi, din yoluyla Latin alfabesiyle yazılmıştır (Codex Cumanicus, 1303).

Türkler, İslamlığa girdikten sonra, Orta Asya devlet-

leriyle Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve beylikleri, Mısır-Suriye, Altınordu (Kıpçak) ve en sonra Osmanlı devletlerinin egemen oldukları geniş ülkeler içinde yüzyıllar boyunca hep Arap yazısını (alfabesini), aynı sistem altında olarak, kullanmışlardır (2). İşte böylece Osmanlı İmparatorluğunda da -kuruluşundan (1299), yıkılışına 1923 kadar- Arap yazısı, hatta büyük bir tutuculukla, kullanılmıştır. Tanzimat (1839) ile birlikte -aslında Türkçe kelimeleri yazmakta pek yetersiz olan- bu yazının düzeltilmesi (ıslahı) çareleri düşünülmüş, bu alanda, çeşitli zamanlarda bir takım davranışlar olmuştur.

Cumhuriyet'in büyük ve önemli devrimlerinden biri de, 3 Kasım 1928 tarihinde Arap harflerinin bırakılıp, yerine Latin aslından alınan Türk harflerinin kullanılmaya başlanması olmuştur.

29 harften oluşan bu alfabemizde bütün ünsüz (sessiz) harflerin adı, o sesin sonuna "e" harfi konularak yapılır: $f = fe$, $l = le$, $m = me$ gibi. Buna rağmen, "k" harfine "ka", hatta "h"ye "ha" diyenler de vardır. Fakat, bu yanlıştır. Türk alfabesinde bu harflerin adları da, bütün öteki harflerde olduğu gibi, "e" ile okunacaktır: $k = ke$, $h = he$ 'de olduğu gibi.

El yazısında, art arda gelen m , n , u , $ı$ gibi harflerin kolay okunmasını sağlamak için, bunlardan "u" ile "ı" harflerinin üzerine, "ğ" (yumuşak ge'nin üzerindeki gibi) "kaş" konulabilir.

(2) Arap alfabesi (elifbası)'nın esası, Sâmi alfabesinin Âramî kolundan meydana gelmiştir. arap oldukları halde, sonradan Âramî'leşmiş olan Nebtî (Nebati)'lerin yazısı Arap harflerinin doğuşuna yol açmıştır. Ayrıca, Araplar kendi dillerinin ihtiyacını karşılamak üzere, bu alfâyeye altı harf daha eklediler.

Arapçada birçok sesli harfler (ünlüler) yazılmaz; bunların yerine "hareke = üstün, esre, ötre" denilen işaretler kullanılır. Arap alfabesi de "elif (aleph)", "be (beth)" harfleriyle başlar. Bundan ötürü, Arap alfabesini kullandığımız dönemlerde, biz de alfâyeye "Elifba" ya da "elifbe" diyorduk.

Latin harflerini kullanan birtakım uluslar, bu alfabeyi kendi dillerinin özelliklerine uydurmak amacıyla, “diyakritik” adı verilen birtakım işaretler kullanırlar. Türk alfabesinde de, bazı harfler bu anıaçla diyakritik işaretler almıştır: “ç”, “ş”, “ğ” gibi.

TANZİMAT VE MUTLAKİYET DEVİRLERİ (1839-1908)

Bizde alfabe (elifba) konusuna dokunanların öncüsü Münif Efendi olmuştur. Münif Efendi’nin bu yoldaki fikir girişimlerini şöylece özetleyebiliriz:

Antepli Münif Efendi (sonra paşa) 13 zilkade 1278 (11 Mayıs 1862)’de kurucusu bulunduğu “Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniye’de verdiği bir konferansta alfabe konusunu ele almış, Arap harflerine yeni bir şekil vermek, *bunların ıslahı cihetine* gidilmek, yazılış ve okunuşunu kolaylaştırmak düşüncesini ortaya atmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun son yüzyıl Maarif nazırlarından olan Münif Paşa’nın, yukarıda tarihini belirttiğimiz bu konferansı (o zamanın deyiimiyle: “telaffuz eylediği makale”), kendisinin sahip ve başmuharrirliğini yaptığı *Mecmua-ı Fünûn* (yıl, 2 1270/1868, sayı 14, s. 74-77) dergisinde ayrıntılarıyla yazılıdır. Paşa, “telaffuz eylediği” bu dikkate değer makalesinde -Lâtin esasına dayanan imla hakkında, özellikle şunları söylüyor:

“Avrupalıların yazılarında müşkilât-ı mezkûre (bu zorluklar) olmadığı misillü (gibi) usûl-i talimiye dahi mümkün mertebe tahsil olunduğundan, altı-yedi yaşındaki çocuklar pekâlâ okuyup-yazmak öğrenmekte ve zükûr-u nisâdan (erkek ve kadından), uşak ve amele gürûhuna varın-

caya kadar ifade-i merama müktedir olacak derecede kitâbet (iyi, yanlışsız yazma) tahsil ederler, yazı yazmak öğrenirler”.

Münif Paşa, bu konferansında Lâtin (Roma) harflerinin kolayca okunup yazılmasındaki faydaları belirtmekle birlikte dilimizdeki kelimeleri munfasıl (ayrık) harflerle, bi-tiştirmeyerek (yani huruf-ı munfasıla ile) yazmak yolunu yeğlediğini tercih ettiğini de söyler (3).

Kullanılmakta olan Arap harflerinin ıslahı ile ilgili bir girişim de dışarıdan, ünlü Azerbaycanlı muharrir -şair Ahundzade Mirza Fetali (Deth-Ali) tarafından yapılmıştır. 1857 (1272)’de, Farsça olarak yazdığı bir risale (broşür) ile Arap elifbasının (alfabe) ıslahı fikrini ortaya atan Feth-Ali bu konuda şöyle diyor:

“ Huruf-ı kadimenin noktaları ilga olunup (kaldırılıp) yerlerine diğer bir alâmet-i muttasıla vazından (konulmasından) ve kelimâtın gereği gibi telaffuz olunması içün bazı harekât-ı cedide ihtira’ı (bulumu) ile bunların mileli ec-nebiyye (yabancı uluslar) hututı (yazıları) misillû (gibi) huruf sırasında (Latin alfabesi biçiminde) tahririnden (yazılışından) ibaret (bulunmaktadır).”

Feth-Ali, 1863 (1278)’de Tiflis’ten kalkıp İstanbul’a gelerek, Sadrazam Keçecizade Fuat Paşa’ya eserleriyle birlikte, bu konuda hazırladığı “*Harflerin ıslahı*” tasarısını (projesini) de sunmuştur. Fuat Paşa, Ahundzade’nin bu Fars-

(3) Bu konuda ayrıntılı bilgi için, *Mecmua-i Fünûn*, “Eser-i Cemiyet-i İlmîye-i Osmaniye”, sene 2, İstanbul 1280/1868, sayı 14, s. 69-77’ye bakınız. Adı geçen cemiyet, 1860 yılında İstanbul’da kurulmuştur. Bu derneğin düşüncelerini yaymak üzere 1862’de çıkarılmaya başlanan *Mecmua-i Fünûn* adlı bir de dergisi vardı. Münif Efendi (Paşa) bu mecmuanın hem sahibi hem de başyazarıydı. Paşa, bu mecmuanın “Herkesin anlayacağı surette sehl-ül ibâre olmak üzere” kaleme alınacağını ilk sayıda bildirmişti.

ça kitapçığı ile birlikte tasarısını da incelenmek üzere “Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye”ye göndermiştir. Cemiyetçe, gerek risale ve gerek tasarı önemle dikkate alınmıştır.

Feth-Ali’nin komedileri Cemiyet-i İlmiye’ce takdirle karşılanmış ve Türkçe (Osmanlıca)’ye çevrilmesine de karar verilmiştir. Fakat, Arap alfabesinin ıslahı işinde ise, birisine Feth-Ali’nin de katılmış olduğu iki oturumda bu mesele müzakere edilmiş ve Arap alfabesinin gerçekten Türkçeyi yazmaya elverişli olmadığından, ıslaha muhtaç bulunduğuna çoğunlukla karar verilmiştir. Şu var ki, bu sözlü karar yazıya olumsuz olarak geçmiş ve tasarı için bu defa: “*Fevâid ve muhassenatı tasdik ve teslim olunmuş ise de, mücerred icrasında derkâr olan müşkilât-ı azîme*” ile birlikte “*...Eski âsar-ı İslamiyenin nisyanını da müeddi olacağından*” bu düzenlemenin genel olarak kabulünün olanaksız olduğu ileri sürülerek, tasarının uygulanmasından vazgeçilmiştir. Proje de bu gerekçe ile Sadarete geri gönderilmiştir. Bununla beraber, Feth-Ali’ye “Bu babdaki masai ve ihtimamının tahsin ve sitayişe şayan görüldüğü” hakkında bir takdirname ile bir de Mecidiye Nişanı’nın verilmesi unutulmamıştır. Cemiyet-i İlmiyye tarafından bu konuda Sadrazam Fuat Paşa’ya gönderilen takrirden, Feth-Ali’nin de bu sakıncaları kabul etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Eli boş Tiflis’e dönen Ahundzade Mirza Feth-Ali, bundan sonra “İslam alfabesini büsbütün bırakıp Latin harfleri” üzerinde durmuş, bu yolda bir çalışmaya geçmiş, bir süre sonra, ikinci bir lâyiha hazırlamıştır. Feth-Ali, bu yeni öneri lâyihasının bir suretini Tahran’a, bir suretini de -Ali Suavi’nin *Ulûm* gazetesinde yayımladığı bir makaleyi de iliş-tirerek- Sadrazam Âli Paşa’ya (ölümü 1871) göndermiştir. Mirza Feth-Ali, Sadrazama gönderdiği bu yeni tasarısında

Latin harfleri'nin kabulünü salık vermiştir. Feth-Ali, bu ikinci tasarısında, Latin alfabesini temel alarak yeni bir alfabe sistemi hazırlamıştı. Şu var ki, Ahundzade bu ikinci başvurusundan da olumlu bir sonuç elde edememiştir.

Mirza Feth-Ali, bu alanda sonuçsuz kalan girişim ve çabalarını, şiir alanında da kalem oynatmaya yetenekli olduğunu gösteren Şehnâme tarzında yazılmış Farsça, uzunca bir manzumesinde anlatmış ve Doğu Müslümanlarının geriliğini acı bir dille yermiştir. Ahundzade Feth -Ali'nin, Arap alfabesinin eksiklerine değgin "Fıkra-i Acîbe" ünvanlı küçük bir hikâyesiyle Türkçe ve Farsça birkaç makalesi de vardır.

Burada şu noktayı da açıklayalım ki, Münif Efendi ve Feth-Ali Ahundzade'nin girişimlerinden bir süre önce, *büyük Türk bilgini Ahmet Cevdet Efendi (Paşa), 1851 yılında yazıp yayımladığı ünlü Kavâid-i Osmaniye kitabında, Türkçemizde bulunup da Arap harfleriyle gösterilemeyen sesler için bir yazı yolu aramak gerektiğini önemle belirtmiştir. Bunun üzerine, "Encümen-i Dâniş (4)" de bu konu üzerinde durmuş ve 1863-1864 ders yılı kitaplarında Arap yazısı harekeli (üstün, esre ve ötreli) olarak kullanılmıştır. 1869 yılında yazının ıslahı, yahut da değiştirilmesi hakkında, büyük Vatan Şairi Namık Kemal Bey ile İran'ın Türkiye nezdindeki İstanbul elçisi olan Melkum Han, Hürriyet gazetesinde konuyu tartışmışlardır. Yine Namık Kemal, 1878'de Arap harflerinin sağdan sola, Latin harflerinin ise soldan sağa yazıldığını ileri sürerek, alfabe değiştirme önerilerini olumlu karşılamamıştır.*

1869'da İbrahim Şinasi, 1884'te de Ebuzziya Tevfik (öl. ocak 1913), basımda kullanılan Arap harflerini olduk-

(4) Bu konuda bizim, *Türk Kültürü*, (sayı 18, nisan 1964)'nde çıkan "Encümen-i Dâniş-İlk Türk Akademisi" adlı makalemize bakınız.

Arap harfleri tekrar ele alınmış, fakat dar bir ölçüde “ıslah-ı huruf” yoluna gidilmiştir. Bu davranışta bir harften “sakıl=kaba” ve hafif “üstün” ve “esre”ler: ا, ا, ا, ا, ا (a ile e, ı ile i) birbirinden ikiye çeşit işaretle tefrik (ayır) edilmiş, öbür taraftan da “ج” (vav) harfinin (ö, o, u, ü) değerleri için harfin üstüne (..... bir, iki, üç nokta gibi) özel işaretler konularak bunlara ayrı adlar verilmiştir. Fakat, yazıdaki güçlük bunlarla da giderilememiştir.

II. MEŞRUTİYET DEVRİ İLE CUMHURİYETİN İLK BEŞ YILI (1908-1927)

1908 (10 Temmuz 1324) II. Meşrutiyet devriminden kısa bir süre sonra, “harf” ve “imlâ”yı düzeltme (ıslah), düzenleme (tanzim) yolunda resmi ve özel girişimler yapılmış, bu arada Maarif Nazırı Şükrü Bey (maslup) zamanında “*sarf*” “*imlâ*”, “*lûgat*” encümenleri ile “*İstılahat-ı İlmiye Encümeni* (Bilimsel Terimler Kurulu)” adı altında dört encümen kurulmuş, yazımda (imlâda) bazı kolaylıklarla beraber bir düzenlilik de aranmıştır. Resmi nitelikte olan bu encümenler tarafından ayrıca birer “sarf” ve “imlâ” risaleleri de bastırılmıştır. Bunlardan “*İstılahat-ı İlmiye Encümeni*” 1330-1914 yılında kurulmuştur. Bu encümenin üyeleri arasında Babanzade Naim, Ziya Gökalp, Rıza Tevfik (Bölükbaşı), İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) gibi devrin tanınmış simaları vardı.

Şu var ki, nezaretin bu resmi encümenleri yanında “*İslah-ı Huruf Cemiyeti*” gibi özel dernekler de kurulmuştur. Bu sırada yazım sorununun çözümü için ancak *Lâtin harflerinin kabul edilmesinin gerektiği* de büyük bir cesaretle

ileri sürülmüştür. Ama bu konudaki öneriler, ileri sürülen düşünceler, kuru bir bağnazlıkla âdeta aforoz edilmiştir.

Kullanılmakta olan Arap harflerinin ıslahı girişimleri arasında, ayrıca, sözcükleri “hurûf-ı munfasıla” ile (ayrışık harflerle) yazmak şekli de düşünülmüş, biraz uygulama alanına da konulmuştur. Bu yazım şeklinin en ileri gelen destekleyicisi Dr. Milâslı İsmail Hakkı Bey’dir.

Şimdi bu bilimsel çalışma ve önerileri gözden geçirelim. Bunlardan “Sarf” ve “İmlâ” encümenleri, daha ilk toplantısında şu esasları kabul etmişti:

YAZIM (İMLÂ) SORUNU

Islahatçılar ve Hurûf-ı Munfasılacılar

Alfabe devrimiyle sıkı sıkıya ilgili (daha doğrusu içiçe) bulunan bir sorun da yazın konusundaki hareket ve girişimlerdir.

Yazımın ıslahı, memlekette *bütün aydınları* ilgilendiren bir konu olmuştur. Bu yoldaki düşünceleri başlıca iki grupta toplayabiliriz:

1. *Arapça* ve *Farsça* olan kelimelerin yazımını, kendi dillerinde tutarak *Türkçe* olan kelimelerin yazımında bir düzenleme yapmak,

2. Türkçe kelimelerle beraber, Arapça ve Farsça olan kelimelerin yazımını da aynı kurala bağlamak.

Birinci düşüncede olanlar şu temele dayanırlar: Türkçe kelimelerde -Arapça’da olduğu gibi- *hareke-i resmiye*, yani üstün (fetha), esre (kesre), ötre (zamme) yoktur. Bu nedenle, Türkçe kelimelerin imlâsında *hareke-i harfîye*, yani .ى،ا gibi sesli harfler kullanılmalıdır. Örnek olarak:

gebe (گبه) kelimesi (گبه), geldim (گلدم) kelimesi (گلدیم), deve (دوه) kelimesi de (دوه) şeklinde, yani hurûf-ı imlâ ile yazılmalıdır. Arapça ve Farsça kelimeler ise, hem *hare-ke-i resmiye* (yani Arap yazım sistemine göre), hem de *hareke-i harfiye* kabul eder. Bu sebepten olduğu gibi yazılmalıdır.

Bu dönemde (yani Balkan harbinden -18 Ekim 1912-10 Ağustos 1913- üç yıl öncesiyle Umumi Harp -1914-1918- içinde) ikinci grupta olanların görüşleri daha yaygındır (6). Bu grup içindeki aydınlar, Latin harflerinin kabulüne taraf-tar olmamakla beraber, bazı işaretler kullanmak ve sesli harfleri çoğaltmakla imla sorununun çözümlenebileceğini ileri sürmüş ve uygulamışlardır. Çare olarak, harflerin yan yana, tek tek (hurûf-ı munfasıla) yazılmasını da önermektedirler. Bu arada şair ve yazar Celâl Sahir (Erozan) *Servet-i Fünun* dergisinde (25 Ağustos 1325/1909, c.37, sayı 953) yayımladığı bir makalede özellikle “İmlânın ıslahı önce harflerin ıslahına bağlıdır. Bu ıslah, harflerin ayrı ayrı (huruf-ı munfasıla) yazılmalarını temin ile olur” demektedir.

Huruf-u munfasılların başında Dr. Milâslı İsmail Hakkı, Dr. (Prof.) Necmeddin Arif, Cihangirli M. Şinasi ve eğitimci İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) bulunuyordu. Bunlar, harfleri ayrı ayrı (munfasıl şekilde) yazmak ilkesini kabul etmişlerdir.

Huruf-ı munfasıla sisteminin baş destekleyicisi Dr. Milâslı İsmail Hakkı, bu konudaki düşünce ve kanışlarını *Tamimi Maarif ve Islah-ı Huruf* adlı bir kitapçıkta, Cihangirli M. Şinasi ile İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) da *Tadil-i Huruf Meselesi, Şekiller Nasıl Tedkik Olunur* adlı üç kitapçıkta açıklamışlardır.

(6) Muallim Hüseyin Ragıp'ın (Dr. Resit Galip'in kardeşi, Muallim mecmuası sahip ve nâşiri; Cumhuriyet döneminde Roma sefiri olan zat-Sarı Ragıp lakabıyla anılır), Maarifi Nezareti Telif ve Tercüme Dairesi eserleri arasında çıkmış olan Türkçenin Usul-i Tedrisi adlı kitabında, ikinci grubun düşünce ve bu alandaki uygulamaları ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Kendisi de aynı düşüncede olan bir öğretmen-yazardı.

Bu yayından bir süre sonra *Servetifünun* mecmuasında, İsmail Subhi'nin yazımında “huruf-i munfasıla” şeklini uygun görmeyerek “Servetifünun İmlâsı” başlığı altında (*Servetifünun* 26 Mayıs 1327/1911, sayı 1044) bir deneme yayını yaptığı görülmektedir. Yazar bu yazısında: Harfler yine bitişik yazılacak, fakat bazı harfler söylenişe göre yazılarak, kimi kelimeler de “sevâit” (ünlüler) eklenerek okuma kolaylaştırılacaktır, diyor. Mesela, son senelerine (صوك سنه لرينه) kelimesi (صوك سنه لرينه), tarafından (طرفندن) kelimesi (طارافندن), olunmuştur (اولونشدر) kelimesi de (اولونشدر) şeklinde yazılacaktır. Ne var ki, bu yazım denemeleri daha önceleri de yapılmış, fakat hiçbirisi olumlu bir sonuç vermemiş, adeta kişisel, bilimsel ve edebi çevrelerde kalmıştır. İslamcı gazete ve dergiler ve yazarlar -M. Cevdet gibi- tamamıyla tutucu kalmışlardır.

Darülmuallimin (Öğretmen Okulu) öğretmenlerinden edebiyatçı Ali Nusret (Cenab Şahabettin'in kardeşi) *Tanin* gazetesindeki “Hurûf-i Munfasıla” (9 Nisan 1329/1913), “Elifba Meselesi” (15 Nisan 1329/1913), “İslah-ı Huruf Meselesi” (11 Mayıs 1329/1913), “Milletin Maarife İhtiyacı ve Hurûf-i Munfasılanın Faydaları” (21 Mayıs 1329/1913), “Lisandan Evvel Harf” (30 Haziran 1329/1913) başlıklı makalelerinde, zorlukları gidermek için harekelere başvurulması gerektiğini ileri sürmektedir.

Tanin gazetesinin 11 Ağustos 1329 (24 Ağustos 1913) tarihli nushasının ilk sayfasında “Türkçe Yazının İslahına Doğru Bir Adım ve Şayan-ı Dikkat Bir Teşebbüs” başlıklı bir yazı ile sunulan Ahmet Hilmet (Müftüoğlu) ve Celâl Esat (Arseven)'in önerileri görülmektedir. Bu yazıda, önerinin “tamamıyla aranılan gaye” olmadığı kaydedilmekle beraber, ona doğru atılmış büyük bir adım olduğu bildirilmektedir. Öneri, dört türlü okunan “,” (vav) harfini başka başka

şekillerde yazmak, ??? harflerine de birtakım işaretler koymak idi (7). *Tanin* gazetesi bu harfleri döktürerek okuyucularını alıştırmak için her sayısına bu yeni harflerle dizilmiş birer kısa yazı koymuştur. Bu kısa örnek yazılar, bir süre çıkmış; sonraları azalmış, sonunda da büsbütün bırakılmıştır.

Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın -Nazır olduğu sırada- Birinci Cihan Harbi (1914)'nden bir süre önce, özellikle orduda uygulamasına giriştiği bu tarz yazım reformu da, hatıta paşa bunu biraz da tehdit altında yürütmek istemiş olmasına rağmen, başarılı olmamıştır. "*Ordu Elifbası*", "*Hatt-ı Cedid*", "*Enver paşa Yazısı*" gibi adlar verilen bu munfasıl harflerle, Harbiye Nezareti (Milli Savunma Bakanlığı) tarafından bazı resmi genelgeler hep bu hat (yazı) ile yazılıp orduya gönderildiği gibi, askerliğe ait birtakım küçük kitaplar da basılıp yayımlanmıştır (8). Orduda bir süre uygulanan bu yazı sistemi, savaş yıllarında, eski alışkanlığı bozduğu ve bu yüzden işleri geciktirdiği konusundaki şikâyetler üzerine bundan vazgeçilmiştir. Oysa, savaştan önce bu girişimi eleştiren Kâzım Nami (Duru) hayli hırpalanmıştı.

Bu reform da olumlu bir sonuç vermedi. Veremezdi, çünkü bu önerilerde ne mantıklı bir esas, ne ayrışık bir vasıf vardı. Ne de öğrenimde bir kolaylık sağlıyordu. Kısacası, eskilerin bu işe biraz yenilik vermek isteği idi. Ne o "ıslah-ı huruf" davranışı; ne de bu yeni "hurûf-i munfasıla" sistemi olumlu ve faydalı bir sonuç vermedi, bu etkinlik ve

(7) Ş. Sami Bey, *Kamus-ı Türki'sinde* "o, u, ü" harflerinin üzerine birtakım işaretler koyarak, bunun "o, u, ü" şekillerinde okunuşunu göstermiştir.

(8) Ben. Harbiye Nezareti (Sahra Sıhhiye Müfettişi Umumiliği) tarafından "Savaşta gaz kullanılması üzerine" bu tarzda basılmış -Balkan Savaşı sırasında- bir risaleyi gördüm ve okudum. Yine huruf-i munfasıla ile yazılmış ve Londra'da 1859 yılında basılmış bir Durub-i Emsâl kitapçığı da vardır. (bkz. Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri*, c.1, Bibliyografya bölümü).

حاولی
ح اولی

حہ
ح سٹو

ح	ح	ح	ح
ح	ح	ح	ح
ح	ح	ح	ح
ح - ورج	ح - ی	ح - ج	ح - آ
ح - ی			

b

b	b	b	b
b - ی	b	b	b
b	b - ی	b	b - ی
b - ی	b - ی	b - ی	b

1917'de Enver Paşa'nın "hurufu munfakanla" ile bastırdağı *Eliya*'dan
bur sayfa: *Hekta, kavis* vb.

hareketler hasta bir varlık gibi, sendeleyerek, bocalayarak sönüp gitti.

II. Meşrutiyet dönemi içinde, gerek ıslah-ı haruf, gerek hurûf-i munfasıla girişimleri karşısında yazar Hüseyin Cahit (Yalçın), *İctihad* dergisi sahibi Dr. Abdullah Cevdet, gazeteci Celâl Nuri (İleri), *İtikadat-ı Bâtılıya İlân-ı Harp* adlı kitabın yazarı Kılıçzade Hakkı gibi aydın kişiler, Latin harfleri ve buna dayanan yeni bir Türk alfabesinin vücuda getirilmesi üzerinde hayli cesaretli yayımlar yapmışlardır. Burada şu yönü hemen belirtelim ki, o döneme göre bunları yazmak, bu alanda kalem oynatmak gerçekten büyük bir medeni cesaretti. Bir taraftan Arap harflerinin sanki Allah tarafından gönderilmiş olduğu, onunla okuma-yazmanın bir din gereği bulunduğu boş inancı, öte yandan Latin harfleri kabul edilirse, eski (İslami) ilim ve kültürümüzün mahvolacağı, eski ile olan bağlarımızın büsbütün kopacağı düşüncesi vardı. İşte bu çağın dört mütefekkir yazarından Celâl Nuri önce *Tarih-i İstikbal* adlı kitabında (c.2, H.1331/1912, “Mesâil-i Siyasiye”, sayfa 165-166) şunları yazmaktadır:

“Altaylar’a kadar gideceğimize, son derece züğürt olan Türk lisan (dil) ve edebiyatını biraz tasfiye ve i’lâ (yükseltme) etsek büyük bir Türkçülük etmiş oluruz. Meselâ: şu Sâmi ve lisanımızın ruhuna uymayan harfleri (Arap harflerini) terk edelim. Üniversal (cihanşümül) olan *Latin harflerini* alalım. Arap harfleri, Arap ve İbranî gibi Sâmi diller içindir. Bu lisanlar riyazî elsine olup, düsturlar, vezinler dahilinde cereyan eder. Her kelime, tarife tabidir.

...Halbuki, Türkçemiz Arapçanın içinde garîk olduğu halde Turânî mahiyetini kaybetmemiştir. Sâmi dillerden ziyade, Avrupa dillerine benzer. Bize huruf-i munfasıla (Latin harfleri gibi ayrışık yazılan harfler) lâzımdır. Huruf (harfler) ise

ihdas olunamaz. Mevcutlar alınır... Anın için, terakki etmek istiyorsak, ân-ı vâhid zayı (bir dakika kayıp) etmeden Latin harflerini tedkik etmeliyiz. Bir harfı bırakıp da diğerini kabul eden *yalnız biz* olmayacağız... Bu gibi milletlerin nasıl harflerini değiştirdiklerini *Mukadderat-ı Tarihiye* adlı kitabımda zikrettim. Harf değiştirmekle bizde yeni bir devr-i zihnî başlayacaktır. Biraz celâdet-i millîye gösterelim. Dilde, edebiyatta, hurufda, efkârda bir inkılap yapalım; teceddüt edelim...

İhvanımı (kardeşlerimi) Latin harflerinin tedkiki ile Türklüğün taharri-i isti'lasına (yükselmesinin aranmasına) davet ederim.”

Yine Celâl Nuri, kısa bir süre sonra, *Tarih-i Tedenni-yat-i Osmaniye-Mukadderat-ı Tarihiye* adlı kitabında (İstanbul 1331/1912, 2. tab'ı, Yeni Osmanlı Kütüphanesi, “Edebiyat Meselesi”, sayfa 180-188) konuya bu defa daha geniş ölçüde değinerek şunları yazmaktadır:

“Kemâl-i telehhüfle söyleyelim ki, ırkımız sair hususlarda olduğu gibi lisanca da büyük bir feyiz ve terakki ibraz edememiştir. Halbuki gerek dilimizin, gerek edebiyatımızın terakkisine şiddetle muhtacız. Bunları ilerletmedikçe millet ve devlet olmak itibarıyla asla bir hatve (adım) atamayız.

Hurûfatımız berbattır. Bu harflerle biz işimizi göremeyiz. Bunlar nâfâkidir (yetersizdir). Harflerimizin noksanından, bir işe yaramadığından, gayr-i ilmi bulunduğundan burada bahsetmeyeceğiz. Yalnız şurasını söyleyeceğiz ki, bu harfleri ve bunlarla yazılmış ibaratı halk (asıl avam) kolaylıkla öğrenemiyor; bunlar gayr-i tabiî şeylerdir. Bu hal terakkiyatımıza mani oluyor. Ahalide tahsil ve tenevvür hâhişini (aydınlanma isteğini, arzusunu) söndürüyor; anın için İslah-ı Huruf gibi boş, vâhi tedbirlere müracaat edeceğimize bir saat evvel, kemal-i cesaretle *Latin harflerini kabul et-*

meliyiz. Bunu yalnız biz kabul etmiş olmayacağız. Bundan önce Rumenler de “kirilik” (Rus harfleri) harflerle yazı yazarlardı. Bilâhare Latin harflerini kabul ettiler. Almanlar yavaş yavaş “Gotik” harflerini bırakıp, Latin harflerini alıyorlar. Eski zamanda Rus Çarı Büyük Petro o vakitki Moskof harflerini terk edip, başka türlülerini kabul etmişti.

Latin harfleri hem pek tabîi, hem de Türkçe lisanının tahririne Arapça harflerden daha müsaittir. *Bu harflerin kabul edilmesi için serd olunabilecek veya olunan itirazlar o kadar âdidir ki, münakaşasına bile tenezzül etmeyiz.* Bu hususda ciddi bir inkılaba (devrime) kudretiyab olabilir isek halkımız kolaylıkla mevadd-ı âdiyeyi okuyup yazabileceğinden milletin fikri seviyesi, şüphesiz bir kademe daha yükselmiş olacaktır.

Bundan sonra, şimdiki üslûb-ı beyanımızı, lisan-ı âhenkdarımızı, uzun müddette yapılmış edebi dilimizi asla bozmamak şartıyla, *Yurtçular* (Türk Yurtçuları) gibi geriye gitmemek, *Selânikçiler* (Genç Kalemler) gibi reh-i nârefteye sapmamak üzere bize bir avam edebiyatı (halk edebiyatı) lazımdır. Ahaliyi okutmalıyız.

...Erbab-ı kalemimiz, hükümetimiz, mahafilimiz umumiyetle bu gayeyi ileriye sürmelidirler. Tedkik ve tettebbu vasıtası olmayınca halk nasıl seviyesini yükseltebilir! Binaenaleyh, dört el ile bu ümniyenin (amacın) husulüne himmet etmek bizim için bir emr-i vaciptir.

Maarif Nezaretî’ne âcizâne bir teklifim var. Bu usul tecrübeten bir sancakta, bir sene müddetle, tatbik edilsin. Eğer senenin nihayetinde ehl-i kurâ, avam (ve hattâ havas), okur-yazar olmaz, kolaylıkla tahsil çarelerini bulmaz ise, usul terk olunsun.

...Anın için hükümetin gayreti, muharrirlerin, ediple-
rin, sa’y-u ikdamı ile Avrupa âsar-ı muhalledesinin (ölmez

eserlerinin) ve alelumûm edebiyat-ı beşeriyeyi (klasikleri kast ediyor) tezyin eden şaheserlerin dilimize nakli taht-ı vücuttadır (kısmen yapıldı). Bütün bu fikir definelerinin ve ilim hazinelerinin Şark'a nakli muktazidir. Avrupalı gibi çalışabilmekliğimiz için hiç olmazsa onların bütün âra ve efkârına vukufumuz lazımdır. Binaenaleyh, ne yapılmak lazımsa yapılmalı; bizde iyi işler (çalışır), yorulmaz, âzası nail-i maaş bir *Akademi* halk etmeli, mühim eserler tercüme ettirilmeli, memlekette fikir hayatının başlaması için hükümet tarafından tahsisata (ödeneklere) mazhar bir veya birkaç mecmua (dergi) yaratılmalıdır.

Lisanın suubeti (dilın güçlüğü), edebiyatın nâtamam bulunması, ehl-i vatani cahil bırakıyor, tekâmül hevesini müntefi ediyor (söndürüyor). Beraks olarak *kolay okunur, kolay yazılır* bir dil olur ve onun ilerlemiş, ceyâdet kesbetmiş bir edebiyatı bulunursa bittabi halk ona rağbet eder. Okur-yazarların sayısı ziyadeleşir ve okumak-yazmak için, bugünkü gibi, yıllar sarfedilmez. Seri terakkiye, cebr-i mâfata (kaybettiklerimizin yerini doldurmaya) muhtaç isek, bu usulü ihtiyar etmeliyiz (9).”

Hüseyin Cahit (Yalçın) *Tanin* gazetesinde yayımladığı “Arnavut Hurûfatı” başlıklı bir makalesinde (7 Kânunusani “Ocak” 1325-20 Kânunusani 1910) özetle şunları söylüyor:

“Bugün kullanmakta olduğumuz harflerin Türklük ve Müslümanlıkla ilgisi olmadığını, Türklerin kendi yazılarını bırakıp bunları sonradan kabul ettiğini, şimdiki (Arap harflerinin) Peygamber zamanında kullanılmadığını, bu hale göre Arnavutların, ihtiyaçlarına elverişli harfleri kabul

* Bu makaleler “أبجیة = abcyâ” adlı Arnavutça alfabe risalesinin yayımlanması üzerine yazılmıştır. [Bu konuda ayrıca beş numaralı dipnota da bakınız.]

etmekte serbest bırakılması gerektiğini, Latin alfabesini kabul edecek olurlarsa bir iki hafta gibi kısa bir zamanda okuma-yazma öğrenip bizi geride bırakacaklarını, onlara engel olmak şöyle dursun, imkânı varsa bizim de kabul etmemizin yerinde bir hareket olacağını...”

Hüseyin Cahit (Yalçın) yine *Tanin* gazetesinde (19 kânunusani “ocak” 1325/31 kânunusani 1910) yayımladığı “Arnavut Hurâfatı” başlıklı ikinci yazısında da ilk makalesinde ileri sürdüğü fikir ve mütalaalar üzerine, bu konudaki fikirlerini beğenen ve eleştiren bazı okuyucularından *telgraflar* almış olduğunu belirttikten sonra eski düşüncelerini yeniliyor, Latin harflerinden yana görünmekle birlikte yalnız Arnavut alfabesi üzerinde duruyor.

Basın sütunlarında bu yazışmalar sürmekte iken, Arnavutçanın Latin harfleriyle yazılmasına “*mesâğ-ı şer’î*” olup olmadığı üzerinde Tiran kasabası (şimdi Arnavutluk’un başkenti) ulema ve Müslümanları tarafından Bâb-ı Meşihat’a (Şeyhülislamlık Dairesi) bir dilekçe ile başvurulmuş, bununla birlikte o günün Sinop Mebusu (Müftü) Hasan Fehmi Efendi tarafından bu konuda Osmanlı Mebusan Meclisi Başkanlığı’na bir önerge verilmiştir. Şeyhülislamlıkça “Latin harflerinin kabulüne ve bunlarla İslam mekteplerinde tedrisat yapılmasına da asla cevâz-ı şer’î” olmayacağı bildirilerek böylece latin harflerinin kabulüne değil, Arap harflerinin kullanılmakta olan şeklinden başka şekillerde yazılmasına dahi müsaade edilmemiştir. Bu hususta yapılan müracaatlara Fetvahanece yazılan cevapta (yani verilen fetvada) şöyle denilmektedir:

“*Mehmed imzasıyla takdim havale buyurulan işbu arzıhalde muhâkkâ husus hakkında Tiran kazası ulema ve ahali-i İslâmiyyesi tarafından keşide olunan telgraftâme*

ve Sinop mebusu Hasan Fehmi Efendi cânibinden mu'ta takrir üzerine mâbih 'ün-necât-ı mü'minîn ve nasb-ı ayn-ı müs-limân olan Kuran-ı lâtif ül-beyan ve furkan-ı celîl 'ül-unvânının hurûf-ı mürekkebe-i Arabiyyenin gayri hurûf ile tah-riri cevâz-ı şer'îye iktiran etmeyüp hattâ hurûf-ı mukattaa-i Arabiyye ile dahi yazılsa sıfat-ı celîle-i Kur'aniyyeyi ikti-sab etmeyeceği mu'teberât-ı fıkhiyyede mahsustur "

Fetva şu hükümle bitmektedir: *"Bir şey'in fi'linde ma-zarrat ü mefsedet bulundukça anda menffat ü maslanat mel-huz olsa bile terki fazla tercih olunacağı kavaid-esasiyye-i şer'iyyeden bulunduğundan bu sûrette zikrolunan Lâtin hurûfunun kabulü ve mekâtib-i İslamiyyede tedrisi aslâ mu-karin-i cevaz-ı şer'i âlî olamayacağı..."*

Meşrutiyet döneminin ilk beş yılı içinde, bu alandaki tartışmalar biraz daha serbestleşti ve genişledi. Çünkü *"Ma-arifin Terakkisi"*, *"Halkın cehaletten kurtarılması"* düşün-cesini, devlet bir *"Maarif Siyaseti"* olarak kabul etmişti. *"İs-lah-ı Huruf"*, *"Tadil-i Huruf"* tasarıları hep bu amaca var-mak için tavsiye edilen çareler arasında ortaya atılmıştı.

İlk resmi teşebbüs 1325 (1909)'te Maarif Nezaretinde kurulan *"İmlâ Komisyonu"* ile yapıldı. Yarı resmi bir teşeb-büs de, Recaîzade Mahmut Ekrem Bey'in öncülüğü ile 1327 (1911)'de kurulmuş olan *"İslah-ı Huruf Cemiyeti"* adlı der-nekçe yapılmıştır. Kurul adına Recaîzade ekrem imzasıyla bir beyanname yayımlanmış ve bu beyannamede Arap elif bası-nın yazılış ve öğrenilişindeki güçlükten söz edilerek bu müş-küllerin de ilmî bir surette (tadil ve ıslah suretiyle) halledilme-sinin "en önce düşünülecek bir emr-i ehem" olduğu yazılmış-tır. Beyannamede ayrıca bir "Encümen-i İlmî"nin kurulması maksadıyla 3 Şubat 1327 Cuma günü Darülfünun (Üniversi-te) konferans salonunda toplanılacağı da bildirilmiştir.

Bu cemiyetin kuruluşundan sonra 1328 (1912)'de “*İslah-ı Huruf Encümeni*” adı altında yeni bir dernek kuruldu. Bu derneğin reisi, aynı zamanda bilgili ve birçok bilimsel eserlerin sahibi olan, Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa idi. Derneğin üyelerini de o devrin bilgili, aydın simaları teşkil ediyordu.

Bu dernek, harflerin ve imlânın ıslahı amacıyla ciddi, ilmî çalışmalarda bulunmak üzere kurulmuştu. Dernek, 3 Şubat 1328 (1912)'de Darülfünun konferans salonunda bir bilimsel toplantı yaptı. Bu kongrede birçok zat, söz alarak bu alandaki fikir ve tavsiyelerini açıkladılar. Bu bilimsel toplantıda Türk Derneği üyesi Ispartalı yazar-hukukçu İsmail Hakkı Bey'in *Türk Yurdu* dergisinde (8 Mart 1328-1912), yıl 1, sayı 9) çıkan *İslah-ı Huruf Kongresi*'nde verdiği aşağıdaki hitabe (söylev) dikkate değer (10).

Harflerimizin İslahı

“...Son zamanlarda, alelhusus Harf İslahı meselesi (yani 1328-1912) pek canlandı: İstanbul'da, Kazan'da, Urenburg'da çok çalışkan “Harf İslahçıları” büyük bir kongre toplayıp, faal bir heyet meydana getirerek, bir *İslah-ı Huruf Komisyonu* seçecek kadar muvaffakiyet kazandılar. 3 Şubat 1327-1911 günü, İstanbul Darülfünunu'nun (meşhur Zeynep Hanım konağı) büyük konferans salonunda toplanan bu kongrenin reisi Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa idi. Bazı münekkidler *istihfaf* ve *istihza* ile “harraf” dedikleri muhterem ıslahçıların, İstanbul'da münevver tabakalarında en yüksek bir mevkie eriştikleri kolaylıkla anlaşılır. Kongrede birçok zatlar söz söylediler; düşünceleri-

(10) Buraya hitabenin ayrıntılarını atarak hatibin ve yazının doğrudan doğruya konu ile ilişkin olan ana fikir ve yönlerini almakla yetindik.

ni bildirdiler. Biz bu sözlerden, *Türk Derneği* azasından Is-
partalı Hakkı Bey'in *hitabesini* mecmuamıza geçiriyoruz.
Hitabede, harf ıslahı lüzumunun sebepleri, ıslahın nasıl ya-
pılması iktiza ettiği izah ediliyor.”

-*Türk Yurdu* 'nun hitabeyi sunu yazısı-

“...Gaye muhterem bir heyet huzurundayız... Bu kadar
heybetli bir heyet huzurunda söz söylemek benim için, bü-
yük bir cür’ettir. Bu büyük cür’et, fakat maazereti yanın-
da... Ben de bu hastalığa tutulmuşlardanım... Tabip huzu-
runda hastanın her hali, her sözü mazurdur. Yazımız fenni
değil ve kolay okunmuyor, diyorum. Vâkiâ yazımız takı-
mını meydana getiren harfler içinde sözde sâmit (sessiz)
ve sît (sesli) var. Fakat bunlar, sözde şeyler. Birbirinden
iyi ayrılmış halde değil. Çünkü, mesela: ilk (elifba)
harfimiz hem hemze (•), hem elif (!); hem sâmit (ünsüz),
hem sâit (ünlü). Öbür sâitler de böyle, işte bir dert...

Sonra da her hecenin bir sâitle hakkı tamam verilmek işi
pek basit iken, bizim yazıda bu da kat’î bir kaide değil. Bazı ke-
limeler eksik sâitli, bazıları ise hiç sâitsiz (sessiz)... Bundan son-
ra da hiç manası, faydası yok iken harfler birbirine bitişiyor (hu-
rûf-i muttasıla); yazıdaki düzensizliği kat kat ediyor (arttırıyor).

Efendilerim!

Yazımız, şu halleriyle gâh yarım hiyeroglif, gâh bütün
hiyeroglif, gâh bundan da öte bir şey.. Ne bileyim bir kar-
gacık, burgacık...

Efendilerim kimse inkar etmez ki yazımızı doğru oku-
mak kolay değil, diyorum. Hayır bu söz doğru değil; müm-
kün değil demeli...

Söylediklerim yalnız yazının tesirlerinden birazıdır,
çok azıdır. Derdimizin söylenilen kadarı da yine azîm dert-
tir. Tedaviden kaçan hastalar gibi kocunuyorum. Çünkü bu

işe çalışanlar (konuşmacı, Latin harflerinin kabulü taraftarlarını kastediyor) arasında pek dolu göğüslü kimseler var. (Bunlar) ya, Latin harflerini alıverelim derlerse!.. Bununla beraber, kendi kendime diyorum ki, bizim yazımız (yani arap asıllı harf ve imlamız) birazcık *tadil, ıslah edilince Latin harflerinden niçin geri kalsın?* Latin yazısında ne var? Harfler kesik (ayrık, munfasıl) olmak, her hece bir sâitle (a, e, o gibi sesli bir harfle) okunmak... Bunu biz yazımızda niçin temin edemeyelim?

İşte, kardeşim doktor Milaşlı İsmail Hakkı (11) buna muvaffak olmuş, onun bulduğu surette (yani, ayrışık harfler sisteminde) önce, harfler Arap harfleri, ikincisi heceleri idare eden sâit harfler sâmitlerle beraber, üçüncüsü harfler birbirine bitişik değil.. İşte üç nokta ki, üçü de aranacak esasa uygun. Bana kalsa daha ne istiyoruz. Birinci esasa göre elifbayı (alfabeyi) yeniden öğrenmeyeceğiz; eldeki kitaplardan ve yazıdan uzak düşmeyeceğiz. İkinci esasa göre sâitler ve sâmitler hem birbirinden ayrı, hem hepsi bir çırpıda. Okumak için güçlük yok; yanlış okumak yok. Üçüncü esasa göre de harfler kesik (ayrık), basma harfleri hep böyle açık, ayrı. El yazısında da sıkıntı ve çapraşıklık yok.

Maahazâ, doktor ben deyip, ısrar etmiyor. Daha iyisini bulan olursa, maatteşekkür, ellerinden öperim, diyor... Bilmem ki daha ne istiyor, ne bekliyoruz? Bu yolda çalışanlara tekrar tekrar teşekkürler.... Fakat bence (bu alanda) en çok çalışan Doktor (Milaşlı Hakkı)'dır. Arabi harflerinden fenni bir suret (yani sistem) bulmuş, hattat değil iken, yazı ile çabalaşmış, matbaacı ve gazeteci değil iken harf dökmüş, hazırladığı gazeteyi "Teceddüd (yenilik)" diye

(11) Milaşlı, huruf-i munfasılacılardan en başta geleni, fiilen çalışan ateşli bir unsuru idi. Bu konuda bir de broşür yayımlamıştır.

kendi dizmiş, gazetesini, kitaplarını ceplerine doldurup, parasız dağıtmış, muvazzilik etmiş... Bu hizmetlere karşı omuz silkmeler, tezyifler, hatta tahkirler görmüş..

Söyleyecek söz bu kadar değil. Fakat, buranın ölçüsüne göre bu bile çok. Tekrar affımı istirham ederek çekilirim.”

Ispartalı Hakkı Bey’in bu hitabesinden gerek “İslah-ı Huruf” ve gerek “Hurûf-ı Munfasıla” cıların harf-implâ meselesinde yapmak istediklerini de ana hatlarıyla öğrenmiş oluyoruz.

Meşrutiyet devrinin bilgin fakat her alanda tutucu bir siyaset adamı ve gazetecisi olan Hüseyin Kâzım Kadri de *İçti-had* dergisinde yayımladığı “Türk Lisanlarının Tevhidi” başlıklı (15 Eylül 1327-1911, sayı: 31, teşrinievvel “ekim” 1327-1911, s. 32) seri yazılarının birinci ve ikincisinde Arap harfleri hakkında sırasını düşürerek şunları yazmaktadır:

“Şu kadar ki, Osmanlı Türkçesi (yani Türkiye Türkçesi) implâ-yı iştikakisini tamamen kaybetmiş olduğundan buna daha me’nus bir şekil vermek ve Uygur ve Çağatay Türkçesinde olduğu gibi az-çok huruf-i implâ kullanmak lazımdır.” Hüseyin Kâzım Kadri, bu ifadesinde imlada sâit (ünlü) harflerin geniş ölçüde kullanılmasını tavsiye etmektedir.

Yazar, yine *İçti-had*’da çıkan ikinci yazısında ise imladan söz ederken düşüncelerini şöyle izah ediyor:

“Eski Türk alfabesinin (Orhun-Uygur elifbasının) unutulup bu lisanların (yani Türk lehçelerindeki kelimelerin) Arap harfleriyle yazılması bugün Musevilerin, bir türlü unutamadıkları, İspanyolca’yı İbrânî harfleriyle yazmalarına benzer. *Kendi lisanımızın malı olmayan harflerle* (yani Arap harfleriyle) ne kadar müşkülâta uğradığımızı ve çocuklarımızın başka bir lisana (Arapçaya) ait harflerle yazılarımızı okumak için ne derecelerde zorluk çektiklerini herkes bilir.

Eğer Turan’da, bu ulu ve muazzam Türk vatanındaki akvam arasında münasebat-ı siyasiye ve içtimaiye (bu arada muhakak kültürel) husulü arzu ediliyorsa, milliyetleri gibi, aslından gelen Türk lisanlarını da birleştirmek lâzımgelir.”

Aynı zamanda ünlü bir sözlüğümüz olan *Türk Lûgatı*’nın yazarı Hüseyin Kâzım Kadri’nin *İçtiḥad*’da yayımladığı bu seri yazılarından anlaşılıyor ki, kendisi Arap harflerinden (alfabesinden) gerçekte yakınmaktadır. Ama, kullanılmakta bulunan bu Arap harflerini değiştirmek (örneğin: Latin harflerini kabul etmek), yahut bunları geniş ölçüde “ıslah” etmek taraflısı değildir.

Hüseyin Kâzım, yine *İçtiḥad*’da yayımladığı bir yazısında da (15 kânunuvvel “aralık” 1327-1911, s. 37) harfler hakkındaki düşüncesini şu kısa satırlarla açıklıyor:

“Lisanın (Türkçenin) tarz-ı tahririne gelince: bugün, ne Uygur harflerini kullanmak, ne de bu harflere yeniden bazı harfler ilavesiyle daha muntazam bir alfabe vücuda getirmek taraftarıyım.”

Hüseyin Kâzım Kadri’nin *İçtiḥad*’da çıkan bu yazılarına, Dobruca (Romanya)’dan A.H. Mustafa imzasıyla yine *İçtiḥad*’a (15 Şubat 1327-1911, sayı: 35) gönderilen bir mektupta cevap verildiği görülür. Mektup sahibi, bu yazısında, H. Kâzım’ın yazılarındaki bazı noktalara dokunarak şöyle diyor:

“Bir asıldan gelen Türk dillerinin birleştirilmesi, kavaid (gramer), imlasının düzelmesiyle değil, belki yeknesak (aynı, tek düzenli olan) hurufatın bu akvam arasına yayılması- “ح” le olur. Eski harfler aranmalı, düzeltilmesi, arasında melsela:

(f) harfı gibi harfler yok ise -ki Tatarlarda yoktur- katmalı, dilimize göre uydurmalıyız.”

Dobrucalı A.H. Mustafa, eski Türk harflerinin, yani

Uygur harflerinin düzeltilerek kabul edilmesini salık veriyor, öneriyor. Yabancı harfler atıldıktan ve dil yabancı nesnelerden arınıp yola girmeye başladıktan sonra “İstanbul edası (lehçesi)”nın pek çabuk kabul edilebileceğini ta Kıpçak ülkesine kadar yayılabileceğini ifade etmektedir.

Kılıçzade Hakkı ve arkadaşlarının (Giritli Ahmet Sâki) çıkardığı *Hürriyet-i Fikriyye* (12) dergisinde “Latin Harfleri” başlığı altında bir seri makale (20 Mart 1330, “1914” sayı: 7; 27 Mart 1330, sayı: 8, 3 Nisan 1330, sayı: 9; 17 Nisan 1330, sayı: 11, 24 Nisan 1330, sayı: 12) yayımlanmıştır. İmzasız olan bu sıra (seri) makalelerde:

“Bugünkü elifbamızın iflası, akameti, Türk olmaması, Arap harflerinin esaslı tadile kabiliyetsizliği, iki Hakkı (ıspartalı öz Türkçeci İsmail Hakkı ile huriûf-ı munfasılaci doktor Milashlı İsmail Hakkı) beylerin teklifleri: Latin harflerinin beynelmilleliği, günden güne galebesi ve Türkleştirilebilmesi; Türk, Bulgar, Çin ve Japon âlemlerinde elifbaların tesirleri ve tekâmülleri itibariyle mukayeseler; memleketimizde Türkleşmiş Rum ve Ermenilerin terakkileri eshabından en mühimler; elifba ve Kuran meselesi, Latin harfleri ve şimal Türklerinin daha kolaylıkla Ruslaştırılabilmeleri mahzuru, nihayet Latin alfabesini tedricen ve mülâyemetkârane tatbiki imkan ve vesaiti” gibi esaslı olaylar, hareketler bahis konusu edilmiş ve yazar bu beş makale içinde düşüncelerini açıkça belirtmiştir.

Bütünyle Latin harflerinin mutlak şekilde kabulünü destekleyip öğütleyen bu yazılardan çok önemli ve gerçekten düşündürücü birkaç pasajı aşağıya alıyoruz:

“Bugünkü elifbamızın faide-i içtimaiyye noktasından

(12) Yepyeni ve hür fikirleri savunup tartışma konusu yapması dolayısıyla zaman zaman hükümetçe tatil edilmek felaketine uğrayan bu dergi, önce *Hürriyet-i Fikriyye* (sayı: 1-12); sonra *Serbest Fikir*, (s. 13-16); daha sonra da *Uhuvvet-i Fikriyye*, (s. 17-25) adları altında yayımlanmıştır.

iflası artık tahakkuk etmiştir. Harflerimizin ve binnetice imlamızın o bitmez, tükenmez güçlüklerini, kusurlarını en muhafazakâr olanlar bile itiraf ediyorlar. Herkes ıslah, tadil taftarı. Bazı sâitlere (sessiz harflere) ayrı şekiller tahsisıyla yalnız Türkçe kelimelerin imlasında hürriyetperverlik göstermek fikrini güdenlerden tutunuz da olduğu gibi Latin alfabesinin iktibas (aynen alınması) icap ettiğini bütün şiddetleriyle müdafaa edenlere kadar birçok kümeler (taraf-tarlara) tesadüf edilir. Biz de teselsül edecek birkaç makalemizle de tertipli kadromuz dahilinde *Latin harflerinin kabulü* vucubunu ispat cür'et ve dâiyesinde bulunuyoruz.”

Yazar, bunu izleyen makalesinde de yine Latin alfabesinin kabulünü salık vererek şunları yazıyor: “...Mademki esaslı bir inkılap yapılacaktır, gayr-i mükemmel ve uydurma harflerle garplıktan çıkmış (araplıktan çıkmış, olmalı) bir elifba yerine her cihetçe mükemmel ve hususiyle el yazısında daima sadeliğini ve ittisalini muhafaza edebilen Latin harflerinin kabulü hem kestirme bir yol olur, hem de bunu takip edecek makalelerimde sırası geldikçe söyleyeceğim çeşitli faideleri temin eder.”

Yazar, bu seri makalelerinin dördüncüsünde de (17 Nisan 1330) şöyle diyor: “Latin elifbasını dini bir mânia olarak irac edeceklerle âtideki fıkrayı ithaf ederim:

Şeyhülislâm, yahut Fetva Emni hazretlerinden şu sualime bir cevap almayı pek arzu ederdim: Fransızlar İslamiyetin esaslarını pek makul bularak milletçe ihtida etmek istiyorlar! Acaba onları Müslüman addedebilmek için o pek zarif dillerinin Arap harfleriyle yazılması şart-ı esasî mi ittihaz edilecek? “Evet” cevabını beklemediğim halde alırsam kemal-i cesaretle “Siz bu zihniyetle dünyayı Müslüman edemezsiniz” mukabelesinde bulunurum. Hayır

“beis yok” cevabını alırsam: “Biz Türklerin de Latin harflerini kullanmamıza müsaade bahş eder bir fetva veriniz” ricasını serd edeceğim. Hayır, Fransızlar ne kadar az Arap iseler. biz de o kadar az Arabız.

Hâsılı kelâm, Latin harfleri her şeye rağmen galebe edecektir (13).

Karşı karşıya gelen ve kabiliyet-i intişariyeleri muhtelif iki içtimâî müesseseden elbette en ziyade taammüme kabiliyeti olan galebe eder, diğerlerini bel’eder (yutar). Buna muhalefet sun’idir, ârızîdir, muvakkattir.”

Yazar, bu seri makalesinin sonuncusunda da (24 Nisan 1330-1914) şöyle demektedir: “Latin harflerinin esas itibariyle taraftarı olanlardan bir kısmı, Kuran’ın nasıl yazılacağı ve tedris edileceği meselesini gayr-i kabil-i hal olmak üzere telâkki ederek tereddüde düşüyorlar. Halbuki metin bir inkılap ve taceddüt yapmak fikrinde kat’iyet sahibi olanlar bu babda şek ve tevehhüme duçar olamazlar. *Kuran* meselesi elifba meselesiyle alâkadar değildir. Bugünkü yazımızı muhafaza etsek bile terakki için yapmak zorunda bulunduğumuz ‘Maarif-i İptidaiye İnkılabı’ neticesinde *Kuran* çocuk mekteplerinde yanlış olarak okutulmak şaibesinden tenzih edilecektir. Biz Latin harflerini kabul etmekle filhakika Arapça *Kuran*’ı okuyamayacağız. Zira Arapçanın tahrir ve imlasına müdahale etmek salâhiyetine malik değiliz. Kendi dilimize aldığımız *kelimeleri de istediğimiz gibi tasarruf ederiz*. Onları Türkçeleştirebiliriz. Ama Arap lisanının yazısını düşünmek bize ait değildir. Bunun içindir ki, Arap harflerini ayrı ayrı yazmak fikrini güdenler bu tarzı Arapçaya ve binaenaleyh *Kuran*’a da teşmil

(13) Bu galebeyi, zaferi de, on beş yıl sonra, eşsiz devrimci, büyük devlet adamı “Mustafa Kemal Atatürk” sağlamıştır. Yazarın bu sezişi pek isabetlidir.

salâhiyetini haiz bulunamazlar.”

Hürriyet-i Fikriyye dergisi bu yayımlarından dolayı hükümetçe takibe uğrayarak süresiz bir şekilde tatil edilmiş olduğundan yazıların da arkası kesilmiştir (14).

Yazı (imlâ, harf) meselesi, Azerbaycan Hükümeti’nin Latin esaslı bir yazıyı 22 Temmuz 1922 tarihinde kabul etmesi üzerine, bu sorun bizde de yeniden canlanıp ön plana geçti. Azerbaycan Hükümeti’nin bu alandaki kararı ile alâ-kadar “Muhtıra”sı 31 Temmuz 1922’de Ankara’ya ulaştı. Bu muhtıranın gelişinden bir ay kadar önce yani 1922 Haziranı’nda Atatürk, Halide Edip (Adıvar)’e garplılaşmaktan ve “Latin harflerini kabul etme imkânları”ndan söz açmıştı.

12 Eylül 1922 tarihinde aralarında Hüseyin Cahit (Yalçın) ile Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)’nin de bulunduğu İstanbul gazetecileri (bu arada *Vatan* başyazarı Ahmet Emin -Yalman- ve *Tasvir* başyazarı Ebüzziya Velid) temsilcileri İzmir’e giderek Atatürk ile görüşmüş ve Hüseyin Cahit’in: “*Niçin Latin yazısını almıyoruz?*” sorusuna Atatürk: “*Zamanı daha gelmemiştir*” karşılığını vermiş, bu konuda düşünerek ve acele etmeden adım adım ilerleme, “*yazı (yani harf) inkılabının zamanını bekleme*” yolunu tutmuştur. Bununla beraber, bu yılın (1922) Ekim ayında Atatürk, Bursa öğretmenleri ile yaptığı bir görüşmede Türkçeyi Arapça kalıplarından kurtarmak fikrini de savunmuştur.

Latin Harfleri Meselesi

(14) Kılıçzade Hakkı, 1923 yılında İctihad dergisinde çıkan (1 Haziran 1923, sayı: 154; 1 Temmuz 1923, sayı: 155) bu konu ile ilgili yazılarında, imzasız olan bu seri makalelerin Mustafa adında bir arkadaşı tarafından yazıldığını, o zaman Dahiliye Nazırı bulunan Talat Paşa’nın kendisini çağırarak bu yazılara devam edilmemesini emrettiğini, devam edilirse mecmuanın “tatil değil ilga” edileceğini söylemiş olduğunu bildirmektedir.

Milli Mücadele zaferle sona erdikten ve Ankara’da *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti* kurulduktan sonra (yani Cumhuriyet’in ilanından az önce) 21 Şubat 1923 tarihinde İzmir’de Kâzım Karabekir Paşa’nın başkanlığı altında toplanan “*Milli İktisat Kongresi*”, bir kalkınma çabasıyla, ekonomik ve sosyal birçok meselelerin müzakeresine yol açmıştı. İşte bu müzakereler sırasında “Latin Harfleri”nin kabulü hakkında, kongrenin işçi delegelerinden İzmirli Nazmi ile iki arkadaşı tarafından bir önerge verildi. Fakat bu özellikle başkanın şiddetle karşı koyması “Latin harfleri İslam birliğini bozacak” gerekçesi ile genel toplantıda okunmayarak reddedildi. Kongre Başkanı Kâzım Karabekir Paşa, az sonra basına demeç vererek bu konudaki düşüncelerini kamuya da açıkladı. Paşa’nın “Latin Harflerini Kabul Etmeyiz” başlığı altında, *Hakimiyet-i Milliye* (sonradan *Ulus*) gazetesinin 5 Mart 1923-1339 tarihli nüshasında çıkan bu demecinden şu satırları alıyoruz:

“Bu fikir bir zamanlar Avrupa’da hercü merci mucip oldu. Bu cereyan evvela orada başladı. Bizim İslam hurufatımız kâfi değilmiş. Binaenaleyh Latin hurufatı alınmalı imiş. Orada bazı arkadaşlarımız bu fikrin mürevveci oldular. Fakat neticede bunun felaketli olduğunu anladılar ve pişman oldular. Bu fikrin müthiş bir felaket olduğunu Arnavut kavmı da pek geç olarak anladı. Maatt-teessüf arz ederim ki Azerbaycanlı arkadaşlarımız da bu felakete bugün düştü. Bu hususta hususi olarak bizden de fikir soranlar oluyor.”

Biz bunun vehametini ve bu harflerin değiştirilmesinin bugün küre-i arz üzerinde yaşayan 350 milyon ehl-i İslama ait olduğunu söyledikse de onlar anlaşılmaz bir şekli-i huruf kabulü noktasına doğru yürüdüler. Arkadaşlar, bugün hangi ecnebi ile görüşseniz ilk işiteceğiniz sözler: ‘Türkçe gayet güzel bir lisandır, kolaydır fakat harfleri fe-

nadır.' Bunlar bütün ecnebilerin ağızında ve sizinle ilk görüşen bir ecnebinin size telkin edeceği şeylerdir. Ve bu fikir ekseriyetle gayr-ı İslam insanlardan ibaret olan birtakım tercümanlar vasıtasıyla her tarafta ve hassatan İstanbul'da ecnebilere telkin edilmektedir...

Binaenaleyh bugün bir kuvvet vardır ki, bu kuvvet bütün cihana karşı bu propagandayı yapıyor: Türk yazısı güçtür okunamaz. Bendeniz bu mesele ile bizzat uğraştım ve Arnavutluk ihtilâli içinde bulundum. Acaba bu Latince kabul edilebilir mi? Bu kabul edildiği gün memleket her ü merce girer. Herşeyden sarf-ı nazar bizim kütüphanelerimizi dolduran mukaddes kitaplarımız, tarihimiz ve binlerce cild âsârımız bu lisanla yazılmış iken büsbütün başka bir şekilde olan bu harfleri kabul ettiğimiz gün, en büyük felâkete derhal bütün Avrupa'nın eline güzel bir silah verilmiş olacak, bunlar âlem-i İslama karşı diyeceklerdir ki, Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hristiyan olmuşlardır. İşte düşmanlarımızın çalıştığı şeytanatkârane fikir budur...

Sonra bizim dilimizi terennüm edecek hiçbir Latin harf yoktur. Bugün Fransızca haruf o kadar karışıktır ki bizim dilimizi kabil değil terennüm edemez. Bu mesele inceden inceleme tedkik edilmiştir. Binaenaleyh istirham ediyorum zararlı olan -ki zararını bilhassa İslam kavimleri çekmiştir- bu gibi mesaili bırakalım, böyle fikirler içimize girmesin. Sonra büsbütün lâlû ebkem olur ve bütün âlem-i İslamı üzerimize hücum ettirir ve kendi aramızda birbirimizi yeriz. Gerçi bu teklif, hiç şüphe etmiyorum ki, samimiyet ve hüsn-i niyetle verilmiştir. Fakat başka taraflardan da pek kaba fikirler içimize zerkediliyor. Bunlardan kendimizi sıyanet edelim."

Kâzım Karabekir Paşa'nın *Hakimiyeti Milliye*'de çıkan bu demeci üzerine "*Alfabe ve İmlâ*" sorunu yeniden canlan-

miş oldu. Latin harflerinin kabulünü istemeyenler bu demekten cesaret alarak yeniden yayıma başladılar. Fakat buna karşı Latin harflerini savunanlar da çıktı. Bu arada, *İtikadât-ı Bâtılâya İlân-ı Harp* yazarı Kılıçzade Hakkı, *İçtiḥad* dergisinde “İzmir Kongresinde Latin Harfleri” başlığı altında yayımladığı (1 Haziran 1339-1923, sayı 154; 1 Temmuz 1339-1923, sayı 155; 1 Ağustos 1339-1923, sayı 156) üç makale ile Paşa’ya cevap verdi. Kılıçzade Hakkı’nın *İçtiḥad*’da çıkan ikinci makalesinden şu satırları alıyoruz:

“Ne gariptir ki yüksek bir tahsil görmüş, çok zeki bir Kâzım Karabekir Paşa o kadar fecayi-i tarihiyye ve içtimaiyyeden sonra, sırf ilmi bir mes’ele olan Latin harflerinin kabulü arzusunu takbih ediyor ve buna sebep olarak, hülâsatan âlem-i İslam ne der? diyor! Evet âlem-i İslam ne der işte bu kâbus!..

Bu tafsilâtтан sonra kendilerine bir sual iradına müsaade buyurmalarını Karabekir Paşa Hazretleri’nden rica ederim: Biz yalnız Müslüman mıyız? Eğer biz yalnız Müslüman isek, bize Arap harfleri ve Arap dili lazımdır. Ve ilim olarak *Kur’an* yetişir. Bunun yanında milliyet ve hakimiyet kavgaları ve davaları yoktur ve olamaz. Eğer Türk isek bir Türk harsına muhtacız. Bu hars ise her şeyden evvel dilimizden başlayacaktır.

Herkesi korkutan ve softalara, avâma karşı büyük bir silah teşkil eden meseleye geliyorum: *Kur’an* Latin harfleriyle yazılır mı?”

Yazar, bir Türk’ün *Kur’an*’ı bir Arap gibi okumasına imkân olmadığını söyledikten ve *Kur’an*’dan bir âyeti Latin harfleriyle yazdıktan sonra, bunu Latin harfleriyle şu tarzda yazmakta ne sakınca vardır, diye soruyor. Sonunda yazısını şu cümlelerle bitiriyor:

“Lâkin şurasını kafaya yerleştirmek şecaatini edinebilmelidir: Arabi harflerden gayri harflerle *Kur’an* yazmak kü-

für değildir. Ve böyle yapan küfür ve ıtaba lâıyk olmaz. İş-te meselenin ruhu buradadır.”

Hüseyin Cahit (Yalçın) de *Resimli Gazete*’nin 22 Eylül 1923 tarihli nüshasında çıkan “Latin Harfleri” başlığ: altındaki dikkate değen makalesinde şöyle diyor:

“Memleketin her tarafı derin bir cehalet karanlığı içinde midir? Memlekette okuyup yazmak bilenler, dünya ve vatan işlerine alâkadar olanlar iç mesâbesinde midir? Maattessüfevet... Bütün Türk Matbuatı’nın (basınının) bastıkları gazetelerin yekünü Avrupa’nın bir vilâyet merkezindeki tek bir gazetenin aded-i tab’ına (baskı sayısına) uzaktan bile yaklaştamaz. Şu mikyasa bize ispat eder ki bizde okuyup yazma bilenler, nüfus sayımıza nisbetle, pek azdır. Gazete bile okuyamayan bir memlekette ilmi ve edebi eserlerin ne kadar rağbet göreceği pek kolay tahmin edilebilir. Bundan şüphesi olanlar kitapçılara ve muharrirlere sorabilirler. Zaten milli kütüphanemizin bomboş olması, en küçük Balkan devletleri diline tercüme edilmiş âsar-ı muhalledenin bile dilimizde bulunmaması böyle bir tedkik külfetine de hâcet bırakmaz.

Şu halde bir memleketi cehalet içinde hüsn-i idare edebileceğimize nasıl ihtimal verebiliriz? Böyle bir hulyaya kapılacak olursak daha ilmin, fennin, sanatın lüzumunu bile anlamamış olduğumuzu ispat etmekten başka bir şey yapmamış oluruz.

Binaenaleyh hep iymân etmeliyiz ki memlekette cehaleti izale etmeye esaslı surette teşebbüs etmezsek hiçbir muvaffakiyeti elde edemeyiz. Bu, pek harc-ı âlem bir hakikat. Şimdiye kadar binlerce ve binlerce defa her yerde, her ağızda tekrar edilmiş bir şey. Evet, tekrar edilmiş fakat, bir papağan gibi hissedilmeden, takdir ve tâmik edilmeden. Çünkü maarifin ta’mimi lüzumundan bahsedensahib-i nü-

fuz ve salâhiyet ağızların hepsini bu ihtiyacı ruhlarının derinliğinde hissetmiş olsalardı çaresini ararlardı. Çare aramadı diye alelittlak bir hüküm vermek belki insafsızlık olur. Arayanlar oldu, fakat derdin menba'ına kadar gidilmedi.

Biz memlekette ümmiliği azaltamıyoruz. Çünkü, harflerimiz buna manidir. Çocuklarımız mekteplerde üç sene, dört sene çalıştıktan sonra da doğru okuyamazlar. Çocuklarımız değil, hiçbirimiz her kelimeyi doğru telaffuz ettiğimizi iddia edemeyiz. Böyle lisan (dil), böyle tahsil olur mu? Bir köylü çocuğu senelerce mektebe (okula) gidip de hiçbir şey öğrenemezse niçin vakit kaybetsin... Gazeteler okunamıyor, kitaplar okunamıyor, basılmıyor.

Bizi şimdiki harflere rapteden (bağlayan) şey nedir? Bu harfleri kullanmak için hiçbir *mecburiyet-i diniyye yoktur*. Milli harflerimiz de değildir. *Bu halde Latin harflerini kabul ederek bir an içinde herkese okuyup yazma öğretmek suretiyle* elde edebileceğimiz nâmütenâhi (sonsuz) faydaları neden istihfaf ediyoruz?

Latin harflerine (kabul edilmesine) karşı serd edilen itirazların hepsini dikkatle gözden geçirdim. Bunların mantıktan ziyade hisse istisnad ettiklerini gördüm. Bunları burada uzun uzadıya tedkike imkân yok. Şüphesiz ki biraz müşkülât olacak. Fakat memleketin selâmeti namına hayatlarını feda edebilenler memleketin daimi selâmeti namına neden bu harsi (kültürel) fedakârlığı da yapmasınlar? Eminim ki lüzumunu takdir ve teslim etselerdi tereddüt etmeyeceklerdi. İşte acınacak nokta budur.

Latin harflerinin kabulü fikrinin şimdiki halde memleket münevveranı (aydınları) nezdinde ekalliyette (azınlıkta) kalacağını biliyorum. Fakat hiç olmazsa hisseme (payıma) düşen vazifeyi yapmış olmak için diyorum ki, memle-

keti kurtarmak için *en lüzumlu tedbirlerden biri* harflerimizi değiştirmektir.”

[Harf değişimini gerekli bulan bu makalenin baş tarafında *Resimli Gazete*’nin 8 punto harflerle yazılı şu beyanatı var:

“Latine houroufati ile Turkdje yazı yazmak mumkinmidir!”

(Latin hurufatı ile Türkçe yazı yazmak mümkün müdür?”

Muhterem *Tanin* Başmuharriri, gazetemiz için yazdıkları bir makalede, Türk elifbesinin lüzumsuzluğunu ve bunun yerine Latin harflerinin kabulü fikrini müdafaa etmektedir. “Latin harfleriyle Türkçe yazmak” meselesi, *Balkan Harbi* sırasında (1912-1913) İstanbul’da bazı mecmualar tarafından (yazar Celâl Nuri, Kılıçzade Hakkı, Abdullah Cevdet) ortaya atılmıştı. *Biz, Hüseyin Cahit Bey’in mülâhazasına iştirâk etmemekle beraber* bitarafılığımıza binaen fikirlerini aşağıya dercediyoruz. Fakat şu serlevhamızda görülen Latin harfleriyle yazılmış cümleden de anlaşılacağı üzere, bu yazı Türkçenin iki misli bir yer işgal etmektedir.”]

GAZETE VE DERGİLERDEKİ YAYIMLAR HARFLERİMİZİN KABAHAĞI

“Harflerimizi *değiştirmek meselesi* ikide bir de ortaya çıkar. Bazı kanaatlere göre memleketin dertlerini baştan başa şifâyab edecek iksir budur. Yazımızı değiştirirsek, yani munfasıl (ayrık) harfleri ve *Latin harflerini kabul* edersek memleket cehaletten kurtulacak, servet, umran ve her şey hasıl olacak derler.

Muhterem Milâslı Doktor (İsmail Hakkı)’un munfasıl harf-

lerini herkes bilir. Kezaklık *Enver Paşa* 'nın icat ettiği ve tehdit altında bile yürütemediği mahut yazıyı hepimiz hatırlarız. Mesele son günlerde yine kurcalandı. Bilhassa *Hüseyin Cahit Bey* gibi irfan ve tehrir âleminde mühim bir şahsiyet olan bir zât *Latin harflerinin kabulüne şiddetle taraftar olduğunu* yazdı.

Acaba *Latin harflerini kabul etmekle* *Hüseyin Cahit Bey*'in iddiaları veçhile hakikaten Türkiye tılsımlı bir asânın tesiriyle ân-ı vahidde esasından değişecek midir?

Dünyada buna benzer bir tecrübenin yapılmış olduğunu bilseydik, yani teessüs etmiş bir (harsı) medeniyeti ve asırlardan beri kitapları ve kütüphaneleri bulunan bir milletin daha kolay varmış diye yazısını değiştirmeye teşebbüs ettiğine vâkıf olsa idik, hiç olmazsa ona kıyasen belki bir hüküm vermeye daha doğrusu bir tahmin yapmaya imkân olurdu. Böyle bir tecrübe bilinmediğine göre yukarıdaki suale evet, yahut hayır diyebilmek için daha fazla cesaret olmalı.

Şüphesiz ki, mesele tedkik ve ta'mika muhtaçtır. Yalnız hislerimize müracaat edersek aldanabiliriz. Ya alelittlak maziye ve ananeye tabi kalarak alıştığımız harflerin değiştirilmesini hatırdan bile geçirmek istemeyiz yahut terakki ve medeniyet heyecanıyla Latin harflerinin vaat eder görüldüğü kolaylıklara kapılırız. Binaenaleyh mesele üzerinde düşünürken mümkün olduğu kadar his ve itiyatlarımızı bir tarafa bırakmalıyız.

Latin harflerini kabul etmek isteyenlerin delilleri şu esaslarda toplanabilir: 1) Yazımız güç öğreniliyor, 2) İmlâmız takarrur edemiyor, 3) Yabancılar dilimizi harflerin güçlüğünden dolayı öğrenmeye rağbet etmiyorlar, 4) Az çok tahsil edenlerimiz bile bir makaleyi yanlışsız okuyamıyorlar. Bunların neticesi olarak gazetelerimizi (dergilerimizi), kitaplarımızı ancak pek mahdut insanlar okuyabiliyor ve

maarifimiz intişar edemiyor.

Şu esaslar daha etraflı olarak izah ve takviye edilebilir. *Hepsi de kabil-i itiraz olmayacak derecede âşikâr şeylerdir.* Ancak bu mahzurların vücudu (oluşu) Latin harflerini kabul etmemiz için kâfi midir?

Şimdi, bir de aleyhtar olanların iradedecekleri mukabeleleri hulâsa edelim: 1) Yazımız bugünkü usulle, iki-üç ayda öğreniliyor. Latin harfleriyle kıraat (okumak) için hiç olmazsa bunun yarısı kadar bir zamana ihtiyaç vardır. Acaba çocukların bir ay, hatta iki ay önce okuması ile her müşkül hallolunacak mıdır? Latin yazısına nisbeten yazımızı öğrenirken yarı yarıya güç olmasına mukabil, kullanırken yarıdan fazla kolay olduğunu unutacak mıyız? Adeta kişilere benzeyen kelimelerimizle okuma ve yazmanın daha kolay ve iktisadi olduğu meydanda değil midir? Yazımız stenografinin temin ettiği kolaylığı kısmen ifa etmiyor mu? Harflerimizle (Arap harfleriyle) bir satıra koyduğumuz bir cümleyi, Latin harfleriyle en aşağı iki satırda yazmak ihtiyacında değil misiniz? 2) İmlânızın mukarrer olmasında harflerimizin kabahatı nedir? *İlmi bir encümen başka yerlerde olduğu gibi bir şekil tespit etti mi?* Her kelime için bir şekil tayin olunarak mektep (okul) kitaplarından itibaren neşriyatta bu imlâ esas ittihaz edilirse imlâdan dolayı harflerimizin değişmesine ihtiyaç kalmaz mı? 3) Yabancılar mecbur olur veya alâka duyarlarsa Mısır'da ve Suriye'de Arapça öğrendikleri gibi, Arapçadan kolay olan dilimizi de öğrenmeyecekler midir? Dünyanın belki yarısı ya mecbur veya alâkadar olduğu için yazısı ve imlâsı bizimkinden çok güç olan *İngilizceyi* nasıl öğreniyorlar? Acaba Arna-

(15) Şemseddin Sami'nin, Arnavutlar için daha önce Latin-Yunan harfleri esasına dayanan 36 harften oluşmuş bir alfabe meydana getirmiş olduğu unutulmamalıdır. (M. Şakir)

vutların Latin harflerini kabul (15) etmeleri üzerine kaç yabancı (ecnebi) Arnavutça öğrenmek ihtiyacını duymuştur. 4) Bugün tahsilli adamlarımız bile bir makalede bilmedikleri kelimeleri yanlış okuyorlar. Fakat Latin harfleriyle yazıldığı için doğru okumuş olsalardı o bilmedikleri kelimeden ne anlayacaklardı? *Yazı dili ile konuşma dilinin*, halk edebiyatıyla havas (divan) edebiyatının arasında el'an dolamayan uçurumu, Latin harfleri imlâ edebilecek midir (doldurabilecek midir)? Kullandığımız bütün kelimeler tayin ve tespit edilmedikçe bunların şimdiki yazılarımızla veya Latin harfleriyle yazılmasında bir fark var mıdır?

İşte, öyle tahmin ediyorum ki, Latin harflerini istemeyenler de aşağı yukarı bunları söyleyeceklerdir. Acaba hangi taraf daha haklıdır ve memleketimizde cehaletin çokluğu, maarifin ve medeniyetin kolay terakki etmemesi meselesinde harflerimizin kabahati var mıdır?

Şimdilik bunun takdirini muhterem kari'lere (okurlara) terk ediyorum.

İbrahim Alâaddin (Gövsâ)"

İ. Alâaddin Bey'in *Resimli Gazete* 'de (Mart 1340) çıkan bu makalesinin baş tarafında ve iki çerçeve içinde gazetenin de iki eki var. Önemi aşikâr olan bu ekleri şöyle sıralayabiliriz:

Latin Harflerini Kabul Edince:

Latin harflerini kabul edecek olursak kitaplarımız ve gazetelerimiz nasıl intişar edecek? Şimdiden şunu söyleyelim ki: Meselâ *Resimli Gazete* 'nin münderecatı, yani se-

kiz sayfalık yazı Latin harufatıyla on iki sayfa yani bir buçuk misli yer tutacaktır. İşte size bir misali.

Latin Harufatıyla Bir Fikir:

“Hussein Djahid Bey ve emsali zevatin arzou itdikleri Latin houroufatı bizim zannimize geure yazıyı kolaylachsırmak cheuyle doursoun bilakis pek tohaf bir souretde zorlachdiridjidir. Latin.... guzel..... indje..... olourouz. Ichte Resimli Gazetenin fikri boundan ibarettir.”

Aynı Fikrin Türkçe Harflerle Tercümesi:

“Hüseyin Cahit Bey ve emsali zâtların arzu ettikleri *Latin harfleri* bizim zannımıza göre yazıyı kolaylaştırmak şöyle dursun bilâkis pek tuhaf bir surette zorlaştıracaktır. Latin harfleriyle güzel dilimizdeki ince âhengi hem bozmuş, hem de dilimizi körleştirmiş oluruz. İşte *Resimli Gazete*’nin fikri bundan ibarettir (16).”

Latin harflerini istemeyenler, açıkçası islah-ı huruf ve imlâ ile yetinilmesini tasviye edenler arasında bulunan ünlü yazarımız “Hâristan ve Gülistan” yaratıcısı Müftüoğlu Ahmet Hikmet de bu konudaki düşüncelerini iki ayrı yazısında şöyle belirtiyordu:

“Halbuki yazmak için Arap harufatı kâfi gelmeyen (yeterli olmayan) dilimizi ifade emrinde, harflerimizi, sarfımızı (gramerimizi) cüz’î bir gayret ve masraf ile islah etmeyi göze almayarak Latin harfunu kabul eylemek için

(16) Latin harfleri uzun zaman (1913-1928) Fransız harfleri hatta Fransızların Türkçe kelimelerimiz ch (ç), tsh (ç) şeklinde yazılışı gibi sanıldı; birçok karıştırmalara yol açtı. Oysa hedef, Latin aslından alınan harflerle Türkçenin kendi yapısına, fonetik özelliğine uygun yeni bir Alfabe meydana getirmektir.

akla, mantığa sığmayan çocukca (!) tedbirlere müracaat ediyoruz.

(Âfâkî Bir Serzeniş (Hafta musahabesi), *Resimli Gazete*, 30 Ağustos 1340- 1924, sayı 52)”

Yine Müftüoğlu Ahmet Hikmet *Gönül Hanım* adlı kitabında (s. 61 ve 62) Latin harflerine karşı ve ıslah-ı huruftan yana şunları yazmaktadır:

“Türklerin yükselmesi hakkında düşündüğüm esaslara döneyim: Dördüncü olarak elimizde bulunan arapça daha doğrusu Âramice’den aktarılmış Sâmi harfler ile Ural-Alтай kaynaklı bir dil olan Türkçemizi yazı ile ifade etmek kabil olmadığından, görünüşte ayrı (munfasıl) fakat gerçekte yine Âramca’dan ve Yunanca’dan değiştirilip çıkarılmış *Latin harflerini kabul etmek de fikir yönündeki ilerleyişimizin eserlerini bir anda yok etmek demek olduğundan* elimizdeki Arapça harfleri dilimize göre ilmi bir surette ıslah ve imlamızı ona göre değiştirmek ve düzeltmek şarttır.

Biz bu yeniliği gösterdiğimiz takdirde Araplar, Acemler (İranlılar) ve başka Turânî kavimlerin de (Kazaklar, Başkurlar, Özbekler, Kazanlılar ve Azerbaycanlılar kasdediyor olmalı) imlâlarını bu suretle ıslah edeceklerine (17) şüphe yoktur. Şark (Doğu) işte o zaman kalkınma ve ilerleme yoluna gerçekten girmiş olacaktır. Bugünkü yetersiz harflerle (yani Arap harfleri) bir esasa bağlı bulunmayan imlâ ile fikirlerimizi tamamen belirtmek ve yaymak mümkün olamıyor.”

İzmir Mebusu Şükrü Saraçoğlu, 25.11.1924’de TBMM Meclisi’nde: “Arap hurufatı Türk lisanını yazmaya müsait değildir” diyerek Latin harflerini savunmuştur. Bu demec üze-

(17) Nitekim, Kazan, Orenburg Türkleri arasında ıslah-ı haruf teşebbüsü bir iş haline gelmiş, hatta Rusya Türklüğünün en münteşir mevkuat bir risalesi, harf ıslahını emin bir yolda fiilen icra etmiştir. (*Türk Yurdu*, 8 mart 1328/1912, yıl 1, sayı 9)

rine, H. Cahit (Yalçın), *Tanin* 'de "Necat Yolu" başlıklı ve Latin harflerinin kabul edilmesi hakkında bir yazı daha yazdı.

Halk arasında da latin harfleri aleyhinde olanlar vardı. Bunun basına intikal eden örneğini, *Resimli Gazete* 'nin 5 Nisan 1340-1024 tarihi ve 310 sayılı nüshasından alarak aşağıya aktarıyoruz:

Latin Harfleri Hakkında Halkımız Ne Düşünüyor?

"Latin harflerinin aleyhindeki fikirlerimize hararetle iştiraki mutazammin olarak birçok okuyucularımızdan mektuplar alıyoruz. Onlardan birini (bizde efkâr-ı umumiye yok) diyenlere bir cevap teşkil etmek üzere âtiye (aşağıya) derçettik:

27'nci nüshanızda Latin hurufatının kat'iiyen kabul edilmemesi hususunda musib, muhık ve nâkabil-i itiraz ve bütün Türk milletini sevindiren müdafaa-i vatanperverâne-nizden dolayı gazi hemşerilerimiz namına teşekkür eder ve mektubumuzun gazetenizin münasip bir sütununa dercini rica eyleriz.

Gazi-Ayıntab'ın Kurb-bostancı
Mahallesi ahalisi namına
İlbeylizade.

Aralık 1925 tarihinde, kullanmakta olduğumuz "Rumî Takvim" yerine "*Milâdî Takvim*" kabul edilmiş ve 1926'da da ticarete Türkçe kullanılması sağlanmıştır. Yine 1926 yılı içinde *Akşam* gazetesi tarafından, memleketin aydınları arasında, Latin harfleri üzerine bir anket (soruşurma) tertiplenmiş olduğunu görüyoruz. Bu ankete yurdun bir kısım ünlü yazar ve bilim adamları katılmışlardır. Katılanlar arasında bü-

yük romancı-Yazar Halit Ziya (Uşaklıgil), Darülfünun Tarih ve lisaniyet Müderrisi Necip Asım (Yazıksız), dilci Veleç Çelebi (İzbudak) edebiyatçı-yazar Ali Ganip (Yöntem) ve pedagoğ-edebiyatçı İbrahim Alâddin (Gövsâ) Arap harflerini savunma yazıları yazmışlar ve bu hususta direnmişlerdir.

Yine bu arada ve aynı yıl (1926) içinde Prof. Köprülü-zade Mehmet Fuad ile tarihçi Prof. Ahmet Zeki Velidi (Togan)'de başka başka dergilerde yayımladıkları yazılarla bu düşünceye katıldıklarını şöyle açıklıyorlardı: Prof. Fuat Köprülü, *Milli Mecmua* 'da (I Kânunuevvel (aralık) 1926, sayı 75) yayımladığı “Harf Meselesi” başlıklı yazısında şöyle diyor:

“Latin harflerinin kabulüne taraftar olanlar, zannediyorlar ki garp medeniyetine bu suretle daha çabuk ve daha kolay temessül edebiliriz. Halbuki garp medeniyetine temessül harflerimizin (Arap harflerinin) tebdili ve Latin harflerinin kabulüyle kabil olamaz.

Alelâde mantık ve alelâde muhakeme ile elde edilen nazariyyeler hayat sahasında büyük bir tatbik kabiliyeti gösteremezler. İçtimai hadiseler (sosyal olaylar) üzerinde müessir olmak için, kati surette içtimai düsturlara tebaiyyet etmek mecburiyeti vardır. Bu düsturlara bigâne (ilgisiz) kalanlardır ki, ancak Latin Harflerinin kabulüne taraftar olabilirler.”

Prof. Zeki Velidî Togan, *Türk Yurdu* dergisinde (kânunuevvel (aralık) 1926, c, 4 sayı 24) çıkan “Türklerde Hars (Kültür) Buhranı” başlıklı bir yazısında harf meselesine de dokunarak şunları söylüyor:

“Sûret-i katiyyede bilmeliyiz ki, Latin hurufatının lisanımıza tatbiki imkansız ve muzurdur.

Bu tatbik ya cebir yoluyla def’aten, yahut yavaş yavaş terbiye yoluyla olabilir. Cebren olduğu vakit mesela Arap hurufatının istimâli (kullanılması) sureti katiyyede men

olunur. Ahali bilsin bilmesin Latince (harfleriyle) yazılır. Hurufat meselesi Latin harflerini kabul etmek suretiyle hal- ledilecek olursa bu yolun bir devlet içerisinde dört beş ay- dan fazla ömrü olmaz.”

Avni (Başman, bir ara Bakan) de *Hayat* mecmuasında (30 kânunuevvel (aralık) 1926, sayı 5) “Latin Harfleri Me- selesi” başlığı altında yayımladığı yazısında şöyle diyor:

“Latin harfleri taraftarlarının mütalaaları çokça iddi- alıdır ve meselenin tatbiki ciheti de zannedildiği kadar ko- lay değildir. Bir defa yazı (harf) ve imlâ meselesi, Sarf (gra- mer) meselesine sımsıkı bağlıdır. Türkçenin Sarf’ı yapılmadıkça yazısı ne esaslı bir surette islah edilebilir, ne de başka bir yazı ile istibdâl (değiştirme) olunabilir. Sarf’ın bugün için tedvinine de imkân yoktur. Çünkü lisan, teka- mülünün en kuvvetli bir devrindedir. Bu halde mevcut harf- lerde muvakkat (geçici) bazı islâhlarla iktifâ etmek (yetin- mek) şimdilik daha amelî ve daha iyi olur.

Maamafih, Latin harflerinin Türkçeye tatbiki de tecrübe edilebilir. Mesela ikinci bir Alfabe olarak böyle muavin (yar- dımcı) bir alfabe belki amelî sahada faide gösterebilir. Hem bu surette bir nev’i (tür) serbest bir rekabete girmiş olurlar; bu ci- dalde (savaşa) hangisi yaşamaya sâlih ise o diğerini ortadan kaldırır ve mesele (sorun) da böylece kendi kendine biter.”

Yine bu arada tarihçi-lugatçı Ali Seydi, yazar şair Ce- nap Şehabeddin, İstanbul Darülfünun müderrislerinden Av- ram Galantı (Bodrumlu), kuzey Türklerinden yazar Ab- dullah Battal (Taymas), bilgin-yazar Halil Halid (Latin harf- leri ve hakk-ı kelâm makalesinin yazarı) türlü gazetelerde

(18) Bu yazarların kuşkuarı, Latin harfleri kabul edilirse eski milli ve di- ni kültür hazinelerimizin kaybolacağı -mensi ve metruk kalacağı- kanısından do- guyordu.

yayımladıkları makalelerde kullanılmakta olan Arap harflerinin kalmasını istemişlerdir (18).

Latin harflerinin kabulünü istemeyenler tarafından *Latin Harflerini Kabul Edemeyiz, Lâtin Hurufu Lisanımıza Kabul-i Tatbik midir?, Arap Harfleri Terakkimize Mâni Değildir* gibi adlar taşıyan müstakil kitaplar da yayımlanmıştır.

Bu zamanda da *İçtihad* dergisi sahibi Abdullah Cevdet, *Cumhuriyet* sahip ve başyazarı Yunus Nadi (Abalıoğlu) ile *Milliyet* ve *Hakimiyeti Milliye* başyazarı Falih Rıfkı (Atay) - Latin harflerinin kabulü yolunda en ateşli ve süreli yayım yapmış ve yapmakta olan- *Tanin* gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit (Yalçın)'i, çeşitli yazıları ile gene desteklemişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ TÜRK HARFLERİNİ KABUL VE UYGULAMA DÖNEMİ

LATİN ASLINDAN ALINAN YENİ TÜRK HARFLERİNİN KABUL VE UYGULANMASI

Cumhuriyet hükümeti, harf devriminden önceki kısa zaman içinde, kullanmakta bulunduğumuz rakamları değiştirmek, Latin aslından olan rakamları kabul etmekle işe başladı. 1928 yılı Mayıs sonlarında hükümet, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aşağıdaki kanun tekifini sundu:

Beynelmilel Erkanın Kabulü Hakkındaki Kanun

Madde 1 - Devlet, vilayet, şehiremaneti gibi resmi devair ve müessesatın bilumum muamelât-ı tahririyye (yazma ve yazışma işleri) ve hesabiyesinde beynelmilel rakamların kullanılması mecburidir.

İşbu mecburiyetin efrad (bireyler) ve eşhası, hususiye arasındaki muamelâtta dahi tatbikini en kolay mahallerden başlamak suretiyle 1931 Haziran'ına kadar teminine hükümet mezundur.

Madde 2 - Bu kanun 1 Haziran 1928 tarihinden muteberdir.

Madde 3 - Bu kanunun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) memurdur.

(*Resmî Gazete* ile neşir ve ilanı: 28 Mayıs 1928, sayı 900)

Büyük Millet Meclisi 20 Mayıs 1928 tarihli toplantısında “Beynelmilel rakamlar”ın kullanılması hakkındaki 1288 sayılı bu kanunu kabul etti ve 1 Haziran 1928'den başlanarak Türkiye’de milletlerarası rakamlar resmen uygulama alanına girdi. Milletlerarası rakamların Meclis’te kabulü sırasında birçok hatipler “Harflerin de değiştirilmesi” eğilimini gösterir konuşmalar yaptılar. İşte bunun üzerine bütün ga-

zete ve dergilerde Latin harflerinin kabulü meselesi tartışılmaya başlandı. Bu alanda yazılanların çoğu Latin harflerinin kabulünden yana idi. Ama bu arada Arap harflerinin ıslahıyla eskisi gibi kullanılmasını savunanlar da oldu.

Devletin hazırlık ve girişimleri sürüp dururken, bazı kişiler de, Latin harflerini Türkçeye uyguluyorlardı. Bunlardan Paris'te oturan Dr. Rıza Nur 1928 yılında *Oğuzname*'yi İskenderiye'de Latin harfleriyle bastırmıştı.

Ortaya çıkan bu yeni durum üzerine, Maarif Vekâleti'nde (Milli Eğitim Bakanlığı) yazar ve eğitimci uzmanlardan kurulan özel, geçici bir komisyonun (Dil Encümeni) çalışmaları da Latin esastından alınmak ve Türkçenin yapısına uygulanmak suretiyle güzel ve kolay bir "*yeni Türk Alfabeti*" meydana getirileceğini kesinlikle göstermişti.

Bu olumlu sonuç, üzerine, Başbakanlığın Milli Eğitim Bakanlığı'na verdiği 20.5.1928 tarihli emir gereğince hazıran ayı ortalarında, kullanmakta olduğumuz Arap alfabesiyle yazının, Latin aslından Türk harfleriyle yazılması işini düzenlemek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı'nda resmen bir "Dil Encümeni" kuruldu. Encümen Fransız, Alman, İngiliz, İtalyan, Macar gibi birçok ulusun alfabesini de inceledi. Gazi Mustafa Kemal'in başkanlığında ilk toplantısını 26 Haziran 1928 tarihinde yapan bu encümenin, önceleri üçü mebus (milletvekili), üçü Maarif Vekaleti yüksek memuru, üçü de uzman olmak üzere dokuz kişiden oluşmuş üyesi, işlerinin artıp genişlemesi üzerine, yeniden daha beş kişi eklenerek on dörde çıkarıldı. Encümenin üyeleri şu zatlardan ibaretti:

Talim ve Terbiye Dairesi Reisi *Mehmet Emin* (Erişirgil), Talim ve terbiye dairesi üyesi *Mehmet İhsan* (Sungu), *Falih Rıfkı* (Atay), *Fazıl Ahmet* (Aykaç), *Ruşen Eşref* (Ünaydın), uzman *Ragıp Hulusi* (Özdem), uzman *Ahmet Cevat* (Emre), *Yakup Kadri* (Karaosmanoğlu), uzman *İbrahim Osman* (Karantay), Talim ve Terbiye üyesi *Avni* (Başman), *İbrahim Necmi* (Dilmen), *Ahmet Rasim*, *Celâl Sahir* (Erozan), *İsmail Hikmet* (Ertaylan).

Bu encümenin düzenlediği bir raporun kapsamını, Türk Dil Kurumu Başuzmanı Sayın Agop Dilâçar'ın bir ansiklopedi için hazırladığı “Dil Devrimi” başlıklı yazıdan kendi izinleriyle aşağıya alıyorum:

ELİFBA RAPORU

Ağustos başında basılarak ortaya konan büyük ölçü 41 sayfalık “Elifba Raporu”ndaki bölümler şunlardır: “1. Türk dilindeki seslerin miktar ve keyfiyetleri; 2. Latin harflerinin savtı kıymetleri; 3. Avrupa’da kullanılan Latin asıllı alfabelerdeki harfler: Latin, İtalyan, Rumen, İspanyol, Portekiz, Fransız, İngiliz, Alman, İsveç, Fin, Macar, Polonez, Çekoslovak, Hırvat, Arnavut, Azerbaycan, sair Sovyet İttihadı Türkleri; 4. Bu alfabelerdeki harflerin şekilleri ve savtı kıymetleri (tablo); 5. Türkçeye mahsus Latin harflerinin seçilmesi ve bu konuda uyulan esaslar; 6. Muhtelif alfabelerdeki çift harfler, işaretli harfler, Latin alfabesine eklenmiş harfler (tablo); 7. Türk alfabesini teşkil eden harflerin çeşitli dillerde karşılıkları (Tablo); 8. Tespit edilen yani alfabenin vasıfları; dilimizin bünyesine uygun gelme; ses unsurları arasında iltibasa yer vermeme; diğer seslerle olan tenazuru muhafaza etme; tamamiyle ulusal olma; gerek okuma ve gerek yazma konusunda sade, açık ve kolay olma; klişe halinde olmama; imlâda iltibası kaldırma; bedîî olma...

Tespit edilen yeni Türk yazısında, yabancı alfabelerde bulunan *ch*, *sch* gibi digraf ve trigraflar yoktu, tabloda hep tek tek harfler yer almıştı. Raporun son paragrafları şöyle idi: “Yukarıdaki izahata tevkifan Türkçedeki savtları eda etmek üzere heyetimizce intihap edilen bütün şekilleri bazılarının istimal tarzlarıyla beraber şöylece gösteriyoruz (tablonun özeti şöyledir): *a, â, b, c, ç, d, e, f, g (ga, ge, gha, ghe), h, i, î, ı, k (ka, ke, kha, khe), l, m, n, ñ, o, ö, p, r, s, ş, t, u, û, v, y, z; gha, ghe, ghe, kha, khe* gibi *h*’li harfler hakkında ra-

porun açıklaması (s.36); “ince sedalılarla kalın ve kalın sedalılarla ince okunması icap ettiği zaman *k* ve *g*’ye bir ilave edilir, *makhîsun-aleyh*, *khâtîp*, *terghîb*, *derghâh*, *idrakh* gibi. (bugünkü imlâ ile: *makisünalyeh*, *kâtîp*, *tergîp*, *dergâh*, *idrak*); *n* harfi de geniz *n*’si (*n*) için konmuştu, halbuki dilcilikte *n* yazısı geniz *n*’sini değil, damak *n*’sini gösterir.

Rapordaki son paragrafların devamı: “harfe bitişik olmayan işaretler ârızı olduğuna nazaren elifbada ancak bir cüzütam teşkil eden işaretli harflerin zikri lüzumlu görülmüştür. Şu halde ecnebi aslından olan *c*, *w*, *x* ile beraber Türk elifbasının harfleri atideki cetvelde görüldüğü veçhile 29 şekilden ibarettir ki isimleriyle beraber şunlardır: *a* (*a*), *b* (*be*), *c* (*ce*), *ç* (*çe*), *d* (*de*), *e* (*e*), *f* (*ef*), *g* (*ge*), *h* (*ha*), *i* (*i*), *ı* (*ı*), (*ji*), *k* (*ka*), *l* (*el*), *m* (*em*), *n* (*en*), *o* (*o*), *p* (*pe*), *q* (*ku*), *r* (*er*), *s* (*es*), *ş* (*eş*), *t* (*te*), *u* (*u*), *v* (*ve*), *w* (çift *ve*), *x* (iks), *y* (*ye*), *z* (*ze*). Raporda majüskül şekiller gösterilmemişse de, bunlar sonradan alfabeye tablolarında yer almış, *ö*, *ü*, *ğ* gibi işaretli harfler de tabloya ilave edilmiş, *q*, *w*, *x* tablodan çıkarılmış, harf adlarında *f* (*fe*), *ğ* (yumuşak *g*), *h* (*he*), *k* (*ke*), *l* (*le*), *m* (*me*), *n* (*ne*), *ö* (*ö*), *r* (*re*), *s* (*se*), *ş* (*şe*), *ü* (*ü*) olarak değişiklik yapılmıştır.

Rapor şu cümlelerle bitmektedir: “Bu harflerle ne suretle yazıldığını göstermek için şekliyat sarfından sonra birtakım metinleri diziyoruz. Filhakika yeni imlâmızdaki hususiyetlerin mahiyeti Sarf Raporu’nun kıraatinden sonra anlaşılabilircektir.” İmzalar: Dil Heyeti Azası: Falih Rıfkı, Fazıl Ahmet, Ruşen Eşref, Ragıp Hulûsi, Ahmet Cevat, İbrahim (lâyihâ muharriri), Yakup Kadri, Mehmet Emin, Mehmet İhsan.

Gramer Hakkında Rapor’un “işaretler” tablosunda (s.g), “uzatma” (^) ve “kesme” (') olmak ve yabancı asıllı kelimelerde kullanılmak üzere iki işaret vardı; yeni harflerle de verilen şu misallerde kullanılmıştı: *îman*, *dârülfünûn*, *âlî*, *ta'mir*, *mes'ud*, *tama'*, *te'min*, *mes'ul*, *mebde*. İleride görüleceği gibi, Atatürk bunlardan çoğunu gereksiz bula-

rak atmış, anlamca iltibas yapan kelime çiftlerini birbirinden ayırmak gerektiği zaman kullanmıştır; sonunda “.) işareti- ne iki görev yüklenmiştir: “uzatma” (meselâ: âdet, mil- lî) ve “düzeltme” (yani damak sesine çevirme, yumuşatma, meselâ: *rüzgâr; kâse, imlâ, âlâ* kelimesi birinci *a*’da “uzat- ma”, ikinci *a*’da da hem “uzatma” hem “düzeltme” işareti ile = pek iyi. Ayrıca “kesme” işareti de iltibas yerlerinde kullanılmıştır: mesela *tab’an* (=yaradılışça) kelimesini “*ze- min*” anlamına gelen taban’dan ayırmak için.”

Sarayburnu’ndan Yükselen Ses

ATATÜRK’ÜN HARF DEVRİMİ’Nİ MÜJDELEYEN İLK NUTKU

İşte bu hazırlık ve yayınlardan sonradır ki, Türk devrimlerinin büyük yaratıcısı Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), dil işlerinin de ele alınması zamanının geldiğini gördü. Dil Encümeni’nin, yeni bir Türk Alfabesi üzerine verdiği olumlu rapor da, Gazi’nin bu kanaatini kuvvetlendirdi. Bu fikrini, bu medeni gerek (lüzum) ve gerçeği (hakikati) millette duyurmak istedi.

Bu maksatla Mustafa Kemal, 1928 yılı Ağustos ayının sekizini dokuzuna bağlayan perşembe gecesı İstanbul’da, Sarayburnu (Gülhane) Parkı’nda Cumhuriyet Halk Partisi’nin tertiplelediği ve halkın da katıldığı bir eğlentide gösterileri bir süre izledikten sonra ayağa kalktı ve harf devriminin başladığını müjdeleyen nutkunu söyledi. Kadın, erkek, genç, ihtiyar herkes onu dinliyordu. Mustafa Kemal, bu tarihi söylevinde *Yeni Türk Harfleri*’ne ait düşünce ve tavsiyelerini şöyle belirtti:

“Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Bizim güzel, âhenkdar, zengin lisanımız, yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlar-

dan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz. Lisanımızı muhakkak anlamak istiyoruz. Bu yeni harflerle behemahal pek çabuk bir zamanda mükemmel bir surette anlayacağız. Anladığımızın âsârına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır. Ben buna katiyetle eminim, siz de emin olunuz.”

Gazi Mustafa Kemal bu sözlerinden sonra, o geceki pek neşeli, heyecanlı duygularını yeni harflerle bir kâğıda yazarak Falih Rıfka Atay’a okuttu, sonra yine yeni Türk harfleriyle ilgili söylevine şöyle devam etti:

“Çok işler yapılmıştır, ama bugün yapmaya mecbur olduğumuz, son değil, lâkin çok lüzumlu bir iş daha vardır. Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa; kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik, milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir heyet-i içtimaiyenin yüzde onu, yirmisi okuma-yazma bilir; yüzde seksen, doksanı bilmez; bu ayıptır. Bundan insan olanlar utanmak lâzımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir. İftihar etmek için yaratılmış ve tarihini iftiharlarla doldurmuş bir millettir. Milletin yüzde doksanı okuma-yazma bilmiyorsa hata bizlerde değildir. Hata onlardadır ki, Türk’ün seciyesini anlamayarak birtakım zincirlerle kafamızı sarmıştır. Mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz.

Hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk heyeti içtimaiyyesi yeni harfleri öğreneceklerdir.

Milletimiz, yazısıyla ve kafasıyla bütün âlem-i medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir.”

Mustafa Kemal’in bu söylevi, yurt içinde büyük bir ilgi ve heyecan yarattı. Basın âlemi -hattâ Batı basını- bu işe geniş sayfalar ayırdı. İşte böylece, harf devrimine hazırlık devresi biterek, *başlama* ve *yapma* (uygulama) dönemi açılmış oldu.

Atatürk, Sarayburnu'ndaki bu müsamerede o gece orada dinlediği Mısırlı ses sanatçısı "Müniret-tül Mehdiye"nin söylediği şarkılar üzerine Şark musikisinin doyurucu, gönül kandırıcı olmadığını, müzik alanında da bir devrimin yapılmasını işaret ederek şunları söyledi:

"Bu gece, burada güzel bir tesadüf eseri olarak Şarkın en mümtaz iki musiki heyetini dinledim. bilhassa sahneyi birinci olarak tezyin eden Münire-tül-Mehdiye Hanım, sanatkarlığında muvaffak oldu (19). Fakat, benim Türk hissiyatım üzerinde bu musiki, bu basit musiki Türk'ün çok münkeşif (gelişmiş) ruh ve hissini tatmine kâfi gelmez. Şimdi karşıda medeni dünyanın musikisi de işitildi. Bu ana kadar Şark musikisi denilen terennümler karşısında cansız görünen halk (şimdi) harekete ve faaliyete geçti. Hepsi oynuyor ve şen, şâttırdır; Tabiatın icabını yapıyorlar. Bu pek tabiidir. Hakikaten Türk şen ve şâttırdır."

Gazi, Gülhane Parkı'ndaki bu müsamereye saat yirmi iki sıralarında gelmiş, gece saat ikiyi çeyrek geçeye kadar kalmış; buradan yine "Ankara" motoru ile saat üçte Büyü-kada'da "Yat Kulüp"te tertiplenen baloya katılmıştır. Gazi, sabahleyin Dolmabahçe'ye dönmüştür.

Yeni Türk harflerinin resmen kabulü üzerine Türkiye basını yepyeni bir biçim aldı. Dolmabahçe Sarayı derslerinden az sonra yurdun her yerinde her köşesinde -il, ilçe ve köylerde- bu harfleri öğreten kurslar, Millet Mektepleri açıldı. İstanbul'da Darülfünun (Üniversite) bir konferans serisi düzenlediği gibi, Hattat Okulu (Medreset-ül Hattâtîn) yeni yazıyı öğretmek için bir kurs açtı. Diyanet İşleri Reisliği, Baş-

(19) Münire-tül-Mehdiyye, 1893 yılında İskenderiye'de doğdu. Daha küçük yaşta iken müziğe karşı bir eğilim göstermişti. Sesi, olağanüstü güzeldi. Tür-lü tiyatrolarda, opera ve operetlerde teganni etti. Doğu ülkelerinde birçok musiki gezileri yapmıştı. Atatürk'ü çok sevmiş, bu alandaki duygularını şöyle dile getirmişti: "Büyük Gazi'yi görmek şerefine mazhar oldum. Huzurlarında teganni etmek bahtiyarlığında bulunduğumdan dolayı memnuniyetimi nasıl izhar edeceğimi bilmiyorum." Gazi için Arapça bir güfte yazmış ve besteleyip söylemiştir.

vekâlet ile yeni Türk harfleriyle yazışmaya başladı. İstanbul'da Muallimler (Öğretmenler) Birliği Kongresi yeni harfleri benimsedi ve bu alanda olumlu çalışmalara geçti.

Bu arada Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı)'ne yeni Türk harfleriyle yazılmış ilk dilekçe de 21 Ağustos 1928 tarihinde verildi. 1928 yılı Aralık (eski: Kânunuevvel) ayı başından itibaren, resmi ve özel bütün Türkçe gazete ve dergiler de yeni Türk harfleriyle tekdüzenli bir yazım (imlâ) ile çıkmaya başladı. 1 Ocak 1929 tarihinde ise, Milli Eğitim Müdürlüklerinin gözetimi altında *Millet Mektepleri* açılarak halka yeni Türk harflerini öğretme-okutma işi, daha kapsamlı ve istenilen bir düzene sokuldu.

Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 11 Şubat 1929 tarihinden itibaren çıkarılmaya başlanan -ve yayımı da uzun süre devam etmiş olan- haftalık *Halk* dergisinin birinci sayısında "Millet Mektepleri" hakkında dikkate değer bir makale yayımlanmıştır. Tarihi bir nitelik taşıması ve konumuzla da yakından ilgili bulunması dolayısıyla bu yazıyı olduğu gibi aşağıya alıyoruz:

Millet Mektepleri

"Eskiden herkes okuma yazma bilmezdi; yalnız memurlar, hocalar okur yazardı. O zamanlarda halkın cahil kalması fena görülmüyordu; hatta böyle olması lâzım sayılıyordu. Bizde on onbeş sene evveline kadar hal böyle idi.

Garp dediğimiz Avrupa memleketlerinde ise hemen bir asırdan beri bu yanlış düşünce ortadan kalkmıştı. Oralarda bir taraftan kitap ve gazete matbaacılığının büyük terakkisi, diğer taraftan iş veticaretin, fabrikacılığın alabildiğine ilerlemesi okuma yazma ihtiyacını hem arttırmış, hem de kolaylaştırmıştır.

Yüz seneden beri Garpta hükümet işleri de başka şekiller almaya başlamıştır. Artık devlet demek, başta kral olmak üzere birkaç yüz kişinin rahat ve zengin yaşaması için mil-

yonlarca halkın onların istedikleri yolda çalışmalarını temin edecek bir teşkilât demek değildir. Devletin gayesi, hükümetin maksadı, milletin, halkın refah ve saadetini temin etmek olmuştur. Yavaş yavaş baştan kollar atıldı; kalanlar da artık hükümet işlerini halka bırakmaya mecbur oldu. Her yerde halk hükümetleri kuruldu. Hükümetlerin başına halktan çıkma adamlar geçti. Artık milletin millet tarafından ve millet için idare edilmesi esası hüküm sürmeye başladı.

Milletin kendi kendisini idare etmesi, halk hükümetinin, cumhuriyetin idaresi için dünyanın işleri hakkında birçok bilgilere ihtiyaç vardı. Bu bilgilerin anahtarı da okumak, yazmak idi.

İşte bu sebeplerden Garp'ta maarif çok ileri gitti. Hemen otuz seneden beri büyük Garp milletlerinde okuma yazma bilmeyen hiçbir insan kalmamıştır.

Biz bu işte çok geri kaldık. Bu halin sebepleri şunlardır:

1. Padişahlar ve onların etrafındaki yordakçıları yalnız kendi menfaatlerini düşünüyorlar, milletin cahillikten kurtulmasını akıllarına bile getirmiyorlardı.

2. Hocalar ve şeyhler, halkın okuyup yazarak dünya işlerinden haber almalarını istemiyorlardı.

3. Eski Arap harflerini öğrenmek çok zor idi.

4. Padişahların kötü idaresi yüzünden harpler, karışıklıklar bitmiyordu. Halk rahat nefes alamıyordu ki, okuma ya vakit bulabilirdi.

Büyük Gazi, düşmanları, padişahı kovduktan, hocaları yola sokup tekkeleri kapattıktan ve halk hükümeti olan Cumhuriyeti kurduktan sonra, milleti bu asrın ileri milletleri ile bir seviyeye çıkarmak için eski Arap harflerini kaldırdı. Onların yerine Garp milletlerinin kullandığı harfler cinsinden Türk harflerini çıkardı. Büyük Millet Meclisi, bunun kanununu yaptı.

Gazi, nasıl on sene evvel düşmanları vatan topraklarından atmak için milleti seferberliğe çağırdı ise şimdi de Türk yurdundan cahilliği kaldırmak için seferberlik ilan etti. Türkiye'de kadın-erkek herkes okuma, yazma bilecek-

tir. Bu ülkede artık okuma bilmeyen kalmayacaktır. İşte *Millet Mektepleri* bunun için açıldı.

Türk Milleti çok anlayışlıdır. Kendisini hep iyiliğe, doğruluğa, güzelliğe götürmüş olan Büyük Gazisi'nin bu yeni seferberliğine de hemen koştu. Bakınız Millet Mektepleri açılalı daha kaç hafta oldu?

Bunlara devam edenlerin miktarı daha şimdiden 900.000 (dokuz yüz bin) adedine yaklaşmıştır. Kat'ı tahmine göre mayıs iptidasına kadar 1.000.000 (bir milyon) Türk okur-yazar olacaktır. Bu faaliyet devam edeceği için ve mekteplere devam edenlerin sayısı biraz daha artacağı için en çok on senede Türkiye'de bir tek cahil kalmayacaktır.

Şimdiki yalnız okuma-yazma öğretene bu mektepler, gelecek devreden itibaren, yaşamak için lâzım olan diğer bilgileri de öğretecek, tam manasıyla birer mektep olacaktır.

Mecmuamız her nüshasında (sayısında) Millet Mektepleri faaliyeti hakkında yeni haberler verecektir.”

*

O zaman alfabe öğretimi seferberliğine katılmış olan genç bir öğretmen (20) Millet Mektepleri'ndeki çalışmalarını genel çizgileriyle belirten değerli anılarını da aşağıya alıyoruz:

“Millet Mektepleri'nin resmi şekliyle faaliyete geçtiği tarih, sanırım Aralık 1928 ayının son günleriydi. Ben, o tarihten bir süre önce (18 Ekim 1928'de) Çanakkale'nin Bayramiç kasabasında Zafer-i Milli Mektebi Muallimliği'ne atanmış, ilk görevi orada almıştım. Bana, -o yıllarda yeni mezun öğretmenlere verilen değer ölçüsüyle- yeni Türk harfleriyle öğretim yapmak üzere birinci sınıf çocuklarını yetiştirme görevi verildi. İbrahim Âlaaddin (Gövsa) Bey'in 'Sevimli Alfabeti'yle öğretime başladım.

Kasabada, Millet Mekteplerinin açılış törenleri davullu zurnalı, şenlikli olmuştu. Bir süre sonra bana, gündüz çalışmalarımın sonraki akşamüstü saatlerinde yirmi kadar köy

(20) Şimdi emekli öğretmen M. Âdil Özder.

imamı ve köy kâtibi efendilere yeni harflerle okuma-yazma öğretme görevi verildi. Bu kurs, her gün aynı saatlerde, bir ay sürdürüldü. Kursta uzun sakallı, gözlüklü, altmışların üstünde hoca efendiler ve yine yaşlı köy kâtipleri vardı. Bir aylık sürede hepsi de yeni harflerle okuma-yazmayı başardılar.

Ondan sonra da, yine gündüzleri aynı saatlerde kasabanın ev hanımlarından bir gruba yeni harflerle okuma-yazma öğrettim. Bu çalışmalarımız da yirmi gün kadar sürdü. Bu hanımlar da, hoca ve kâtip efendiler gibi eski yazı ile okuyup yazmayı bildikleri için o süre içinde başarı gösterip yeniyi kolaylıkla öğrenmiş oldular.

Hanımların gündüz derslerinden ayrı olarak bir de geceleri saat yirmi birlere kadar süren Millet Mektebi ‘Gece Dershanesi’ vardı. Bu gece derslerini de bana verdirttiler. Memur ve aydınlar dışında, kasabanın her çeşit adamından (arabacı, hamal, aşçı çırağı, helvacı, mutaf, bezzaz, attar... vb.) sayıları kırka yaklaşan yurttaşlar bu gece derslerine devam ettiler ve okuma-yazmayı öğrendiler.

İşte, biz de Büyük Atatürk’ün ‘Yeni Türk Harfleri Seferberliği’ne, o yıl üç ayrı dershanede böylece çalışarak katılmıştık. Birinci sınıftaki çocuklarım da altı ay içinde okuma-yazma öğrenmişlerdi.

Bir yıl sonra Çanakkale’den Anadolunuzun kuzeydoğusunda ve Türkiye-Sovyet Rusya devlet sınırlarının tam kesiştiği noktadaki bir köye naklen atanmıştım. Oraya gittiğimde, Millet Mektepleri’nin gündüz ve gece öğretimini yapan ve adına ‘Seyyar Muallim’ denilen genç bir ortaokul mezunu arkadaşın yeni harflerimizle okuma-yazma öğretmekte olduğunu gördüm. O köy, tamamıyla Acara ağzı yabancı bir dille konuşan yurttaşlarımızın yurduydı. Buna rağmen, Türkçeyi pek az bilen köy hanımlarının yeni harflerle birkaç ay içinde okuma-yazmayı öğrendiklerini hayretle görmüştük. Hatta, benim okuttuğum birinci sınıf çocukları -ki, Türkçe konuşamaz, konuşulanları pek az anarlardı- dahi, 6-7 ay içinde yeni yazımızla okuyup yazmayı pek güzel öğrenmişlerdi.”

Yeni Türk Harfleri Marşı

Yeni Türk harflerinin kolayca öğrenilmesi, öğretilmesi amacıyla her çareye başvurulmuştu. Bu arada bir de "Harfler Marşı" güftesi yazılmış, bunun ayrıca notası düzenlenmişti. Marşın güfte ve notası şudur:

Harfler Marşı

Gâzî Hz. nin emir ve arzû-
ları üzerine tanzîm olu-
nan harfler marşı

Harfler marşının notası

Bu vaka beklenmedik bir anda
ve aniden gerçekleşti. Yeni Türk harfleri
bilinmesi için bu marşın yazılması
istendi. Bu marşın yazılması için
özellikle bu harflerle yazılması istendi.
Marşın ve bu harflerle yazılması
istendi. Bu marşın yazılması için
özellikle bu harflerle yazılması istendi.

Harfler marşının notası
Gâzî Hz. nin emir ve arzû-
ları üzerine tanzîm olu-
nan harfler marşı
Gâzî Hz. nin emir ve arzû-
ları üzerine tanzîm olu-
nan harfler marşı
Gâzî Hz. nin emir ve arzû-
ları üzerine tanzîm olu-
nan harfler marşı

Cumhuriyet gazetesinin 29 Eylül 1928 günkü sayısının son sayfasında yeni harflerle yazılar.

Bu nota, Gazi Mustafa Kemal'in emir ve arzuları üzerine, Riyaseti Cumhur Orkestra Şefi Zeki Üngör tarafından yapılmış ve ayrıca da piyanoda çalınmak için tanzim edilmiştir. Ordu, okul öğrencileri ve halk yeni Türk alfabesini, harflerin telaffuz tarzını bu suretle kolaylıkla da öğrenmiş olacaktı.

Adı "Harfler Marşı" olan notanın güftesi de şu şekilde söylenecekti:

"a, o, u, ı, e, ö, ü, i, be, ce, çe, de, fe, ge, he, je, ke, le, ne, pe, re, se, şe, te, ve, ye, ze."

DOLMABAĞÇE SARAYINDA İLK UYGULAMA DERSLERİ VE HARF SEFERBERLİĞİ

Atatürk'ün Sarayburnu'ndaki tarihi nutkundan sonra 11 Ağustos 1928 günü, Dolmabahçe Sarayı'nda yeni Türk harfleri üzerine, ilk uygulama dersi açılmış ve böylece bir alfabe seferberliği başlamıştı.

Bu ilk derse bazı mebuslarla, Cumhurbaşkanlığı maiyetindeki memurlar ve başka büyükler katılmıştır. Bu derste yeni harf şekilleri ve bunların delâlet ettiği sesler açıklanmış, örneklerle uygulamalar yapılmıştır. Ders iki saat kadar sürmüştür.

Dolmabahçe sarayında yeni Türk harfleri üzerinde verilmeye başlanan derslerin ikincisi 25 Ağustos günü, Gazi'nin huzuruyla yapılmıştır. Dört buçuk saat süren bu dersin (konferansın) öğretmenliğini İbrahim Necmi (Dilmen) yapmıştır. İ.N. Dilmen bu derste, Türkçe'deki ünlüler ile ünsüzleri etraflıca anlatmıştır. Bu arada bazı milletvekillerine -Devlet Matbaasında ilk hamlede 100 bin nüsha basılıp bütün Türkiye içine dağıtılan- *Yeni Alfabe* kitabından parçalar okutulmuş, bunun arkasından yine bazı milletvekilleri tahta başına çağırılarak kendilerine yeni Türk harfleri ile cümleler yazdırılmıştır. Derse katılanlardan -bilahare Türk Dili Tedkik Cemiyeti (Dil Kurumu) başkanlığına ge-

tirilmiş olan - Samih Rifat (ğ - g) harfinin Türkçede altı türlü sesi olduğunu izah etmiş ve bunu da tartışmalar izlemiştir. Ders saat 19.30'a kadar sürmüştür.

Üçüncü ders (konfreans), yine Gazi'nin huzuru ile, 29 Ağustos 1928 çarşamba günü Dolmabahçe'de verilmiştir. Memleketin bilgin, aydın ve ediplerinden çoğunun (profesör, doçent, öğretmen, yazar, şair, gazeteci, ordu erkânı) katılmasıyla öğleden sonra sarayın ikinci kat büyük salonunda başlayan bu ders (konferans), ateşli tartışmalarla geçmiş ve tam beş saat sürmüştür.

Bu konferansta konu: *Yeni Türk Harfleri, Yeni Düşünce ve Mutalaalar ile Özgür Düşünceler...* idi. Salona büyük bir yazı tahtası da konulmuştu.

Konferansa, Büyük Millet Meclisi Başkanı Kâzım Paşa (Özalp) başkanlık ediyordu. Bu toplantıda yazar ve şairlerimizden Halit Ziya (Uşaklıgil), Celâl Sahir (Erozan), Halit Fahri (Ozansoy), Aka Gündüz, Ahmet Haşim, Yusuf Ziya (Ortaç), Orhan Seyfi (Orhun), Peyami Safa, Ali Canip (Yöntem) bulunuyorlardı. Basını da: Ahmet İhsan (Tokgöz), Ahmet Şükrü (Esmer), Ali Naci (Karacan), Reşat Nuri (Güntekin), Mahmut Sadık, Abidin Daver (Dav'er), Kemal Salih, Falih Rıfkı (Atay), Ahmet Rasim, Celâl Nuri (İleri), Samih Rifat, Veled Çelebi (İzbudak) temsil ediyordu.

Başkan Kâzım Paşa:

"Üçüncü konferansa bugün (26 ağustos) devam edilecektir. Beyler, söz isteyen arkadaşlar, lütfen adlarını bildirsinler, not ettireyim."

dedi. Bunun üzerine, Hakkı Tarık (Us) ilk sözü aldı. Bunu Halit Ziya Uşaklıgil izledi. Soruları çok kez İbrahim Necmi, Ahmet Cevat (Emre) ile Ragıp Hulusi (Özdem) cevaplandırıyordu. Bu konferansta da sorular, tartışmalar tam bir özgürlük içinde geçmiştir (21).

(21) Bu üçüncü ders (konferans) içinde yapılan sorular, cevaplandırmalar ve tartışmalar hakkında (eski) Milliyet gazetesinin 30 Ağustos 1928 tarihli ve 915 sayılı nüshasında oldukça geniş etraflı bilgiler vardır. İsteyenler, oraya başvurabilir.

Başvekil İsmet Paşa (İnönü) bu ders ve tartışmaların sonunda kısa bir hitabede bulundu. Ve yeni Türk harflerinin lüzum ve kabulü üzerinde durdu. İsmet Paşa'nın bu hitabesi şöyledir:

“Efendiler! Latin harfleri Türk milletinin en kat’î ve en derin bir ihtiyacına temas ediyor.

Her şeyden evvel bir noktayı izah edeyim. Niçin Latin harfleri esasına taraftarız? Gazi Hazretleri böyle büyük bir mücadeleyi açarken yalnız Türk milletini ve yalnız onun irfanını ve yalnız onun kurtulmasını düşündü. Efendiler, Türk köylüsü okumaya, okutmaya kayıtsız değildir. Her köy eline geçirdiği hocayı ne kadar mümkünse o kadar terfih etmeye çalışır; çocuğunu okutmayı candan ister ve hakikaten çocuk da dört beş sene mektebe gidip gelir. Fakat, hepsi o kadar. Hiçbir şey öğrenemez. *Kuran*’dan birkaç sureyi okur; fakat gazete yazısını söktüremez.

Efendilerim! Bütün bu müşkülat Arap harfleri yüzündendir. Harf meselesi bütün milletler için çok mühimdir ve Türk milleti de nihayet kendi harflerini bulmuştur. Dil Encümeni’nin bütün faaliyet ve dikkatini teksif ederek bulduğu bu harfler hiçbir zaman Alman, Fransız, İngiliz alfabesine benzetilemez. Tamamen Türktür ve bütün dünya milletleri buna “Türk Elifbası” demekte tereddüt etmeyecektir.

Binaenaleyh Efendiler, maarifimizi, maarif sırasına sokmak ve milletimizi cehaletten kurtarmak için vardığımız netice budur. Tekrar ederim ki, bu alfabe Türk alfabesidir, kat’idir, ebedidir.

Yalnız bir noktaya dikkat-î âlinizi celbetmek isterim. Görüyorsunuz ki komisyon hazırlanmıştır, her meseleyi layık olduğu etraf ve ehemmiyetle mutalaa etmiş ve ondan sonra huzurunuzda gelmiştir.

Hülâsa Efendiler, şu neticeye vâsıl olmak caizdir ki: Bu alfabe kat’idir. İntikal imlâsı olarak Dil Encümeni’nin bulunduğu şekil de bugün için en ilmi ve en kabil-i tatbik formül-

dür. *Hiç şüphemiz yok ki, bundan sonra lisan kendi bünyesine uymayan kelimeleri de atacak ve kendi mükemmeliyetini bulacaktır.* Türk dili dünyanın en tatlı, en kudretli dilidir ve daha kudretli, daha tatlı ve âhenkdar olmaya layıktır.”

İsmet Paşa bu konuşmadan sonra kongreye aşağıdaki üç maddelik önerge suretini de sundu:

“1. Milleti cehaletten kurtarmak için kendi diline uymayan Arap harflerini terk edip, Latin esasından alınan Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur.

2. Komisyonun teklif ettiği alfabe, hakikaten Türk alfabesidir, kat’îdir. Türk milletinin bütün ihtiyaçlarını temin etmeye kafidir.

3. Sarf (gramer) ve imlâ kaideleri lisanın ıslahını, inkişafını, milli zevki takip ederek tekamül edecektir.

Muhakkaktır ki, yeni Türk harfleriyle lisana ve imlâya ilk şeklini vermek için komisyonun projesi en kısa ve en amelîdir (22).”

Başvekilin bu üç maddelik önerisinin siyah tahtaya yazılması bitince: Gazi, gözlerini dinleyicilerin gözlerine dikti ve:

“Aynı mutalaada mısınız arkadaşlar?” dedi.

Salondaki davetliler de hep birden “hay hay, hay hay” mukabelesinde bulundular.

İsmet Paşa’nın bu önerge metni böylece ittifakla kabul edildi.

(22) İsmet Paşa’nın, daha işin başında Kongreye verdiği bu kararname metnindeki çok açık ve kesin ifadeleri ile Kasım 1967’de (Milliyet gazetesi, nr. 13) Atatürk’ü anlatan ve bu arada Harf Devrimi’ne de temas eden sözleri arasında bir çelişki göze çarpmaktadır. Halbuki İnönü, o zaman (1928) Alfabe Komisyonu’nca hazırlanan yeni Türk harflerinin derhal ve kesinlikle kabulünü bildirdiği ve millete de bunu hararetle tavsiye ettiği halde, 1967’de bir gazete yazarına, anılarını anlatırken: “Ben bu işin başında çok tereddüt göstermiş ve muhavemet etmişim” demektedir. ((Atatürk’ün, Sinop’taki: “Devlet erkânı arasında bazı direnmeler var. Ben daha ancak iki ay sabredirim. Sonunda bu iş az zamanda mutlak olacaktır” dediğini hatırladım).

Bu ilk ve son ifade tezadı ortada olmakla beraber, Sayın İnönü’nün yeni Türk harflerinin kabulü gününden bu yana Arap harfleriyle tek satır yazı yazmadığı da bilinen bir gerçektir.

Bundan sonra Fazıl Ahmet (Aykaç) yeni Türk harfleriyle yazdığı “Tarih Dersleri” adını taşıyan ve gelecek yıllara devrimi, devrim çocuklarını anlatan şiirini okudu.

Bu şiirden sonra da, Türk harflerinin, matbaacılığın inkişafı üzerinde yapacağı faydalar hakkında konuşmalar yapıldı. Bu arada, *Servetifünun* sahibi Ahmet İhsan (Tokgöz) söz alarak ezcümle: “Efendiler bugün Türk matbaalarımızda ikişer buçuk metreyi dolduran her harf kasasının içinde 520’den 618 çeşide kadar harf var, dersem buna hayret etmeyiniz” dedi.

Böylece 9 Ağustos 1928’de başlayan Harf devrimi hareketi bir karara bağlanarak mutlu bir iş haline dönüştü.

Sarayburnu (Gülhane) Parkı’nda ilan edilen alfabe seferberliğinden on gün sonra 19 Ağustos 1928 tarihinde, Atatürk *Cumhuriyet* gazetesi başyazarı Yunus Nadi (Abalıoğlu)’ye gönderdiği yeni Türk harfleriyle yazılı mektubunda “Yeni Türk alfabesini güzelce öğrenmek ve öğretmek gerektir. Bunun için de elbette yıllara ihtiyaç yoktur” fikri üzerinde durmuş ve yeni Türk harflerinin süratle öğretilip 1 Kasım 1928’den sonra uygulanacağını kesinlikle ifade etmiştir.

Nitekim Gazi, bu sırada bir münasebetini düşürerek, gazetecilere de “yeni yazı, Türkün meftur olduğu yüksek zekâ ve kabiliyeti inkişaf ettirebilecektir. Yeni yazımızı, yeni Türk harflerini tarlalarında çalışan çiftçilerimize, sürüleri başında dolaşan çobanlarımıza kadar *en az* (kısaca) *bir zamanda* teşmil etmeye çalışmak cümlelerin vicdan ve millî haysiyet borcudur” sözlerini söylemiş, bunu istemiştir.

Dil Encümeni tarafından tespit edilen ve Dolmabahçe derslerinde uygulamaları yapılan, yirmi dokuz harften ibaret ‘*Yeni Türk Alfabesi*’ aşağıdaki kanun tasarısı ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne verildi.

Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun

Kanun No: 1353

Kabul tarihi: 1 Teşrinisani (Kasım 1928)

(*Resmî Gazete* ile neşir ve ilanı: 3 Teşrinisani 1928)

Madde 1 - Şimdiye kadar yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve *merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler* (Türk Harfleri) unvan ve huku-ku ile kabul edilmiştir.

Madde 2 - Bu kanunun neşri tarihinden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususi müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir.

Madde 3 - Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin devlet muamelatını tatbiki tarihi 1929 kânunisaninin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki evrak-ı tahkikiye ve fezlekelerinin ve ilamların ve matbu muamelat cetvel ve defterlerinin 1929 Haziran iptidasına kadar eski usulde yazılması caizdir. Verilecek tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus evlenme cüzdanları ve kayıtları ve askeri hüviyet ve cüzdanları 1929 Haziran iptidasından itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır.

Madde 4 - Halk tarafından vaki müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanlarının kabulü 1929 Haziran'ının birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi kânunuevvelinin iptidasından itibaren Türkçe hususi veya resmi levha, tabella ilan ve sinema yazıları ile keza Türkçe hususi, resmi bilcümle mevkut, gayr-i mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.

Madde 5 - 1929 kânunusânisi iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecridir.

Madde 6 - Resmi ve hususi bütün zabıtlarda 1920 Haziran

iptidasına kadar eski Arap harflerinin stenografi makamında istimali caizdir. Devletin bütün daire ve müesseselerinde kullanılan kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel kayıt ve sicil gibi matbuaların 1930 Haziran'ı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 7 - Para ve hisse senetleri ve bonolar ve esham ve tahvilat ve pul vesair kıymetli evrak ile hukuki mahiyeti haiz bilcümle eski vesikalar değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler.

Madde 8 - Bilumum bankalar, imtiyazlı ve imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerin Türkçe muamelâtına Türk harflerinin tatbiki 1929 kânunusanisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, halk tarafından mezkûr müessese-lere 1929 haziranı iptidasına kadar eski Arap harfleriyle mü-racaat vaki olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin ellerinde mevcut eski Arap harfleriyle basılmış defter, cet-vel katalog, nizamname ve talimatname gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 9 - Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisa-tında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplar-la tedrisat icrası memnudur.

Madde 10 - Bu kanun neşri tarihinden itibaren muteberdir.

Madde 11 - Bu kanunun ahkâmını icraya İcra Vekille-ri Heyeti memurdur.

Büyük Millet Meclisi'nin, Üçüncü Devre (dönem) ikinci yıllık çalışmasına rastlayan 1 Kasım 1928'de, Cum-hurreisi Gazi Mustafa Kemal ve Başvekil İsmet Paşa, yıl-lık mutad açılış söylevlerinde harf devrimi üzerinde önem-li sözler söylediler. Atatürk'ün söylevinden, harf devrimiy-le ilgili bölümü tarihi bir önem taşıması bakımından aşağı-ya aynen alıyoruz:

Yeni Türk Alfabesi:

1.11.1928 günlü ve 1353 sayılı kanun ile kabul edilmiş olan Türk alfabesindeki 29 harfin adları, sıraları, kitap ve el yazısı örnekleri, büyük ve küçük biçimleri aşağıda gösterilmiştir:

HARFİN SIRASI	HARFİN ADI	KİTAP YAZISI		EL YAZISI	
		BÜYÜK	KÜÇÜK	BÜYÜK	KÜÇÜK
1	a	A	a		
2	ba	B	b		
3	ca	C	c		
4	ça	Ç	ç		
5	da	D	d		
6	e	E	e		
7	fa	F	f		
8	ga	G	g		
9	yumuşak s	Ğ	ğ		
10	he	H	h		

HARFİN SIRASI	HARFİN ADI	KİTAP YAZISI		EL YAZISI	
		BÜYÜK	KÜÇÜK	BÜYÜK	KÜÇÜK
11	i	İ	i		
12	ı	I	ı		
13	je	J	j		
14	ke	K	k		
15	le	L	l		
16	me	M	m		
17	ne	N	n		
18	o	O	o		
19	ö	Ö	ö		
20	pe	P	p		
21	re	R	r		

Küçük el yazısında “n” ve “m” gibi benzerleriyle bir araya geldikleri zaman ayırt edilmeleri için “ı” ve “u”nun üzerlerine ters kaş işareti () konulabilir.

Ayrıca, kanunda, önce “i” sonra “ı” belirtilmişse de yaygın ve yerleşmiş olan sıraya göre, önce “ı” sonra “i” gelmektedir.

HARFİN SIRASI	HARFİN ADI	KİTAP YAZISI		EL YAZISI	
		BÜYÜK	KÜÇÜK	BÜYÜK	KÜÇÜK
22	se	S	s	<i>S</i>	<i>s</i>
23	şe	Ş	ş	<i>Ş</i>	<i>ş</i>
24	te	T	t	<i>T</i>	<i>t</i>
25	u	U	u	<i>U</i>	<i>u</i>
26	ü	Ü	ü	<i>Ü</i>	<i>ü</i>
27	ve	V	v	<i>V</i>	<i>v</i>
28	ye	Y	y	<i>Y</i>	<i>y</i>
29	ze	Z	z	<i>Z</i>	<i>z</i>

Okullar için Milli Eğitim Bakanlığı'nın kabul etmiş olduğu el yazısı şekilleri şunlardır:

Büyük Harfler:

A B C Ç D E F G
Ğ H I J K L M
N O Ö P R S Ş T
U Ü V Y Z

Küçük Harfler:

a b c ç d e f g ğ
h ı i j k l m n o ö
p r s ş t u ü v y z

“Aziz Arkadaşlarım!

Her şeyden evvel her inkişafın yapıtaşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel Büyük Türk Milleti’ne onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde *kolay bir okuma-yazma anahtarı* vermek lazımdır. Türk Milleti cehaletten az emekle kısır yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan bir vasıta ile sıyrılabilir. *Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk Alfabeti’dir.* Basit bir tecrübe Latinesasında Türk harflerinin Türk diline ne kadar uygun olduğunu, şehirde, köyde, yaşı ilerlemiş Türk evlatlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisi’nin kararıyla Türk harflerinin kat’iyet ve kanuniyet kazanması bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine münevver yetiştirmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığını kazandıracak olan Üçüncü Büyük Millet Meclisi yalnız ebedi Türk tarihinde değil bütün insanlık tarihinde de mümtaz bir sima kalacaktır.

Efendiler! Türk harflerinin kabulüyle hepimiz bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlâtlarına mühim bir vazife teveccüh ediyor. Bu vazife milletimizin kâmilan okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz hususi ve umumi hayatımızda rastgele öğrendiğimiz okuyup yazmak bilmeyen erkek, kadın her vatandaşımıza yeni harfleri öğretmek için tehalük göstermeliyiz.

Bu milletin asırlardan beri hiss olunmayan bir ihtiyacını birkaç sene içinde tamamen temin etmek yakında ufuklarda gözlerimizi kamaştıran bir muvaffakiyet güneşidir. Hiçbir muzafferiyet hazırlarıyla kıyas kabul etmeyen bu muvaffakiyetin hepimiz heyecanı içindeyiz. Vatandaşlarımızı cehaletten kurtaracak sâde muallimliğin vicdani hazzı mevcudiyetimizi işba etmiştir (doyurmuştur).

Aziz arkadaşlarım yüksek ve ebedi yadigârımızla bü-

yük Türk Milleti yeni bir nur âlemine girecektir.” (Sürekli alkışlar, yaşa varol sesleri).

Başvekil İsmet Paşa da, Meclis’te ivedilikle müzakeresini teklif ettiği Türk harfleri kanun lâiyhası için şu beyanatta bulundu:

“Türk harfleri kanunu lâiyhası üzerinde söyleyeceklerim açık ve kısadır. Reiscumhur hazretlerinin işaret buyurdıkları gibi Türk harfleriyle Türk milleti yeni bir nur âlemine girecektir. Biz buna samimiyetle ve vicdani bir itimatla inanıyoruz. Tecrübelerimizle memleketin her tarafında yakından gördüğümüz Türk alfabesiyle bu milletin okuma yazma mücadelesine girmesi her tarafa büyük bir açılma, büyük bir kolaylık vermiştir.

Arkadaşlarım, bu harfler için millette gördüğümüz tehalük ve hüsnü kabul başlıca şu noktayı izah eder ki, o da bir an evvel milletin okuyup yazmak cehaletten sıyrılmak için taşıdığı arzu derin, geniş ve samimidir. Demek millet, hepimiz böyle bir anahtara çoktan beri muntazırdık.

İkincisi kolaylıktır... Arkadaşlarım bu kolaylıktan hakkıyla istifade etmek ve bu neticeleri birkaç sene içinde gözle görülür bir hale getirmek için hükümet ciddi mesai sarf edecektir.

Kanun lâiyhası esas itibarıyla umumi hayatı yeni alfabeye ile yazı devrine sühuletle nakletmek için işe göre muhtelif devreleri göstermektedir. İhtiyaca tamamen tetabuk edecek kadar dikkatli intihap etmeye çalıştık.

Bir sözü tekrar ederek maruzatıma nihayet vermek isterim. O da, tedbirin hayırlı ve faydalı olduğuna cidden inanışımızdır. Büyük işlerde samimi inanmak o işin muvaffakiyetle neticelenmesi için muhtaç olunan başlıca kuvvettir. Bu kuvvet o kadar mühimdir ki, bunun karşısında yenilme-yecek zorluk ve aşılmayacak tümsek yoktur.”

Büyük Millet Meclisi, 1 Kasım 1928 tarihindeki genel toplantısında, bir önerge ile verilmiş olan kanun tasarısını, yani 1353 sayılı Yeni Türk harflerinin kanununu, oy birli-

ği ile kabul etti. Böylece o zamana kadar “Türkçede yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan” yeni Türk harfleri resmen de kabul edilmiş oldu.

Büyük Millet Meclisi’nin 1 Kasım (ikinci teşrin) 1928 tarihindeki toplantısında *Yeni Türk Harfleri* hakkındaki kanunun müzakeresinden ve oybirliğiyle de kabul edilmesinden hemen sonra, Sivas Milletvekili Rahmi Bey’in, Gazi Mustafa Kemal’e altın bir levha üzerinde kabartma harflerden “yeni Türk Alfabeti”nin yazılıp sunulması hakkında Millet Meclisi Başkanlığı’na vermiş olduğu önerge de bu oturumda kabul edildi (23).

Latin aslından olan, fakat Türk dilinin fonetik özelliklerine göre düzenlenmiş ve seslendirilmiş olan Türk harflerinin kabulü, üzerinde yıllardan beri faydasız yazılar yazılan, çekişmeler, tartışmalar yapılan “harf ve imlâ meselesi”ni kökünden halletmiş oldu.

Öte yandan Dil Encümeni (Dil Heyeti) de çalışmalarına büyük bir hız vermiş ve 1928 yılının ikinci yarısında Alfabe ve Gramer raporlarından başka şu eserleri yayımlamıştır:

1- *Muhtasar Türkçe Gramer*, 61 sayfa,

2- *Yeni Türk Alfabeti, İmlâ ve Tasrif Şekilleri*, 40 sayfa,

3- *Yeni Türk Yazısı ile İlk Kıraat (Okuma)*, 32 sayfa; (Bu kitabı Atatürk Yeni Türk Alfabeti’ni öğretme amacıyla yaptığı gezilerde halka bedava dağıtmıştır.)

4- *Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabeti*, 32 sayfa,

5- *İmlâ Lugatı*, 371 sayfa,

6- *Seçme Yazılar* (Dil Encümeni’nin kararıyla Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Falih Rıfkı (Atay), Ruşen Eşref (Ünaydın) beylerin yazdığı, 254 sayfa; *Dil Encümeni Alfabeti* (son değişikliklere göre düzeltilmiştir), 23 sayfa.

(23) Bu levha şimdi, Anıtkabir’deki Atatürk Müzesi’ndedir.

Yeni harflerimizin kabulü üzerine Atatürk'e armağan edilen altın levha.
Yazıt: "Türkiye Büyük Millet Meclisi Tarafından Reisi Cümhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'ne, Karar tarihi 1. İkinci Teşrin-Kasım 1928"

Bundan başka, özel olarak İbrahim Necmi (Dilmen), Ahmet Cevat (Emre), Necmetin Sadık (Sadak), Celâl Esat (Arseven: Fransızca), Türk Ocakları, Askeri Matbaa da yeni Türk Alfabeti'ni halka tanıtan broşürler yayımlamışlardır.

Yeni Türk harflerinin Meclis’ce kabul edilmesinden sonra “Dil Heyeti” yeni üyelerin katılmasıyla genişlemiş, değişmiş ve daha çok *Dil Encümeni*, *Dil İstişare Heyeti* ya da *Türk Dili Lûgatı Encümeni* adlarıyla tanınmıştır. Kullanılan zarf ve yazışma kâğıtlarının başlıklarından anlaşıldığına göre resmi adı, *Dil Heyeti* olmuştur. *Dil Heyeti*, katılan yeni üyelerle şu kişilerden meydana getirmiştir: *Ahmet Rasim*, *Reşat Nuri* (Güntekin), *Celâl Sahir* (Erozan), *Veled Çelebi* (İzbudak), *İsmail Hikmet* (Ertaylan), *Besim Atalay*, *İbrahim Necmi* (Dilmen), *Hâmit Zübeyr* (Koşay), *Hasan Fehmi* (Turgal), *İshak Refet* (İşıtman), lûgatçı *Mehmet Baha* (Toven), ziraatçı *Yaşar* (Özey), Ankara Etnografya Müzesi Müdürü *Gyula Meszaros*.

Kurul Ankara’da Mithatpaşa caddesindeki binasında çalışmış, Talim ve Terbiye Heyeti Başkanı Mehmet Emin (Erişirgil) Heyet’e başkanlık etmiştir.

Harf inkılabının hızından doğan işte bu son teşekkül *Dil Encümeni* adı altında tarihimize mal olan kuruldur. Encümence türlü fen şubelerinin yapılacak terimlerinde faydalanılmak üzere dört uzman zat daha heyete alınmıştır. Dil Heyeti 1931 yılına kadar çalıştı ve o yıl, Büyük Millet Meclisi’nce bütçeden ödeneği kaldırıldığından kapandı.

GAZİ MUSTAFA KEMAL’IN YENİ TÜRK ALFABESİ BAŞÖĞRETMENİ SIFATIYLA YAPTIĞI YURT GEZİLERİ

-Atatürk, halka Yeni Türk Harfleri’ni öğretme işinde rehberlik etmiştir.-

Gazi Mustafa Kemal, Dolmabahçe Sarayı’nda düzenlenen uygulamalı ders ve konferanslardan sonra, Ağustos ve Eylül (1928) ayları içinde, yeni Türk harflerini öğretmek, halkın bu konudaki yönsemelerini incelemek amacıyla ge-

zilere çıktı. Önce Tekirdağ, Bursa, Çanakkale, Maydos (Eceabat) ve Gelibolu'ya gitti. Bundan sonra da Sinop, Samsun ve Amasya yoluyla Turhal, Tokat, Sivas, Şarkışla ve Kayseri şehirlerini dolaşıp Ankara'ya döndü.

Atatürk Tekirdağ'da

Atatürk, 23 Ağustos 1928 Perşembe günü sabah saat yedi sularında, Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan Tekirdağ'a gitti. Yanında İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Kolordu Komutanı Salih Omurtak, Genel Yazmanı Tevfik, Bolu Milletvekili Falih Rıfkı (Atay), Gaziantep Milletvekili Ali Kılıç, Sinop Milletvekili Recep Zühtü (Soyak), Başyaver Rusuhi, yazar Ruşen Eşref (Ünaydın) ve Denizyolları Genel Müdürü Sadullah bulunuyordu. Yattaki konuşmalar hep yeni Türk harfleri üzerinde olmuştur.

Atatürk'ün gelişini haber alan Tekirdağ halkı iskeleyle yığılmış yalı boyunu doldurmuştu. Gazi, tam saat 11.15'te yattan karaya (şehre) çıktı. Halkın yoğun, hareketli dalgalarını yararak, candan alkışları arasında hükümet konağına gitti. Bu sırada halk hükümet konağının önünde toplandı. Atatürk vali odasında bir süre dinlendi. Hükümet konağının oda, salon ve koridorlarında bir kalabalık göze çarıyordu. Atatürk birkaç dakika sonra:

“Bana bir *Milliyet* gazetesi getirir misiniz?” dedi.

Bir *Milliyet* gazetesi getirip takdim ettiler. Atatürk, Vilâyet Genel Meclisi Salonu'na geçti. Milletvekilleri ile Vali, vilâyet erkânının ve bazı ziyaretçilerden meydana gelen yarımlı halkanın önüne siyah bir yazı tahtası da konuldu. Türk milleti *böylece ilk alfabe* ve yazı dersinin verilmesi başlamıştı.

Atatürk orada bulunanlara sordu:

“Yeni Türk yazısını biliyor musunuz, bilmiyor musunuz?”

Kalabalık arasından:

“Öğrendik, öğreniyoruz!” sesleri yükseldi.

Atatürk kalabalık arasından rastgele birini yazı tahtasına başına çağırdı. Yeni Türk harfleriyle bir cümle yazmasını söyledi. O zât tahtaya şu cümleyi yazdı: “*Büyük Gazi’ye mâlik olan Türkler bahtiyardırlar.*” Bu cümlede bir iki harf yanlış vardı. Onu da Atatürk kurallara göre açıklayarak düzeltti. Bundan sonra tahta başına bir başkasını çağırdı. Bu bir gençti. Atatürk’ün yeni harfler hakkındaki sorusuna:

“Henüz bilmiyorum efendim” dedi Atatürk, öğrenmesini, bunun da hiç zor olmadığını söyledi ve “öğren” dedi.

Atatürk böylece memurlardan, halktan birçok kişiyi tahta başına çağırarak sınava çekti. Alfabe ve imlâ kurallarının hemen hepsini uygulamalarıyla açıkladı. Tam iki saat ayakta ve tahta başında alnından terler akarak okuttu ve öğretti. Ekim 1928 başına kadar da halk ve memurların yeni Türk harflerini öğrenmesini istedi.

Atatürk, bundan sonra, Belediye dairesini ziyaret etti. Burada da kaldığı kısa bir süre içinde yeni yazı hakkında yararlı bazı şeyler anlattı.

Atatürk, Belediye dairesinden sonra biraz ilerisinde bulunan “Zabitan Yurdu”na (Askeri Mahfel) gitti ve liva (tugay) kumandanına yeni Türk harfleriyle şu satırları yazdırdı:

“Zabitan (subaylar) Yurdu’ndaki Liva Kumandanı beyefendiye yazdırılmıştır: Bugün, Tekirdağı’nda zabıt arkadaşları ziyaretten çok memnun oldum. Bu memnuniyetimi burada hazır bulunmayanlara da lütfen söylersiniz. Yeni Türk harflerini bütün muhitlerine serian (tezelden) öğretmelerini kendilerinden hassaten rica ve talep ederim.”

Gittikçe yoğunluğu artan ve çevreden de koşup gelen Tekirdağı halkından sokaklar geçilmez bir duruma gelmişti. Adeta bir bayram günü gibi. Atatürk sel gibi akan halkın içindeydi. Sevinç dalgası ayyuka yükseliyordu.

Bu sırada, kenarda bir köşede oturan bir Hoca Efendi, Atatürk’ün gözüne ilişti. Hoca Mustafa Efendi, kendisini karşılamaya gelen halk arasında beyaz sarığı ile vakur, sâkin duruyordu. Gazi:

“Gelir misiniz, hoca efendi!”

diye onu çağırды ve hemen orada yakınındaki eczahaneye girdi. Bulunduğu masaya, kapının önüne birikmiş olan halktan birkaç kişiyi daha davet etti. Atatürk, Hoca efendiye, Kur'anı Kerim'in (Tîn-incir) süresinden şu üç âyeti:

« والتين والزيتون * وطور سينين * وهذا البلد الامين »

Arap harfleriyle yazdırttı. Bu yazıyı, yanındakilere okuttu. Herkes her kelimeyi birkaç türlü okudu. Sonra Atatürk, Hoca efendinin yazdığı bu Arapça yazının altına, kendi el yazısıyla o üç âyetin yeni Türk harfleriyle “Vettîni vezzeytûni* ve Tûrisinine* ve hazelbeldil emin” olarak okunuşunu kaydetti. Oradakilere, bu yazıyı okuttu. Bu defa bilen de bilmeyen de tamamen doğru okudu.

Atatürk, altında kendi el yazısı da bulunan bu kâğıdı Hoca Mustafa Efendi'ye vererek:

“Sizden yeni Türk yazısını öğrenmenizi isterim” dedi.

Vakur ve sakın bir tavırla Atatürk'ü dinleyen Hoca Mustafa Efendi, bu giranbaha yâdigârı, büyük bir sevinçle aldı ve çekildi.

Atatürk, Tekirdağı'ndan ayrıldıktan sonra Hoca efendi tarihi büyük bir kıymet taşıdığını iyice bildiği bu vesikanın altına, eski harflerle ve okunaklı bir rık'a (yazısı) ile şunları yazdı: “23 Ağustos yevm-i pençşenbe saat on dörtte muhterem Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin yazdığı yeni *Türk harfleridir*.”

[Bu değerli belgenin fotografisi, istek üzerine, bir mektupla Ankara Etnografya Müzesi'ne gönderilmiş (*Hakimiyeti Milliye*, Eylül 1928). Ben bu hususta Müze'ye yaptığım müracaattan olumlu bir sonuç alamadım.]

Atatürk, rıntımdaki askeri kıtayı selamlayarak, iskeleden Ertuğrul Yatı'na döndü. İskelede, göçmen bir kadın ağlayarak büyük kurtarıcı Atatürk'e doğru koştu, yere kapandı; ayağının toprağını gözlerine sürdü. Yat, saat 15.25'te İstanbul'a doğru hareket etti.

Halkın yeni harflere karşı gösterdiği derin, ateşli ilgiyi gören Atatürk, yatta memnun ve neşeli, bir hâlde yanındakiilere şöyle dedi:

“Şimdi size söylüyorum, göreceksiniz neler olacak.”

Atatürk, Tekirdağ dönüşünde, bu sınavların kendisinde bıraktığı izlenimleri, yani halkın yeni Türk harflerini öğrenmekteki eğilim ve çabasını gazetecilere şöyle anlatmıştır:

“Tekirdağlı (o zamanki telâffuzu ile) vatandaşlarım daha şimdiden yeni Türk harflerini yazıp okumayı hemen öğrenmişlerdir, diyebilirim. Sokaklarda ve dükkânlarda halk ile temaslar yaptık. Latin harfleriyle derhal ünsiyet etmiş olduklarını gördüm. Henüz ortada selâhiyetdar makamâtın tasdi-kindenden geçmiş bir rehber olmadan ve henüz mektep (okul) muallimleri delalet faaliyetine geçmeden yüce Türk milletinin hayırlı olduğuna kanaat getirdiği bu yazı meselesinde bu kadar yüksek şuur ve intikal ve bilhassa isticâl göstermekte olduğunu görmek, benim için cidden büyük bir saadettir.”

Atatürk, Tekirdağ’dan döndükten ve izlenimlerini de böylece gazetecilere açıkladıktan sonra 27 Ağustos 1928 Pazartesi günü, yine aynı maksatla -yani yeni Türk harfleri hakkında halka ders vermek üzere- Bursa’ya gitti.

Atatürk’ün Ertuğrul Yatı ile Marmara’da Dolaşması ve Mudanya’ya çıkışı

Atatürk, 26/27 Ağustos 1928 gecesi, Ertuğrul yatı ile Dolmabahçe önlerinden Marmara’ya açıldı. Bu gezinin amacı, Mudanya ve oradan da, yeni Türk harfleri hakkında ders vermek üzere, Bursa’ya gitmekti.

Atatürk, geceleyin Yat ile Marmara’da bir süre dolaştı. Bu sırada, üç önemli hitabesi de telsizle yayımlandı. Birinci hitabe, 26 Ağustos taarruzu ile ilgili olarak kendilerinin ve İsmet Paşa’nın karşılıklı duygu ve izlenimleri idi.

İkinci hitabe de, yeni Türk harfleri üzerine verilmişti.

Atatürk bu konuda şöyle diyordu: "...Bu kuvvetli hatıramla güvenerek beyan edebilirim ki, bugün yeni Türk harfleriyle cehalete karşı açtığımız mücadelenin yarın millet için 26 Ağustos zaferinden daha yüksek ve geniş saadet neticeleri getireceğini muhakkak görüyorum."

Gece saat iki buçukta, Atatürk'ün daha çok önemli olan üçüncü hitabesi de yine telsizle yayımlandı. Dahiliye Vekili Şükrü (Kaya), Bursa mulhakatından birinden çekilmiş bir telgrafnameyi, bu gece yatta Reisicumhur'la birlikte bulunan Başvekil İsmet Paşa'ya uzattı. Başvekil Paşa, telgrafnameye şöyle bir baktı ve masanın üstüne attı. Gazisi: "O nedir, ben de göreyim" dedi. Gördü, okudu.

"Böyle bir şeyi asla düşünmek lüzumunu duymamıştım. Bu galat ve sakat zihniyet sahipleri hakkında söylenecek şey şudur: Bu ahmaklar, niçin hâlâ milletin sözüne, milletin kalbine, milletin arzusuna kulaklarını vermekten kendilerini mustağni görüyorlar? Efendim, arzu, talep, irade bizim, kimsenin değil milletindir. Biz onun, bu işaret olunan maddi ve manevi ihtiyaçlarını ifaya memur adamları. Kendi kendimize salâhiyet-i mutlaka iddiasıyla ortaya çıkmak hakkımız mıdır? Herhangi bir memurun veya reisicumhurun onu, mazinin ahmak ve alçak devirlerinde olduğu gibi, hiç sayarak kendisinin akl-ı eblehfiribânesine münkad olacağını zannetmeye artık mesâğ tasavvur olunur mu?"

Bunun çok ayıp ve gülünç olduğuna şüphe kalmamıştır, efendim. Hiç kimse, merak etmesin. Türk milleti yaptığını şuurla ve bunca bin senelerin hayatında açtığı devasız yaraları hâlâ tedavi etmek ızdırabiyle hakikat denilen cevheri bulmuş olduğuna kani olarak uzun hatvellerle rehâ aramaya karar vermiştir. Bunun önüne sed çekmek isteyenlerin akibeti, Türk'ün kuvvetli ayaklarının altında ezilmektir efendim.

Eğer bu millet yalnız bu hususta herhangi bir müşkülle tesadüf ederse *ben ve arkadaşlarım* bila tereddüt bu kuvvetli ayakların, arslan pençelerin önünde naçiz bir millet fedaisi oluruz, o kadar."

Başvekil İsmet Paşa'nın masa üzerine attığı ve Atatürk'ün merak ettiği bu telgraf şöyleydi:

"Arap harflerini terk ediyorsunuz. Türk'ün seciyesini tayin, tespit ve i'la etmeye en müsait olan Türk harflerini kabul ediyorsunuz. Bu çok güzeldir. Amma, cevâmi-i şerifede duvarların medar-ı tezyini olan Aşere-i Mübeşşere'nin(24) isimlerini nasıl yazacaksınız. Arapça mı, Türkçe mi?"

Gazi, buna bir cevap vermedi. Ona Dahiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Şükrü (Kaya) cevap verdi ve dedi ki:

"Türkiye'de dil ve yazı Türkçedir. Arapça olsun iddiasında Araplar dahi bulunamaz."

Gece yarısından sonra bir süre Marmara'da cevalan eden Ertuğrul yatı, sabah saat altı raddelerinde Mudanya İskeleyi yakınlarında demirledi. Atatürk, refakatlerindeki zatlarla birlikte, Mudanya kasabasına çıktı. Büyük tezahüratla karşılandı. Halka, yeni Türk harflerini öğrenmelerini, dönüşte imtihan edeceklerini söyledi.

Mudanya'dan, askeri bir törenle ve otomobillerle Bursa'ya hareket edildi.

Atatürk Bursa'da

26 Ağustos 1928 akşamı saat dokuz buçukta Ertuğrul yatı ile Dolmabahçe'den Marmara'ya açılan Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal, yanlarında bulunan Başvekil İsmet Paşa, Şükrü Naili Paşa, Dahiliye Vekili Şükrü (Kaya), Maliye Vekili Şükrü Saraçoğlu, Kütahya Mebusu Nuri (Conker), Gaziantep Mebusu Kılıç Ali, Sinop Mebusu Recep Zühtü (Soyak), Bozok (Yozgat) Mebusu Salih (Bozok), Bolu Mebusu Cevat Abbas, Ruşen Eşref, Riyaseticumhur Kâtibi Umumisi Tevfik (Bıyıklıoğlu), Seryaver Rusuhi, Yaver Şükrü olduğu halde saat 13'te Bursa'ya varmıştır. Kendilerini Mudanya İskeleyi'nde Bursa

(24) Aşere-i Kübeşşere: Doğrudan doğruya "Cennet"e girecekleri Peygamber tarafından müjdelenmiş olan on zattır.

Valisi Fatin Bey ile Kumandan Cemil Cahit Paşa, Halk Partisi Müfettişi Nevzat ve vilayet ileri gelenleri karşılamışlardır.

Otomobille Bursa'ya gelen Gazi, caddeleri dolduran binlerce insanın alkış tufanı arasında doğruca hükümet konağına gitti. Hükümet konağının Umumi Meclis salonuna giren Gazi, burasının elverişli bir derslane olduğunu bildirmiş ve önceden konulmuş olan siyah yazı tahtası başına geçmiştir. Gazi, önce Vali Fatin Bey'i yeni Türk harflerinden imtihan etmişlerdir. Sonra, yazı tahtası başına Sıhhiye (Sağlık) Müdürü Kemal Bey geldi ve Gazi, doktor Kemal'e yeni Türk harfleriyle *"Bugün Bursa'da, her vakit olduğu gibi, gördüğüm samimiyetten çok memnun oldum"* cümlesini yazdırdı.

Atatürk, bir süre istirahat ettikten sonra:

"Bunların hepsi biliyor, kâfi..." dedi. Bunun üzerine Vali Fatin, Gazi'ye hitaben:

"Efendim, Tahrirat Müdürü Neşet var" dedi.

Bu defa Neşet, tahta başına geçti. Gazi, İsmet Paşa'ya hitaben:

"Söyle Paşam, bir şeyler yazsınlar!" dedi.

İsmet Paşa da Tahrirat Müdürüne şu cümleyi yazdırdı:

"Yeşil ağaçlar, geniş ova çalışmak hevesini kuvvetlendirir, keskinleştirir."

İsmet Paşa, yazıdaki yanlışları bizzat düzeltti. Sonra tahta başına Hacı Sabri geçti, o da bu defa Dahiliye Vekili Şükrü'nün (Kaya) söylediği şu cümleyi yazdı:

"Bursa şehri memleketimizin sanayi-i nesciye (dokuma sanatı) merkezi olmaya namzettir (adaydır)."

Atatürk bundan sonra, yazı tahtası başına Maliye memurlarından birini çağırdı, ona da şu cümleyi yazdırttı:

Görüyorum ki, bütün arkadaşlar büyük bir hevesle çalışmışlardır.

Gazi bu yazıyı Sıhhiye Müdürü Doktor Kemal'e okuttu ve düzeltmeleri bizzat yaptı. Sonra, yeni Türk harflerinin uygulama ve yazım usulleriyle sesli ve sessiz harflere

ait kuralları, “dır” ın ekleneceği kelimeye göre alacağı biçimleri -yine yazı tahtası başında- etraflıca açıkladı.

İmtihan ettikleri zatların gösterdikleri başarıdan memnun olan Atatürk kendilerine birer kitap da hediye etti. Burada belirtilmesi gereken bir nokta da şimdiye kadar Latin harflerinin hiçbirini tanımayan Bursalı bir fabrikacının yeni Türk harflerini gayet iyi öğrenip yazmakta gösterdiği başarı olmuştur.

İmtihanlardan sonra Atatürk Bursalıların kendisine hediye ettiği Çekirge'deki köşke gitti ve öğle yemeğini orada yedi. Atatürk, köşkte biraz dinlendikten sonra saat 14.30'da yine halkın içten gelen coşkun tezahüratı arasında Mudanya'ya dönmek üzere Bursa'dan ayrıldı.

Mudanya'da, yeni Türk harfleriyle yazılmış olan şu: *“Mudanyalılar, Büyük Gazi'lerinden şömendöfer hattının Karaköy'e kadar temdidini arz ve istirham ederler”* levhasını okuyan Atatürk, yaverlerine:

“Muvafıktır, not alınız!” diye emir buyurdu.

Atatürk, saat 16.00'da Mudanya iskelesinde biriken halkın coşkun tezahüratı, “Yaşa, var ol!” sesleri arasında Ertuğrul Yatı ile İstanbul'a gitmek üzere- Mudanya-Bursa gezisinden döndü.

Atatürk “Çanakkale” ve “Maydos (Ecebat)”ta

Atatürk, 1 Eylül 1928 tarihinde yanlarında belli zatlar olduğu halde saat 15.00'te Çanakkale'ye vardı ve olağanüstü gösterilerle karşılandı.

Ertuğrul yatı öğle üzeri Çanakkale açıklarında görüldüğü zaman bütün halk sevinç içinde sahillere dökülmüştü. Atatürk, iskelede vali vekili ve belediye başkanı ile Halk Fırkası mütemedi ve halk tarafından karşılandı, yaya olarak hükümet konağına gitti. Atatürk'ün burada halka hitaben ilk sorusu şu oldu:

“Yeni Türk harflerini öğrendiniz mi?”

Olumlu cevap almaları üzerine salondaki siyah yazı

tahtasının etrafında toplanan memurlarla halktan oluşan kalabalık bir topluluğa yeni harfler üzerinde sorular sordu ve gerekli kuralları anlatarak ders verdi, halkı sınava çekti.

Atatürk, tahta başında aldığı cevaplardan ve başarılı sonuçlardan memnun olarak Çanakkale halkına teşekkür etti ve Belediye dairesine gitti.

Çanakkale halkı kendisini hiç olmazsa bir gece şehirlerinde misafir etmek istemişlerse de, Atatürk, vaktin darlığı yüzünden programın değiştirilmesine imkân olmadığını söylemiştir. Yine halkın coşkun gösterileri arasında Çanakkale'den ayrılarak Maydos'a gitti.

Atatürk Maydos (Eceabat)'ta

Atatürk, Maydos'ta da (1 Eylül 1928 Cumartesi) vali vekili, jandarma kumandanı ve emniyet müdürü ile ilçe ileri gelenleri ve büyük-küçük bütün halk tarafından sevinçle karşılandı.

Eceabat'ta *Anafartaları görmek istedi* ve otomobillerle oraya gidildi. Atatürk, yolda sık sık otomobilden inerek diyordu ki:

“Burası, düşman kurşununun isabet ettiği saatimin beni kurtardığı yerdir.”

“Burası ilk karargâhımı kurduğum yerdir”(25), “Burası düşmana ilk darbeyi vurduğum yerdir...” vb. Burada, harp zamanından kalma patlamamış paslı bir fişek (mermi) de bulunup Atatürk'e sunulmuştur.

Gazi, yanındaki zatlar ile asıl savaş sahasına gittiler. Arıburnu cephesinin sol kanadından olan *Cesarettepe* ve sonra *Conkbayırı* 'na çıktılar. Conkbayırı, Çanakkale savaşlarında *Arıburnu* ve *Anafartalar* cephelerinin birleşme noktasındadır. Önemli bir yerdir.

(25) O zaman 19. fırka (tümen) komutanı olan Mustafa Kemal (Atatürk), 25 Nisan 1915 Pazar günü, Maydos'un Bigalı köyünde Yeldeğirmeni düzlüğüne ve badem ağaçları arasına ilk karargâhını kurmuştu.

9. Fırka (Tümen) Komutanı Miralay (Albay) Mustafa Kemal Bey (Atatürk), 25 Nisan 1915 sabahı Arıburnu muntıkasında karaya çıkan ve merkez cephesiyle Maydos yönünde ilerleyen, kuvvetli sol kanadı ile de Conkbayırı'nı hedef alan düşman kıtalarına, komutası altındaki fırka (tümen) ile ani olarak Kocaçimen üzerinden önce sol kanatın taarruz etmiş ve muvaffak olmuştu. Arkasından da öbür kıtaları ile düşmanın sağ kanat cephesine yönelmişti. Düşmanın sol kanadı denize doğru atılmış, yamaçlara püskürtülmüştü. Bu muharebeler sonucunda düşman Arıburnu bölgesinde kesin olarak savunmaya zorlanmıştır.

Arıburnu çıkarma ve taarruzu başarısızlığa uğrayınca düşman büyük bir kuvvetle Anafartalar bölgesine yeni bir çıkarma hareketi yapmıştı. Bu yeni cephe, birkaç gün sonra Mustafa Kemal Bey'in emrine verildi. Kumandayı aldığı ilk gün Suvla limanında ilerleyen düşman kuvvetlerini hızlı bir taarruzla yenilgiye ve çekilmeye zorladı; ikinci günü Conkbayırı'na yöneldi. Orada da düşmana karşı eziçi bir muvaffakiyet kazandı. Düşman orduları, bu iki yenilginin altından bir daha kalkamadılar. Neticede, Çanakkale'yi terk edip gittiler. Böylece bu savaşıara ait şahsi anılarını, tarihi bazı safhaları anlatan Gazi, Büyük Anafarta ve Yalvaköy yoluyla tekrar Maydos'a dönmüştür.

Atatürk Galibolu'da

- *Gazi, kendisini Gelibolu önlerinde karşılayan donanmamıza bir saat kadar manevra da yaptırmışlardır-*

Atatürk, (2 Eylül 1928 Pazar) saat 13.30'da yattan Gelibolu'ya çıkarak hükümet konağına gittiler. Burada da hükümet konağının salonunda memurları ve halktan birçok kişiyi yeni Türk harflerinden imtihan etmişlerdir. Atatürk halkın yeni harfleri öğrenmek de gösterdiği istekten ve hızlı ilerle-yiştten çok memnun kalmışlar ve halka teşekkür etmişlerdir.

Atatürk, derslerden sonra belediyenin şereflerine verdiği çay ziyafetinde bulunmuşlardır. Belediye dairesi etrafında toplanan halk, Atatürk'e:

“Yaşa, varol Gazi!” sesleriyle coşkun gösterilerde bulunmuştur. Atatürk, saat 16.00'da, Marmara'daki donanmamızın manevrasını izlemek üzere, Ertuğrul yatına dönmüş, Donanma ile birlikte İstanbul yönüne hareket etmişlerdir.

Gelibolu'daki aydın zümre, okuyup yazmak bilmeyenlere, yeni Türk harflerini öğretmekte büyük çaba harcamışlardır.

Atatürk Sinop'ta

Atatürk, yeni Türk harfleri üzerine vermekte olduğu derslerin 4'üncüsünü, 15 Eylül 1928 tarihinde Sinop'ta verdi. Buradan -sırasıyla- Samsun'a, Amasya'ya, Tokat'a, Sivas'a ve Kayseri'ye gitti. Bu merkezlerde de halka yeni Türk harfleri üzerinde dersler verdi; yazdırttı, okuttu. Kayseri'den Ankara'ya döndü. Böylece harf devriminin anlamını, niteliğini halka kendisi anlatmış ve öğretmiş oldu. Atatürk'ün bu derslerinden, Sinop'ta biz de bulunduk. Buna ait anılarımızı, iki ayrı paragraf halinde, aşağıya alıyoruz:

1928 yılının güzel bir eylül sabahı idi. Bafra-Gerze ayırımında bulunan *Dürtmen*'in sık ağaçlı yayvan tepesinden henüz çıkan güneşin ilk ve ılık huzmeleri, durgun denizin üstünde ince uzun helezonlar çiziyordu. O sabah, evden erken çıkmış, yalıdaki belediye parkının dar ve küçük kanepelerinden birine oturmuştum. Limanın derin sessizliği içinde kâh tabiatın bu değer biçilmez güzelliğini seyre dalıyor; kâh elimdeki kitabın sayfalarını ağır ağır süzüyordum.

Güneş bir hayli yükselmiş, limandaki günlük hayatın ilk hareketleri de başlamıştı. Gözlerim, elimdeki kitabın sahifeleri üzerinde, dalgın dalgın dolaşırken bir elin yavaşça omzuma dokunduğunu hissettim. Başımı arkaya çevirdiğim zaman pek sevdiğim bir dostumun yanıma gelmiş olduğu-

nu gördüm. Dostum, benimle biraz konuştuktan sonra, yüzüme manalı manalı baktı ve:

“Bugün, dedi, Sinop’un uzun yüzyıllar dolduran tarihinin en büyük günlerinden biri olacaktır. Pek sevgili bir konuğumuz yoldadır.”

Dostumun bu sözlerini, doğrusu biraz belirsiz bulmuştum. Bu sefer ben, aynı suretle, onun yüzüne baktım ve kendisinden beni bu konuda aydınlatmasını rica ettim. O, kulağıma eğildi ve çok sevinçli bir ifade ile:

“Gazi geliyor” dedi.

O dakikada kalbimin içinden sanki bir şimşek parıltısı ağdığını, bütün vücudumu büyük bir heyecanın sarıp sarsıtığını hissettim. Dostum, parktan hükümet konağına doğru ilerlerken ben, elimdeki kitabı kapamış, gözlerim bir noktaya dikili dalmıştım. Nasıl dalmayayım: Biraz sonra, okuduğum o kitabı... Evet o tarihi yapan, yine yeni ve orijinal bir devrim hamlesi yaratan eşsiz büyüğümüzü görecektik. Onu görmek bile bence bir saadetti. İşte ben bu büyük insanın, yirmi saatlik o unutulmaz şerefli ilk huzurunu da en aziz bir anı olarak saklayan talihli yurttaşlardan biriyim. Gerçekten dört beş saat sonra limanda funda eden “İzmir” bize bu büyük ve pek sevgili konuğumuzu getirmişti.

Köylü kasabalı yüzlerce halk parkı, yalı boyunu doldurmuştu. Bütün göğüslerin bir sabırsızlık heyecanı ile kabarıp indiği hissediliyordu. Herkes onu bekliyor, kalpler onun için çarpıyordu. Bu sırada “İzmir”in çaldığı ince ve kesik düdükler de sanki bu helecanın, bu heyecanın bir yankısı gibiydi.

Yarım saat sonra karaya ayak basan *Büyük Başöğretmen Atatürk*, altın gibi sarı saçlı başlarıyla halkı selamlıyor; saf bir semâ gibi duru mavi gözleriyle etraflarında kaynaşanlara bakarak hatır soruyordu. Her taraftan kopan alkış tufanı, her ağızdan yükselen “Safa geldin, yaşa, sağol!” sesleri arasında, Elifiye şalvarları ve elvan çemberleriyle dikkati çeken, yarımdaki köylü kadınların: “Safa geldin oğul, Tanrı sana uzun

ömürler vire. Tuttuğunu başarasın!” diye bağrıışmaları zaten heyecandan dolu dolu olan gözlerimizi o anda yaşartmıştı.

Belediye caddesini ve o sıradaki bütün evlerin balkon ve pencerelerini, kale bedenlerini dolduran halkın bu coşkun tezahürleri arasında Hükümet Konağı’nı şereflendiren Büyük Öğretmen, bir süre vilayet makamında dinlendikten sonra *Yatı Mektebi*’ni şereflendirdiler (26). Emirleri üzerine okulun bahçesine siyah bir yazı tahtası konuldu. Tarihi ders başlamıştı. Bahçe içinde, bu yazı tahtasına doğru yarım bir daire şeklinde cephe almış olan yüzlerce halk, Büyük Öğretmen’in vakur bir eda ile anlattığı “Yeni Türk Alfabesi”ni öğreniyor; evet onun bu yepyeni kültür eserini gene ondan öğrenmek, onun ağzından dinlemek saadetini tadıyordu. İşte harf devriminin Başöğretmeni Atatürk, Gülhane (Sarayburnu) Parkı nutkundan sonra halk için başladıkları alfabe derslerinin dördüncüsünü 15 Eylül 1928’de, Sinop’ta ve bu okulun bahçesinde vermişlerdi.

Büyük öğretmen, ilk önce Türkçedeki “A, E, I, İ, O, Ö, U, Ü” vokallerinin, fonetik bakımından rollerini anlattı. Bir kıraat (okuma) parçası okudu. Arkasından herkesi okuttu ve yazdırttı. İlk imtihan Maarif (Milli Eğitim) ve Ortamektep müdürlerinden başlamıştı. Halktan, öğretmenlerden ve devlet memurlarından orada bulunanların birçoğları sıra ile hep bu imtihanı geçirdiler.

Alfabe Encümeni’nin düzenlediği yeni imlâ sistemine göre “mi-mu” soru eki “Ahmet geldi mi?”, “kitabı okudun mu?” şeklinde kelime ile arasına bir (-) tire konularak yazılıyordu. Fakat başta öğretmenler olduğu halde bu tarz yazılıştta bir zorluk görülüyordu. Bunu hisseden Atatürk, o zaman Halk Partisi Umumi kâtibi olan Safvet (Arıkan)’e dönerek:

“Maarif Vekili (Milli Eğitim Bakanı) Beyefendiye bir telgraf yazınız. İmlâdaki bu bağlama işareti müşkilatı mü-

(26) Gazi önce okulun alt kattaki bir sınıfında imtihana başlamıştı. Fakat sınıfın döşeme tahtaları gıcırdamaya başlayınca, çökme ihtimali düşüncesiyle dışarıya, bahçeye çıkılmasını emrettiler. Derslere bahçede devam edildi.

eddi oluyor, kaldırılınsın” dedi. Bundan sonra “mı, mi, mu, mü” soru eklerinden önce yazılması gereken tire, bağlama işareti kaldırıldı.

Dersi dinleyenler arasından biri, ön sıraya geçmiş ve tam Büyük Öğretmen’in karşısında yer almıştı. Ben, imtihanı çoktan muvaffakiyetle vermiş olduğum için, öğretmemizi derin bir hayranlık içinde tetkike, onun öğretiş usullerindeki inceliği zihnen tahlile dalmıştım. Bu sırada, Bektaş’a köyünden olduğu sonradan anlaşılan bir bayanın imtihanı bitmişti ki, Büyük Öğretmen:

“Sen gel bakalım!”

Diyerek o ön sırada ve tam karşısında duran adamı yazı tahtası başına çağırdı. Öğretmen sordu:

“Adın ne?”

“Bekir Paşam.”

“Ne iş yaparsın?”

“Arabacıyım, Paşam.”

“Okuman, yazman varmı?”

“Yok Paşam, senden öğrenmeye geldim.”

Elli yaşlarında kadar olan bu adam, Sinop’un herkesçe bilinen arabacı Bekir Ağa’sı idi ve gerçekten ne okur, ne de yazardı. Bunun üzerine Büyük Öğretmen yazı tahtasına “A” yazdı. Bunu birkaç kelime örneği ile Bekir Ağa’ya tekrarlattı. Bundan sonra “O, Ö, U, Ü” vokallerini ayrı ayrı yazdı ve yine ona tekrarlattı. Büyük bir sevinç içinde “A, O, Ö, U, Ü”leri tekrarlayan Bekir Ağa, ne şâyani hayrettir ki, pek kısa zaman içinde bu harfleri yanlışsız yazmayı başardı.

Bundan sonra Öğretmeni, Bekir Ağa’ya “T” harfini belletti. Bekir Ağa esasen “A” ile “O” harflerini önceden öğrenmiş olduğundan bu sefer yazı tahtasına “at” ve “ot” kelimelerini yanlışsızca yazdı. İşte en Büyük Öğretmenimiz Atatürk, Sinop’ta verdikleri derslerde, elli yaşlarına kadar cahil kalmış olan bir vatandaşa da yarım saat gibi kısa bir zaman içinde, Yeni Türk Alfabesinin esaslarını öğretmişlerdi.

Yeni Türk harflerini, az da olsa, pek çabuk öğrenebilmiş olmaktan doğan büyük bir sevinç içinde çırpınan Bekir Ağa, dersi biter bitmez öğretmenine boyun bükerek, teşekkürlerini sunduktan hemen bir saniye sonra: “Ey millet! Gazi Babamızdan..” diye bir de nutuk iradına başlamıştı ki, öğretmeni ona:

“Nutku bırak, al şu kitabı (27) içindekilerini iyice öğrenmeye çalış” diye tavsiyede bulunmuşlardı. Bekir Ağa, öğretmenin bu sözünü tutmuş, elinde bir defter “At”, “Ot” kelimelerini yazarak şuna buna gösterir, gazetelerin kalın ve büyük “A”, “O”, “E”, “U”larını yüksek ses kahvede okur dururdu. Bekir Ağayı ne zaman görsem:

“Elli yaşında beni okuttu. Ömrümde ilk hocam Gazi Babamız oldu. Sağ olsun, bin yaşasın.” diyerek en Büyük Öğretmenimiz Atatürk’e karşı kalbinin sonsuz sevgi ve şükranlarını belli etmekten geri durmaz, hep bu imtihanı anar ve gözleri dolardı.

Akşam, yalıdaki belediye parkında Büyük Öğretmenimizin yüksek huzurlarında toplanmıştık. Berrak bir semâ altında gece yarılarına kadar devam eden toplantı, diyebilirim ki, tamamıyla bilimsel bir hava içinde geçti. Büyük Öğretmenimizin Türk tarihine, diline dair yüksek ve geniş bilgileri, nazarlarımızı yeni bir ufka çeviriyordu. Şimdi pek iyi hatırlıyorum ki, bugünün tarih ve dil tezlerinden birçok şeyleri o gece, Büyük Öğretmenin bizzat ağzından dinlemiştik. Yine şimdi pek iyi hatırlıyorum ki, Atatürk devrimleri, Ulu Önder’in zihinlerinde hesaplı bir şekilde işlenmiş ve bugün birer birer uygulama alanına konulmuş olan devrimlerdir.

Tarih, dil konuşmalarından sonra harf devrimine geçildi. Büyük Öğretmen, bu devrimin doğuracağı kültür gelişiminin anlam ve niteliğini de anlattı. Pek temiz, canlı ve insicamlı bir ifade, çok derin ve çekici bir talâkat Büyük Öğretmenimizin,

(27) Yeni Türk alfabesiyle seçme kıraat (okuma) parçalarını içine alan bu küçük kitap, o sırada halka parasız dağıtılmıştı. Büyük Öğretmenimiz hepimizi bu kitaptan parçalar okutmak suretiyle imtihan etmişlerdi.

saatlerce süren izahlarında hiç değişmeyen bir vasıftı. Tekrar inandık ki, en büyüğümüz, en büyük bir hatibimizdir de..

Atatürk, parktaki bu konuşmalarından harf ve dil devrimine değinen sohbetleri sırasında şu noktayı da bize açıkladı:

“Arkadaşlar! Bazı zevat idari mülâhazalarla olacak, yeni Türk harflerinin tatbik edilmesi için benden bir sene, üç sene gibi bir mühlet istiyorlar. Buna asla muvafakat edemem. Ankara’ya dönünce ve yüksek Meclis açılınca, bir kanunla bunun hemen kabul edilmesine bütün kuvvetimle çalışacağım.” Büyük Öğretmen hakikaten dediği gibi de yaptı. 1 Kasım 1928 tarihinde toplanan Büyük Meclis yeni Türk alfabe kanununu ittifakla kabul etti. Saat gece tam bir olmuştu. Büyük Öğretmen:

“Arkadaşlar tarihe, dile, harf inkılabına, hatta memleket işlerine dair birçok, hem pek çok şeyler konuştuk. Samimi bir muhit ve hava içinde geçen bu dakikaları unutmayacağım. Çok mütehasşisim. Vakit geldi. Müsaadenizi rica edeceğim” dedi ve bir dakika sonra ayağa kalktı. O anda dudaklarından adeta dökülveren: “Nasıl göndeririz, doyamadık ki!” sözlerini işiten Büyük Öğretmen gülerek park iskelesine doğru ilerliyordu.

19 Mayıs 1919’da, bugünkü Kemalist Türkiye’yi kurmak üzere Samsun’dan Anadolu içlerine atılan dâhi kurtarıcımızı, bu sefer yarattığı devrimlerden birini daha feyizlendirmek için gitmekte oldukları aynı kutsal yola, evet Samsun’a doğru uğurluyorduk.

Atatürk’ün Huzurunda

Atatürk, Tekirdağ gezisinden sonra, aynı amaçla, Karadeniz’de de bir gezi yapmak üzere, İstanbul’dan ayrıldı. Onu, 15 Eylül 1928 Cumartesi günü “İzmir” vapuru Sinop’a getirmişti. Atatürk o gün “Yatı İlkokulu”nun önce bir dershanesinde, sonra da bahçesinde, vilayet ileri gelenlerinin, Milli Eğitim Müdürü ile orta, ilkokullar öğretmenlerinin ve ka-

labalık bir halk topluluğunun önünde “yeni Türk alfabesi”ne dair derslerini verdi. Atatürk, burada hepimizi imtihan etti.

Atatürk, ders bittikte sonra, okul bahçesinde saklanmakta olan ve Rusların Sinop deniz baskınına (3 Kasım 1853) ait acıklı hatırayı tespit eden mermer yapıt ile ilgilendi. Ben, kendilerine yazıtı okudum; gereken tarihi malumatı da verdim. Çok memnun oldu ve yanlarından ayrılmamamı emir buyurdu.

Akşam, yalıdaki belediye parkında aziz konuk ve öğretmenimizin yüksek huzurlarıyla de ayrıca şeref ve mutluluk duyduk. Vali Ethem (1939’da İzmir Valiliği’nde ve 1942’de İçişleri Müsteşarlığı’nda bulunmuştur). Atatürk’ün maiyetindeki zatlar, vilayet ileri gelenleri, bütün öğretmenler (28), kalabalık bir halk, bu toplantıya katılmıştı. Toplantı -her türlü kayıt ve merasimden uzak olarak- çok sade, samimi ve o nisbette heyecanlı idi. Atatürk masalarının karşısına oturmamı emir buyurdular. Öyle yaptım. Çok tatlı, meraklı bir konuşma başladı. Bütün konuşmalar, yeni Türk harfleri, Türk imlası, Türk dilinin güzelliği, zenginliği, Türk tarihinin dünya tarihindeki yeri, eskiliği üzerine idi.

O sıralarda Prof. Mehmet Fuad Köprülü ile Yusuf Ziya (Özer) arasında geçen bilimsel tartışmalar, basın alemimizde bir hayli gürültü uyandırmıştı (1927). Konuşmaları bir aralık bu konuya kaydı.

Kendi konusunda gerçekten bir değer olan Yusuf Ziya’ya hukuk fakültesi ders programına yeni konulan “Türk Hukuk Tarihi” de ek olarak verilmişti. Fakat, Yusuf Ziya bu derslerinde, klasik bilgiler dışında, bilim alemi için yeni yeni keşifler, dünya çapında varsayımlar ortaya atıyordu. Yusuf Ziya’nın ders notlarını okuyan Fuad Köprülü bu fikirleri, dayanaksız bulmuş, şiddetle reddeden bir yazı yazmıştı. İşte, hemen gündelik basın sütunlarına da geçerek genişleyen o tartışmalar, bu makale üzerine çıktı.

(28) Bu öğretmenler arasında eski Maraş Milletvekili Emin Soysal da vardı. Soysal, o zaman Sinop’ta Ada okulu başöğretmeni idi.

Yusuf Ziya Özer'in tezi özetle şuydu:

"Eski Yunan uygarlığı, hatta bütün ilah ve ilaheleri, bu arada eski Yunanistan'daki yer isimleri dahi Yunan aslından değildir. Eski Yunan medeniyetinin kurucuları Türk ırkına mensup kavimlerdir. Yunan medeniyeti, Asya'dan alınmıştır. Hatta diğer eski medeniyetler dahi Türk kaynaklıdır." Yusuf Ziya, bundan başka "Babil hükümdarı Hamurabi de Türktür; Hamurabi Kanunu, Türk hukuk tarihinin başlangıcını teşkil eder" tarzında yepyeni görüşler, kuramlar da ileri sürüyordu.

Buna karşı Fuat Köprülü de özetle: Birçok yetkili Avrupa bilginlerinin son bilimsel araştırmalarına dayanarak, Elenistik bir uygarlığın bir kısım elemanlarının bilakis Anadolu-İran-Horasan yoluyla Orta asya'ya geçmiş olduğunu, bu hususta pek çok tarihi eser ve belgelerin bulunduğunu; bundan Yusuf Ziya'nın bu tezinin bilim aleminde ciddiye alınmayacağını yazmıştı. Yine Hamurabi'nin Türk olduğu, eski uygarlıkların Türklerce kurulduğu hakkındaki düşünceleriyle dünya bilim aleminde bizi pek gülünç bir duruma düşüreceğini ekledi.

Kısacası, bu konu üzerinde de bir hayli görüşüldü. Atatürk, Yusuf Ziya'nın tezini kabul ve hararetle savunuyordu. "Nebo-Nebi" kelimelerini bir hayli açıkladı. Anladım ki, Atatürk bu tartışmaları yakından izlemiş, hele Yusuf Ziya'nın o sırada yayımladığı *Kablel Yunan Türk Medeniyeti* (Yunandan Önceki Türk Uygarlığı) adlı eserini, adeta ezberlercesine okumuştur.

Ben, Fuat Köprülü'nün görüş noktasını daha bilimsel, aha doğru bulmaktaydım. Daha önce gerek gazete sayfalarındaki ve gerek *Hayat* mecmuasındaki (29) yayımları zaten yakından izlemiştim. Ufak bir giriş yaparak, Yusuf Ziya'nın tezinin bilim aleminde kabul edilemeyeceğini, esasen edilmemiş de olduğunu söyledim. Fakat, Büyük ve Aziz Öğretmenimizi bu işte memnun edecek şeklin daha çok sükût etmek olduğunu anladım ve öyle de yaptım.

(29) *Hayat* (dergi), 7, 13, 27 Nisan 1927, sayı 19, 21-22.

Bu tartışma konusundan sonra, konuşmalarımız tamamiyle Harf Devrimi ve dil meseleleri üzerinde toplandı. Atatürk, birçok şeyler anlattı; bizi tekrar aydınlattı, *Coşkun, akıcı, belîğ, insicamlı bir dille konuşuyor; konuşması bizi teshir ediyordu*. O'nun hitabetteki büyük ve büyüleyici kudretini bir kere daha görerek, işiterek tasdik ettik.

Ben konudan faydalanmayı ihmal etmedim. Kendilerine o zaman yeni kurulmuş olan "Türk Halkbilgisi Derneği"nin, yeniliğine rağmen, gösterdiği olumlu çalışmalardan bahsettim. Maksadım, önemli bir noktayı Atatürke anlatmaktır.

Beni yakın bir ilgi ile dinlemek lütfunda bulunan Atatürk, Halkbilgisi Derneği'nin bu çalışmalarından çok memnun oldu. Bu arada kendilerine bilhassa halk ağzında yaşayan öz Türkçe sözleri topladığımı, bunların yüzde yetmiş beşinin eski Türk dilinin büyük Kamusu olan *Divânü Lûgat it-Türk*'te bulunduğunu arz ettim. Maksadım, Atatürk'ün halk ağzında yaşayan öz Türkçe sözler üzerinde dikkatini çekmektir. Atatürk, örnekler istedi; bir hayli örnek de verdim. Bu arada, çok eski Türkçe bir söz olan "Sağu"nun Boyabat'ta "savu" şeklinde hâlâ aynı anlamda kullanıldığını söyledim ve tespit etmiş olduğum bir savu (mersiye, ağıt)'dan bazı parçalar okudum. Ben o zaman memleket folkloruna, Türk-Anadolu halk edebiyatına dair çok geniş malzeme de toplamıştım.

Atatürk, söz derlemesi çalışmalarım üzerinde büyük bir ilgi ile durdu. Kafasında bir fikrin, şimşek hızıyla, doluşmakta olduğunu anlıyordum. Bir an durduktan sonra, etrafını çevreleyenlere, yüksek bir sesle şunları söyledi:

"Arkadaşlar! Şakir Bey'i (bu satırların yazarı) alâka ile dinledim. Bunlar da esas davamızın, mesaimizin içinde bulunan, mühim, milli meselelerdendir. Elbirliği ile bunları da mutlak başaracağız. Türk dili güzeldir, zengindir. O'nun bu güzelliğini, zenginliğini ortaya koymamız lazımdır".

Atatürk o zaman sade, güzel bir Türkçe istiyordu. Binaenaleyh, dil hareketlerinde bu anlayışa göre bir devrim yapmak emelindeydi. Bütün konuşmaları da bunu gösteriyordu.

Vakit, gece yarısını geçmişti. Atatürk:

“Arkadaşlar! tarihe, dile, harf inkılabına hatta memleket işlerine dair pek çok şeyler konuştuk. Hiçbir yerde bu kadar açılmadım, hususileşmedim. Samimi bir muhit ve hava içinde geçirdiğim bu saatleri unutamayacağım. Çok mütehassisim. Vakit geldi, hatta geçti bile. Değil mi? Müsaadenizi rica edeceğim” dedi.

Biraz sonra da limanda demirli bulunan “İzmir” vapuruna döndü. Sinop’tan -İstiklal mücadelesini başlatmak üzere ilk ayak bastığı- Samsun’a gitti. Büyük ve Aziz Atatürk’ün, tam on beş saat süren, bu konuşmalar sırasında naziz şahsım ve Türk tarihine, folkloruna ait çalışmalarım hakkında gösterdiği yüksek iltifat ve alakanın sevinç ve heyecanını hâla unutamam.

Atatürk Samsun’da

Gazi Mustafa Kemal, 15 Eylül 1928 gece yarısından sonra, “İzmir” vapuru ile Sinop’tan Samsun’a hareket etti.

Harf Devrimi’nin büyük rehberi, Başöğretmeni -halkın verdiği ad ile de *yeni elifba (alfabe) Hocası*- Gazi, 16 Eylül 1928 günü sabah saat 6.30’da Samsun’a vardı. Gazi’nin Samsun’a varışı dolayısıyla kendisine büyük ve parlak bir karşılama töreni yapıldı.

Ahmet Ağaoğlu, Gazi’nin denizden karşılanmasını yazdığı bir makalede (Sinop ve Samsun’da, *Milliyet* 27 Eylül 1928) şöyle anlatıyor:

“Bununla beraber Samsun halkının Gazi Paşa’yı karşılamakta ibraz ettiği (gösterdiği) vecit ve heyecan her türlü medhim fevkindedir. İzmir vapuru uzaktan gözükür gözükmez sahile azim ve pür heyecan bir izdiham toplandı. Zevkle donatılmış bir kayık kafilesi ‘İzmir’in etrafını sarak tavaf etmeye (dolaşmaya) başladı. Manzara, pek müesir (etkili) idi. Gazi’yi görmek fırsatını bulmuş olan min-

netdar halk, vecid ve heyecanla O'nun etrafında dolaşıyor, minnetdarlık hislerini heyecanla izhar ediyordu.”

Atatürk'ü Samsun'da Başvekil İsmet Paşa (İnönü) ile Sıhhiye Vekili (Sağlık Bakanı) Doktor Refik (Saydam), Ankara'dan gelerek karşılamışlar ve başkente dönüşlerine kadar da yanlarında bulunmuşlardır.

Atatürk, eski Tophane ve şimdi “Gazi Parkı” iskelesine ayak basarken 21 pare top atıldı ve limanda bulunan gemiler de selam düdükləri ile karşılama törenine katıldılar.

Atatürk buradan doğruca kükümet konağına gitti. hükümet konağı salonunda başta vali Diyarbakırlı Kâzım Paşa olmak üzere memurları, öğretmenleri ve bazı müdürleri, bir saat kadar yeni Türk harflerinden imtihan etti ve yazım kuralları hakkında gerekli açıklamalarda bulundu.

Atatürk hükümet konağındaki bu imtihanlarından sonra belediyeye gitti; orada da bir süre kaldıktan ve yine Türk harfleri ile yazım kurallarından söz ettikten sonra *Cumhuriyet Halk Fırkası* binasına şeref verdiler. Atatürk, Samsun'da kaldıkları sürece bu binada oturdular. (30)

16 Eylül pazar günü akşamı, Samsun Muallimler (Öğretmenler) Birliği tarafından, İstiklâl ilkokulu binasında Atatürk şerefine bir balo verildi. Bu baloda, öğretmenlerle birlikte Samsun'un aydın zümresi de bulundu. Atatürk, burada da yine yeni Türk harfleri üzerine-konuşmalar yaptı. Atatürk, Samsun'da ve her gittiği yerde, her vesile ile halka yeni Türk harflerini öğrenmekte istek göstermelerini ve acele etmelerini söylüyordu.

Atatürk, Samsun'da iki gün kaldıktan sonra 18 Eylül salı günü saat 10.20'de Amasya'ya doğru buradan ayrıldı. Samsun demiryolu istasyon binası taklarla süslenmiş, halk sokaklara dökülmüş, gökyüzüne yükselen “yaşa, varol!”

(30) Atatürk'ün İstiklâl Savaşı'nı hazırlamak ve idare etmek amacıyla Anadolu'ya geçerken Samsun'da ilk kaldıkları bu bina, iki katlı olup üst katı “Ankara Müzesi” ve alt katı da “Gazi Kütüphanesi” olarak kullanılmaktadır. Bu bina, o zaman Mıntika Palas adını taşıyan bir oteldi.

sesleri arasında Atatürk yine geldiklerinde olduğu gibi pek parlak bir törenle Samsun'dan uğurlanmıştır. Vali Kâzım Paşa ve bazı mebuslarla vilayet erkanından birkaç zat Gazi'yi Havza'ya kadar uğurlamışlardır.

Gazi, Samsun'dan Amasya'ya giderken yolda Lâdik, Havza ve Hacıbayram istasyonlarında trenden inerek, kendilerini karşılamaya gelen halkla samimi konuşmalarda bulunmuş; yeni Türk harflerini öğrenip öğrenmediklerini sormuş ve ivedilikle öğrenmelerini istemiştir.

Gazi'nin Samsun'dan ayrılışları üzerine, *Milliyet* gazetesinde (17 Eylül 1928) şu haberi okuyoruz:

“Samsun: Gazi Hazretleri, Başvekil (İsmet Paşa) ve Sıhhiye Vekili (Dr. Refik Saydam) ile maiyyet ve refakatlerinde bulunan hükûmet erkânı ve mebus beylerle salı günü saat dokuzda Tokat'a hareket edeceklerdir. Gazi, Turhal'da trenden inerek otomobillerle Tokat'a azimat edeceklerdir.” (31)

Atatürk Amasya'da

Atatürk yanlarında Başvekil İsmet Paşa ve Sıhhiye Vekili Doktor Refik (Saydam) ve belli zatlar olduğu halde bugün (18 Eylül 1928) saat 16'da Amasya'ya varmışlardır. Atatürk, istasyondan doğruca kendilerine hazırlanan binaya gitmiş ve orada kısa bir süre istirahatten sonra memurları ve halkı yeni Türk harflerinden imtihan etmişlerdir.

Gazi'yi Amasya İstasyonu'nda Vali Faik Bey ile belediye reisi ve diğer hükûmet ileri gelenleri ve büyük bir halk topluluğu karşılamışlardır. Gazi saat 17'de özel trenine avdet ederek Turhal istikametinde seyahatlerine devam etmişlerdir. Turhal'dan da otomobil ile Tokat'a gitmişlerdir.

(31) Bu gazete haberi, Gazi'yi, başvekil ile sıhhiye vekilinin Sivas'ta karşılamış olmaları hakkındaki yanlış düzeltmek amacıyla özellikle konulmuştur. Eski *Milliyet*, o zamanın yetkili gazetelerindendi. Başyazarları da Siirt Mebusu Mahmut ve Bolu Mebusu Falih Rıfkı (Atay) beylerdi.

Atatürk Tokat'ta

Atatürk'ün Tokat'a varışını günlük gazetelerle Anadolu Ajansı şöyle yayımlamıştır:

“Tokat - 19 (Eylül 1928): Bugün (çarşamba) Reisicumhur Hazretleri refakatlerinde Başvekil İsmet Paşa, Sıhhiye Vekili Refik (Saydam), Halk Fırkası Kâtibi Umumisi (Saffet Arıkan) ve maiyeti erkânı olduğu halde saat 22'de Tokat'a muvasalat etmişler, tezahüratla karşılanmışlardır. Önce belediye dairesine inen Gazi, biraz sonra hükümet konağını teşrif ederek, vilâyet meclis-i umumî Salonunda memurları ve halkı yeni Türk harflerinden imtihan neticesinden fevkalâde memnun kaldıklarını da beyan buyurmuşlardır.”

Atatürk Tokat Mebusu Mustafa Bey'in evinde öğle yemeğini yemiş ve yemekten sonra da Sivas'a müteveccihen hareket etmiştir. Gazi, ayrılışlarında da coşkun tezahürat ile teşyi olunmuşlardır.

Gazi, Tokat'tan Sivas'a giderken yolda ve bazı ilçe merkezlerinde otomobillerini durdurarak köylüler ve merkezde de halk ile görüşmüşler, yeni Türk harflerini öğrenmelerini öğütlemiştir. (C.H. Partisi Müfettişi ve Samsun Milletvekili Avni Bey'le kolordu kumandanı Salih Paşa, Tokat'tan Kayseri'ye kadar Gazi'ye refakat etmişlerdir.)

Atatürk Sivas'ta

Harf devrimine önderlik eden Atatürk, yeni harfleri öğretme gezisi sırasında, en çok Sivas'ta durmuştur. Bu konuda 20-21 Eylül 1928 tarihli *Milliyet* gazetesinde şu ayrıntılı haberi okumaktayız:

“Sivas, 19 (A.A.) Reisicumhur Hazretleri, refakatlerinde Başvekil İsmet Paşa, Sıhhiye Vekili Doktor Refik (Saydam) Bey ve mebuslar, kumandanlar ve mutad zevat (Nuri, Kılıç Ali, Recep Zühtü, Saffet ve Salih beyler) olduğu halde bugün (çarşamba saat 18'de) Tokat'tan Sivas'ı teşrif buyurmuşlardır. Ga-

zi'yi yolda Artova ve Yenihan'da halk selamlamıştır. Gazi'yi Sivas mebuslarıyla vali, kumandan, belediye reisi, Meclisi umumî azaları ve öteki vilâyet erkânı “Çamlıbel”de istikbal etmişlerdir. Şehir medhalinde (girişinde) ise memurlar, mektepliler, askerler ve yüzlerce halk tarafından karşılanmıştır.

Reisicumhurun şehre muvasalatını müteakip 21 pare top atılmıştır. gece de fener alayları yapılmıştır.”

Anadolu Ajansı'nın verdiği bu kısa, sonra *Milliyet* gazetesinin 21 Eylül 1928 tarihli nüshasında verilen şu ayrıntılı bilgiyi okuyoruz:

Halkın kolaylıkla okuyup yazmasını arzu ve yeni Türk harflerinin kolaylıkla öğrenilmesini, öğretilmesini teşvik buyuran Gazi Hazretleri'nin Anadolu seyahatleri her yerde şevk ve sürur ile takip olunmaktadır.

Gazi Mustafa Kemal, dün akşam üzeri Sivas'a muvasalat buyurdıkları zaman halk kendilerini pek coşkun tezahürat, pek parlak merasimle istikbal etmişlerdir. Her gittikleri yere azim ve iradet, kuvvet ve mukavemet dağıtan, büyük Türk milletine yaşatmış oldukları her büyük inkılap gibi bu yeni harf ve lisan inkılabına da rehber olmuşlardır. Anadolu halkı, yeni Türk alfabesine *Gazi Elifbası* adını veriyorlar.

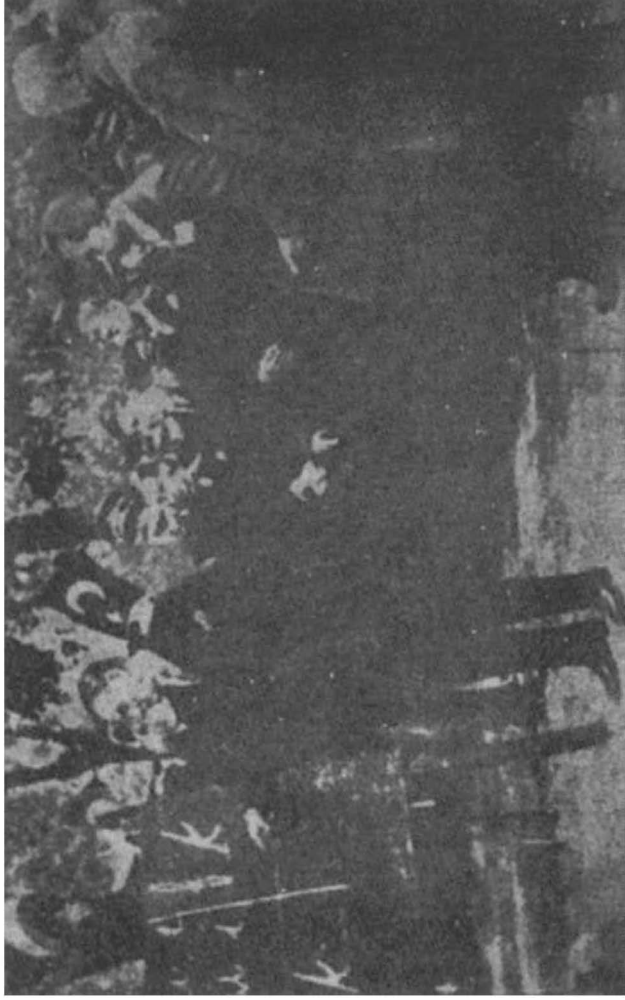
(Gazetede, bu haberin altında şu yazı yeni Türk harfleriyle yazılıdır.)

Gazi Hazretleri'yle Başvekil İsmet Paşa ve Sıhhiye Vekili Refik Bey, yeni vali konağında misafir olmuşlardır. Sivas Valisi tarafından Gazi şerefine bir akşam ziyafeti verilmiştir. Geceleyin muazzam bir fener alayı yapılmıştır.”

Hükümet Meydanı'nda Siyah Tahta (32)

Gazi, bu akşam saat on buçukta ikametlerine tahsis olu-

(32) Kitap ve gazetelerde, albümlerde Atatürk'ü siyah yazı tahtası başında halka yeni Türk harflerini öğretirken gösteren, biri tek öteki grup halindeki iki resim, Sivas'ta hükümet konağı bahçesinde çekilmiştir.

Atatürk Sivas'ta halka yeni Türk harflerini öğretirken

nan konakta istirahate çekilmiştir, çekilmeden önce, sabah-leyin saat yedide hükümet meydanına bir siyah tahta (yazı tahtası) konulmasını emir buyurmuşlardır.

Bu sabah Hükümet meydanını dolduran memur, muallim, mektepli, zabitan ve her sınıf halktan yüzlerce kişi önünde, Gazi bu siyah yazı tahtasının başında yeni Türk harflerinden herkesi imtihan etmişlerdir.

Burada, yeni harfleri hiç bilmeyen bir kasap, Gazi tarafından, on dakika gibi pek az bir zamanda (Sinop'ta da arabacı Bekir Ağa'ya olduğu gibi) öğretilen yeni Türk harfleriyle adını yazabilmiştir. Bunu gören halk bir ağızdan:

“Yaşa Gazi, varol Gazi!” diye bağırılmışlardır.

Bu dersler sırasında, Belediye Reisi Hayri Bey'in sekiz yaşında, Karahan ismindeki mini mini oğlu imlâyı yanlışsız yazmış ve yazdığını da pek düzgün bir şekilde okumuştur. Gazi, bundan pek duygulanmış ve yavruya hediyeler vermiştir.

Atatürk, yine bu sınav sırasında, Sivas Tahrirat Müdü-rü'ne, yeni Türk harfleriyle şu cümleyi yazdırmıştır: “*Mem-nuniyetle görüyoruz ki, muhterem Sivaslılar Türkçe yazı ve okumayı güzelce öğreneceklerdir.*”

Gazi, Sivaslıların yeni harfleri öğrenmek konusunda gösterdikleri gayreti takdir buyurmuşlar, memnun oldukla-rını söylemişlerdir. Sonra halkın pek hararetli, coşkun gös-terileri arasında -Kayseri'ye doğru- Sivas'tan ayrılmışlardır.

Atatürk Şarkışla'da

Atatürk, Sivas'tan Kayseri'ye giderken yol üzerinde bu-lunan Şarkışla'ya da uğramıştır. Gazi'nin bu ziyaretleriyle ilgili olarak gazetelerde şu ajans haberini okumaktayız:

“Şarkışla (*Milliyet* 21 Eylül 1928) Reisisicumhur Haz-retleri, kasabamızda kısa bir müddet kalmışlar, kendilerini selamlamak üzere toplanmış olan memur ve halkı yeni Türk harflerinden imtihan etmişlerdir.”

Gazi, öğrenim neticesinden fevkalade memnun olmuşlar, bu husustaki duygularını izhar buyurmuşlardır. Sivas mebusu, Gazi'yi Kayseri'ye teşyi etmek üzere refakatlerinde bulunmuşlardır.

Atatürk Kayseri'de

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal, yanlarında Başvekil İsmet Paşa (İnönü) ve Sıhhiye vekili (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı) Doktor Refik (Saydam) ile belli zatlar bulunduğu halde 20 Eylül 1928 Perşembe günü saat 14.30'da Kayseri'ye varmıştır. İl sınırında Kayseri Valisi Fuat Bey başkanlığında bir heyet ile parti (CHP) müfettişi Kastamonu milletvekili Ali Nazmi tarafından karşılanmıştır.

Gazi, Kayseri'ye gelişinden hemen sonra Cumhuriyet Halk Partisi binası önünde kadın, erkek yüzlerce halk tarafından etrafı çevrili olduğu halde siyah yazı tahtası başında Kayserilileri yeni Türk harflerinden imtihan etmiş, bu arada gerekli yazı kurallarını da açıklamıştır. Bu sınava, başta vali olmak üzere hükümet memurları ve subaylar da katılmışlardır. Sınav geçirenlerden çoğu yeni Türk harflerini öğrenmeye başlayalı 5-10 gün olmasına rağmen verdikleri cevaplarda başarı göstermişlerdir. Gazi bu sonuçtan pek memnun kaldıklarını da söylemişlerdir (33).

(33) Cumhuriyet'in 50. yılı dolayısıyla Atatürk Kayseri'de adı altında yayımlanan küçük fakat değerli eserin 94. sayfasında: "Bu seyahatin en güzel tarihi belgesi de bir fotoğrafçının objektifinde ebedileştirildiği" yazılan bir fotoğraftan söz edilmiş ve bu fotoğraf da kitabın 95. sayfasına konulmuştur.

Atatürk'ü, Anadolu gezisi sırasında halka yeni Türk harflerini öğretirken gösteren fotoğraf, bize göre Sivas Hükümet Konağı bahçesinde iki değişik poz olarak çekilmiş resimdir. Bu resmin biri a) İki özel karşılayıcı, yani İsmet Paşa (İnönü) ile Sıhhiye Vekili Doktor Refik (Saydam) Bey'i kapsayan birinci poz, b) Öteki de Atatürk'ü bir vatandaşı imtihan ederken gösteren fotoğraftır. 118. sayfadaki resim bunların birincisidir. Kitaplarda, gazete ve dergilerde, albümlerde bu konuya ait yayımlanan bütün resimler ya birincinin ikiye bölünmüş olan -yani sadece Atatürk'ü ders verirken- ya da bir vatandaşı yazı tahtası başında sınav yaparken gösteren resimlerdir. Aslında fotoğrafın çekildiği yer -dekoruyla da- değişmez ve kişiler de aynıdır. (Bu konu için Atatürk Sivas'ta parçasına da bakınız.)

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal, sınava katılmış olanlardan birine şu cümleyi yazdırmıştır: “Seyahatim esnasında her yerde bilhassa köylerde gördüğüm hayrete şayan meseleler hepimiz için birer ümittir.”

Gazi, Kayseri’de kısa bir süre kalmış (14.30-16.30), kendilerini ve yanında bulunan zatları taşıyan özel tren, saat 16.30’da Kayseri’den Ankara’ya doğru yola çıkmıştır.

Ankara’ya Dönüş

Atatürk Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas ve Kayseri’de halk arasında yaptığı incelemelerden, verdiği derslerden sonra yanında Başvekil İsmet (İnönü), Sıhhiye Vekili Doktor Refik (Saydam) ve belli zatlar olduğu halde Kayseri’den hareket ederek 21 Eylül 1928 Cuma sabahı Ankara’ya dönmüş ve büyük gösterilerle karşılanmıştır.

Atatürk halkın yeni Türk harflerini öğrenmek için nasıl canla-başla çalıştığını, birbiriyle adeta yarışarcasına yazıyı öğrenmekte ivedilik gösterdiğini bu gezilerinde yakından gördü. Ankara’ya döndüğü zaman sevinçlerini ve milletine teşekkürlerini şöylece açıkladı:

“Türk milletinin hayırlı olduğuna kanaat getirdiği bu yazı meselesinde bu kadar yüksek şuur ve intikal ve bilhassa isticlal göstermekte olduğunu görmek benim için cidden büyük bir saadettir.”

Tarihi Bir Belge

Ankara’ya dönen Atatürk, yeni Türk harflerinin uygulanışı ve gereken bazı değişiklikler hakkında Başvekâlete aşağıdaki tezkereyi yazmıştır:

“Başvekâlete

Yeni harflerin tatbikatını memleketin pek çok yerinde

gördüm. Şehirlerde, köylerde, her yerde halk yeni harflerle okuyup yazmaya geçmiştir. Halk yeni yazının kolaylığından memnundur. Yalnız her yerde, şehirde ve köyde, memur da ve hatta muallim de zihinleri karıştırıp şaşırtıp bağlama çizgilerinin doğru olarak kullanılmasındaki endişe ve sıkıntıdır. Bu sıkıntı harflerin kolaylığına şevk ve neşeye dokunacak derecede kendini hissettirmektedir.

Encümen esasen yeni harfler ile yazıya başlanırken uzun kelimelerin hecelenmesini, seçilmesini kolaylaştıracak bir çare olmak üzere bağlamayı düşünmüş ve bağlamanın kaldırılmasını ileriye bırakmıştı.

Yeni harflerin kabulü ve taammümündeki sürat, bu zamanın geldiğini gösteriyor. Bilakis bağlama çizgisinin kalkması halkın öğrenmesini pek çok kolaylaştırarak şevklendirecektir. Bu sebeple ve halk içindeki muşahabelerime güvenerek âtideki esasları kabul etmek faydalı ve lazım görülmüştür.

1- İstifham edatı olan mı, mi umumiyetle ayrı yazılır. Mesela: Geldi mi? gibi. Fakat kendinden sonra gelen her türlü lahikalarla beraber yazılır. Mesela: Geliyor musunuz?, Ben miydim? gibi.

2- Râbta edatı olan (ve, ki), dahi manasına olan (de, da) müstakil kelime olarak ayrı ayrı yazılır.

3- Türk gramerinde bağlama işareti olan - (tire) kalkmıştır. Binaenaleyh fiillerin tasriflerinde ve isim ve sıfatların o gibi tasriflerinden lâhikalar çizgi (-) ile ayrılmaya beraber yazılır. Mesela: Geliyorum, gideceksiniz, göreceklersiniz, yapmalıyım, gideyim, gidebilirim, söyleyesin, güzeldir, demirdir gibi. Kezalik (ile, ise, için, iken) kelimelerinin muhaffefları olan (le, se, çin, ken) şekilleri kendinden evvelki kelimeye bitişik yazılır, çizgi ile ayrılmaz. Mesela: Ahmetle, buysa, seninçin, giderken gibi. Bunun için (ce, çe, ca, ça) ve zarf edatı olan (ki) lâhikalarından her vakit iltihak ettiği kelime ile bitişik yazılır. Mesela: mertçe, benimki, yarınki, hasta iyice anladım.

4- Türkçede henüz mevcut olan farsça terkiplerde dahi bağlama çizgisi yoktur, terkip işareti olan sedalı harfler ilk kelimenin sonuna eklenir. Mesela: hüsnü nazar gibi.

Şimdiye kadar tab ve neşrolunmuş kitaplar, muhtelif vesaitle bu esaslara göre derhal en seri bir surette tashih olunmak lazımdır.

Gazi M. Kemal”

Başvekil İsmet Paşa, bu tezkereyi genelge ile bütün devlet dairelerine ve basına duyurmuştur:

“Tamim

Türk harflerinin memlekette tatbikine ait, Reiscumhur hazretlerinin müşahedelerini ve derhal teşmil ve tamimi lazım olan esasları gönderiyorum efendim.

Başvekil İsmet”

Başvekil İsmet Paşa’nın İntibaları

Başvekil İsmet Paşa da, yeni harfler hakkında Anadolu intibalarından şu suretle bahsetmişlerdir:

“Yeni yazı Türk Alfabesi, daha doğrusu birçok yerlerde halkın kendiliğinden söylediği veçhile *Gazi Alfabesi* hakkında gördüklerim beni bahtiyar etmiştir.

Bu, cahil kalmaktan mütevellit bir sıkıntı içinde bunalmış büyük bir milletin kurtuluş hamlesidir. Emniyetle söyleyebiliriz ki, yeni yazıya geçmek, bizim ilk önce tahmin ettiğimizden inanılmaz derecede çabuk olacak, milletin hemen okuyup yazabilecek hale gelmesi ancak birkaç seneye çıkacaktır.”

Gazetelerden *Hakimiyeti Milliye* (Ulus) 2.9.1928’de başlığını, 20.9.1928’de de birinci sayfasını yeni Türk harfleriyle bastı. İstanbul’da çıkan *Cumhuriyet* ise 29.9.1928’de son sayfasını yeni harflere çevirdi. *Vakit* de 15.9.1928’de adını ve bazı başlıkları yeni harflerle yazmaya başladı.

AVRUPA BASINI HARF DEVRİMİMİZİ TAKDİR EDİYOR

Memleketimizde yeni Türk harflerinin kabul ve uygulanışı Avrupa'da büyük bir ilgi uyandırmıştı. Paris'te çıkan *Ekselsiyor* gazetesi yeni harflerin kabulü dolayısıyla şunları yazmaktadır:

“Türkiye günden güne yenileşmektedir. Gazi, Türkiye’de Harem’i ilga ile fesi çıkarttıktan sonra, şimdide Türk dilinin ıslahı için uğraşmaktadır.

Müşarünileyh, bir kalem darbesiyle eski elifbayı ilga ile onun yerine -Latin esasından alınan- yeni Türk harflerini ikame etmiştir. Bu suretle yeni Türkiye, Avrupa’ya yaklaşmak yolunda kat’i bir adım daha atmış oluyor. Türklerin bugün kullandıkları lisan Arapça, Acemce ve eski Türkçeden teşekkül etmiştir. Bunu ancak tahsil görmüş Türklerle birkaç da ecnebî anlar. Fakat, Türkçeyi en zorlaştıran şey bir alfabe idi. Bir mürettip bu suretle on iki sene çıraklık etmeye mecbur oluyordu.

Türkiye menafî-i âliyesi namına bu hususta da ıslahat (reform) yapmak lâzım geliyordu. Gazi, buna himmet etmiştir. Yeni Türk alfabesi sekiz sedalı ve yirmi bir sedasız olmak üzere yirmi dokuz harften mürekkeptir.”

Paris gazetesi bundan sonra Dil Encümeni’nin çalışmalarına dair bilgi vermiş, yeni harflerin basın ve devlet işlemlerinde kesinlikle uygulanacağını da yazmıştır.

Bükreş’te çıkan *Endependans Rumen*’in İstanbul muhabiri de, gazetesine yazdığı bir mektupta Türk Harf Devrimi üzerine diyor ki:

“Reisicumhur Hazretleri ahîren Ankara’ya avdet buyurdular... Vekiller (Bakanlar) ve mebuslar da Gazi Hazretleri’nin eserine imtisal ederek halka yeni harfleri öğretmek üzere daire-i intihabiyelerine (seçim çevrelerine) gitmişlerdir.

Halk Fırkası tarafından Sarayburnu parkında tertiplenen ve Gazi Hazretleri’nin yeni harflerin kabulü hakkında

ilk nutuklarını irad eyledikleri müsamerenin tafsilâtını vermeyeceğim. Fakat şunu söyleyebilirim ki, Gazi ne vakit halk ile temas etmişlerse halkı şâyan-ı hayret derecede tes-hirkâr bir kudretle daima terakkiye, medeniyete ve Avrupa irfanına teşvik etmek fırsatını kaçırmamışlardır.

İrticalen İrâd eyledikleri hararetli nutukları, âni hareketleri ve tarz-ı faaliyetleri, hep Gazi'nin yeni Türkiye'yi asrileştirmek ve diğer medeni milletlerin üst mertebesine çıkarmak için ne samimi ve âteşin bir arzu beslediklerini gösterir.

Gazi Hazretleri yeni Türk harflerinin faide ve lüzum-ı kat'isinden ve bütün bunu millete öğretmek ihtiyacından bahsetmekte hiçbir suretle geri kalmamışlardır. Bundan başka şark musikisinin de hüznün ve elem tevlid ettiği cihetle Gazi, ona da hücum etmişler, hâlâ eski zaman kadınlarının kıyafetini hatırlatan bazı kadın tuvaletlerini muaheze eylemişlerdir.

Bundan başka Mustafa Kemal Hazretlerinin her hareketi her sözü milletine karşı beslediği derin muhabbedin bir neticesidir. O millet ki Gazi onunla iftihar eder ve onun maddi ve manevi mutluluğu için kendi hayatını defeatla fedaya hazır olduğunu göstermiştir. Sarayburnu'ndaki müsamere gecesi irad ettiği nutku dinleyiniz. Arap musikisine ve şarkılarına vurduğu darbeyi görünüz."

Endepandans Rumen muhabiri bundan sonra Gazi'nin Sarayburnu Parkı'nda verdiği söylevi çevirip yayımlamıştır. Gazi o gece Mısırlı Müniretülmehtdiye'nin şarkılarını dinledikten sonra bu musikinin ruha hüznün ve kasvet verdiğini söylemişler, şen bir tabiata malik olan Türk milleti için Doğu musikisinin zararlı olduğunu bildirmişlerdir. Muhabir bu münasebetle de diyor ki:

"Nesilleri uyuşturan bu hüznün verici musikiyi mahkûm etmek için bundan fazlası lazım değildir... Bundan birkaç gün sonra da Üsküdar'da Arapça şarkı söyleyen bir muğan-niye (kadın şarkıcı) halk tarafından susturulmuştur. Halk artık Avrupa musikisi istiyor."

Muhabir bundan sonra, Gazi'nin, yaz tatiline rağmen çalışmaktan yorulmayarak yeni harflerin uygulanması için bir *Dil Encümeni* kurduğunu, yeni harfleri tahta başında kendisi öğrettiğini, kurslar, halk dershaneleri açtığını, yeni Türk alfabesi kabul edildikten sonra da şehir şehir dolaşarak halkı aydınlattığını, herkesi tahta başına çağırıp imtihan ettiğini yazarak mektubuna şu suretle son vermektedir:

“O'nun yorulmak bilmez çalışmasıyla harf devrimi hızla neticelenmiş olup, 1 Teşrinisânî (Kasım) 1928'den başlayarak bütün resmi yazışmaların bu harflerle yapılması kararlaştırılmıştır.”

İngiliz gazeteleri de yeni Türk harflerinin kabul edilmesi hakkında övücü yazılar yazmıştır. *Hâkimiyeti Milliye*'nin İstanbul özel muhabiri, gazetesine bu konuda şunları yazmaktadır: “İngiliz gazeteleri yeni Türk harflerini kabulünü alkışlamaktadır. Özellikle *Taymis* gazetesinin İstanbul muhabiri, Gazi Hazretleri'nin Arap harflerini yeni Türk harfleriyle değiştirdiğini, eskiden 482 olan harf yerine şimdi 29 harf konduğunu söyleyerek yeni Türkiye'nin son yıllarda yaptığı devrimleri Latin harflerini de kabul ederek tetviç eylemiştir” (2 Eylül 1928).

Biraz sonra da yine *Hâkimiyet*'in İstanbul muhabiri, gazetesine şöyle yazmaktadır: “*Taymis* gazetesini, yeni harflerimizin kabulü üzerine yayımladığı bir başmakalede: Bu adım ile yüzyıllardan beri Batılılar tarafından ayrı kalmış bir millet sayılan Türkler, Batı'ya her zamankinden ziyade yaklaşmış oluyorlar. Bu devrim Türk halkının mukadderatını kendisine emanet ettiği harikulâde (eşi görülmemiş) Reisi'ne (Atatürk'e) yakışan büyük bir devrimdir.” (5 Eylül 1928)

Yine İngiliz gazetelerinden *Daily Mail* de, Türk gazetelerinin yeni harflerle çıkışını söz konusu ederek bu alandaki devrimi övücü yazılar yazmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAYNAKLAR

Harf Devrimi Üzerine Yazılmış Başlıca Kitap ve Makaleler

- Hüseyin Kâzım Kadri, "Türk Lisanlarının Tevhidi", *İçtihat*, sayı 31, 32, 1327 (1911).
- Celâl Nuri (İleri), *Tarih-i İstikbal*, cilt 2, *Mesail-i Siyasiyye*, İstanbul 1912.
- İsmail Hakkı -İspartalı-, "Harflerimizin Islahı", *Türk Yurdu*, 8 Mart '328 (1912), sayı 9.
- (Mustafa), "Latin Harfleri" (seri makale), *Hürriyet-i Fikriyye* (mecmua), mart-nisan 1330 (1914), sayı 7-12 arası.
- Celâl Nuri (İleri), *Tarih-i Tedenniyyat-ı Osmaniyye -Mukadderât-ı Tarihiyye*, İstanbul 1331 (1915), (Edebiyat Mes'lesi kısmı sayfa 180-188).
- Kâzım Karabekir, "Latin Harflerini Kabul Edemeyiz", *Hâkimiyyet i Milliye*, 5 Mart 1923.
- Ahmet Hikmet Müftüoğlu, *Gönül Hanım*, sayfa 61-62.
- Agazâde Ferhad, *Ne İçin Arap Harfleri Türk Diline Yararmayır?*, Bakü 1923, Po-ligraf Trastinin 1. Matbaası.
- Tahsin Ömer, *Harflerimiz Lâtin Harflerinin Aynıdır*, İstanbul 1339 (1923), Mah-mutbey Matbaası.
- Şükrü Saracoğlu, (Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşması), 25 Şubat 1924.
- Hüseyin Cahit (Yalçın), "Necat Yolu, *Tanin*, 27 Şubat '924.
- Hüseyin Cahit (Yalçın), "Lâtin Harfleri", *Tanin*, 6 Mart 1340 (1924).
- Ali Seydi, *Lâtin Hurufu Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?*, İstanbul, 1340 (1924).
- İbrahim Alâaddin (Gövsâ), "Harflerimizin Kabahatı", *Resimli Gazete*, Mart 1340 (1924), sayı 27.
- Ahmet Hikmet Müftüoğlu, (Âfâki Bir Serzeniş) "Hafta Musabahası", *Resimli Ga-zete*, 30 Ağustos 1340 (1924), sayı 52.
- Ali Şerif, *Lâtin Hurufu Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?*, İstanbul 1340 (1924), İk-dam Matbaası.
- Cenap Şahabeddin, "Lisanımızın İhtiyaçları", *Servetifünun*, 27 Ağustos 1341 (1925).
- Avram Galanti (Bodrumlu), *Türkçe'de Arabi ve Latin Harfleri ve İmlâ Meselele-ri*, İstanbul 1341 (1925), Kâğıtçılık ve Matbaacılık A. Şirketi.
- İsmail Şükrü Dr. *Asrî Türk Harfleri Hakkında*, İstanbul, 1925, Kader Matbaası "Kütüphâne-i İçtihad, Aded: 49."
- İsmail Şükrü Dr. *Lâtin Harflerinden Daha İyisini Bulalım*, İstanbul 1926, Kader Matbaası.
- Abdullah Battal (Taymas), *Harflerimizin Müdafası*, İstanbul, 1926 (Şeref Âlim-can'ın Rusça eserinden çeviri).
- Necati Kemal, *Elifba İnkılabı*, İzmir 1926.
- Hidayet İsmail, *Arap ve Lâtin Harfleri*, İstanbul 1927.
- Ali İhami, *Türkçe Yazı ve Lâtin Harfleri*, Erzurum 1927.
- İstefan Karayan, *Muaddel Lâtin Harfleriyle Elifba-i Türki Projesi*, İstanbul 1927.
- Avram Galanti (Bodrumlu), *Arabi Harfleri Terakkimize Mani Degildir*, İstanbul 1927, Hüsnütabiat Matbaası.
- Ahmet Cevat (Emre), "Lisanımız Hakkında Bir Kalam Tecrübesi". (seri makale) *Vakit* gazetesi (İstanbul) ekim, kasım, aralık 1927; ocak, şubat mart, nisan, mayıs 1928 nüshalarında aralıklı olarak yayımlanan bu makaleler, sonra *Muh-taç Olduğumuz Lisan İnkılabı Hakkında Bir Kalem Tecrübesi* adı altında toplanıp bastırılmıştır, İstanbul 1928.

- A. Azmi**, *Eski ve Yeni Harfler Hakkında Bazı Mütâlâalar*, İstanbul 1928.
- Şükrü Saracoğlu**, Maarif Vekili -Milli Eğitim Bakanı- sıfatıyla TBM Meclisi'nde yaptığı konuşma, 28 Şubat 1928.
- İbrahim Necmi (Dilmen)**, "Lâtin Harfleriyle Türkçe Elifba", *Milliyet* gazetesi, 7,16,23,24,28 Mayıs 1928 ve 9,16,24,27,29 Haziran 1928, (Seri makale).
- Mustafa Necati**, Maarif Vekili- Milli Eğitim Bakanı- sıfatıyla TBM Meclisi'nde yaptığı konuşma, 20 Mayıs 1928.
- İbrahim Necmi (Dilmen)**, "Lâtin Harflerinin Kabulü Meselesi", *Milliyet* gazetesi, 3,4,7,8,11,24,31 Temmuz 1928 (seri makale).
- Falih Rıfki (Atay)**, "Harfler Meselesi", *Hakimiyeti Milliye*, 1 Temmuz 1928.
- İbrahim Necmi (Dilmen)**, "Yeni Elifba ve İmlâ", *Milliyet*, 3-8 Ağustos 1928.
- Mustafa Kemal (Atatürk)**, 9/10 Ağustos 1928 gecesi İstanbul'da Sarayburnu Parkı'nda söylediği tarihi nutuk.
- İbrahim Necmi (Dilmen)**, "Lâtin Harflerinin Kabulü", *Milliyet*, 11 Ağustos 1928.
- İbrahim Grandi**, "Lâtin Harflerinin Menşei", *Hakimiyeti Milliye*, 13 Temmuz 1928.
- Dil Encümeni**, *Elifba Raporu* (Mazbata Muharriri İbrahim Grandi), İstanbul 1928.
- İbrahim Necmi (Dilmen)**, "Yeni Harflerimizle Türkçe Dersleri", *Milliyet*, (21,27,29,30 Ağustos 1928 nüshalarında yayımlanan bu seri makale sonradan *Yeni Türkçe Okuma Yazma Dersleri* adı ile basılıp yayımlanmıştır), İstanbul 1928.
- Kemal Salih**, "Altı Derste Yeni Harflerimiz" *Cumhuriyet*, 22,23,25,28 Ağustos 1928.
- İsmet (İnönü)**, Başvekil sıfatıyla Dolmabahçe Sarayı'nda söylediği nutuk, 29 Ağustos 1928.
- ...*"Yeni Yazı ile Türkçe Dersleri"*, *Hakimiyet-i Milliye*, *Eylül-Aralık 1928*.
- Dil Encümeni**, *Yeni Türk Alfabeti*, İstanbul, 1928, Devlet Matbaası.
- Dil Encümeni**, *İmlâ Lûgati*, İstanbul 1928, Devlet Matbaası.
- Dil Encümeni**, *Yeni Türk Yazısı ile İlk Kiraat*, İstanbul 1928, Devlet Matbaası.
- Dil Encümeni**, *Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabeti*, İstanbul 1928, Devlet Matbaası.
- İbrahim Necmi (Dilmen)**, "Yeni Yazı ve İmlamıza Dair Ortaya Konan Bazı Meseleler Etrafında", *Milliyet*, 8 - 9 Eylül 1928.
- İbrahim Necmi (Dilmen)**, "Ameli Yeni Türkçe Dersleri", *Milliyet*, 10 - 11 Eylül 1928 (Sonra aynı başlık konularak kitap halinde basılıp yayımlanmıştır.), İstanbul 1928.
- Türk Ocakları**, *En Son Kabul Edilen Türk Alfabeti*, *İmla ve Kiraat*, İstanbul 1928.
- Milli Talim ve Terbiye Heyeti**, *Millî Mektepleri ve Halk Dershaneleriyle Harf Kurslarında Alfabe*, *Kiraat, Yazı ve İmla Tedrisi Usulü*, İstanbul 1928.
- Necmeddin Sadık (Sadak)**, *Türk Alfabeti*, İstanbul 1928.
- Falih Rıfki (Atay)**, "Yeni Yazı ile Doğru İmlâ", *Milliyet*, 21, 22, 23,24,25, 27 Eylül 1928.
- Ahmet Cevat (Emre)**, "Yeni Alfabe Dersleri", *Vakit gazetesi*, 22, 23, 24 Eylül 1928.
- İbrahim Necmi (Dilmen)**, "İmla Tekâmülünde Yeni Bir Kolaylık", *Milliyet*, 23 Eylül 1928.
- İbrahim Alâaddin (Gövsâ)** "Yeni Harflerin Tedrisinde Usul", *Resimli Gazete*, 6 Teşrinievvel (Ekim) 1928, sayı 266.
- İbrahim Necmi (Dilmen)**, "Kari'lerimizin Suallerine Cevaplar", *Milliyet*, 28, 29, 30 Eylül 1928.

- Ziyaettin Fahri (Fındıkoğlu)**, “Harf İnkılabı”, *Hâkimiyeti Milliye*, 14 Eylül 1928.
- Kâzım Nami (Duru)**, “Yeni Alfabe Dersleri”, *Cumhuriyet*, 9-20 Ekim 1928.
- İbrahim Necmi (Dilmen)**, “Yeni Türkçe Dersleri”, *Milliyet*, 6 - 17 Ekim 1928; (Sonra aynı başlık altında kitap haline getirilmiştir). İstanbul 1928.
- Mustafa Kemal (Atatürk)**, Büyük Millet Meclisi’ni açış nutuklarındaki alfabe bahsi, 1 Kasım 1928.
- İsmet (İnönü)**, Başvekil sıfatıyla TBM Meclisi’nde söylediği nutuktaki alfabe bahsi, 2 Kasım 1928.
- Milliyet gazetesi** “Atatürk’ün Alfabe gezileri hakkındaki haberler”, Ağustos, Eylül, Ekim, Kasım 1928 aylarına ait nüshalar.
- Hâkimiyet-i Milliye (sonra: Ulus)**, Atatürk’ün alfabe öğretimi gezilerine ait haberler Ağustos, Eylül, Ekim, Kasım 1928 aylarına ait nüshalar.
- Maarif Vekâleti, Halk Alfabetesi**, İstanbul 1928, Devlet Matbaası.
- Maarif Vekâleti, Halk Dershaneleri Alfabetesi**, İstanbul 1928, Devlet Matbaası.
- Maarif Vekâleti, İlk Kıraat Kitabı**, İstanbul 1928, Devlet Matbaası.
- Mahmut, Nasıl Konuştuğumuzu Bilelim**, İstanbul 1928.
- Zeki Velidi (Togan)**, *Türk Dünyasında Elifba Meselesi*, İstanbul 1928.
- Mithat Sadullah (Sander)**, *Latin Harflerinin Türkçeye Tatbiki*, İstanbul 1928.
- Dil Encümeni, Yeni Dil Encümeni Alfabetesi**, Askeri Matbaa 1928.
- Kemal Necati, Alfabe İnkılabı**, İzmir (tarihsiz), Maarif Matbaası. “Millet Mektepleri”, *Halk Mecmuası* 11 Şubat 1929, sayı 1.
- İstanbul Belediyesi Festival Komitesi, Türk Harfleri “Kabulünün Onuncu Yıldönümü Vesilesiyle”**, İstanbul 1938.
- İbrahim Necmi (Dilmen)**, “Harf İnkılabı. X. Yılı Dolayısıyla. 9 Ağustos 1939 Akşamı Sarayburnu Parkı’ndaki Söylev”, *Türk Dili-Belleten* sayı 31-32, 1938.
- M. German** (derleyen ve düzenleyen), *1928 9 Ağustos Harf İnkılabı*, İstanbul 1938, Kader Basımevi.
- Naci Kasım Açikel, Türk Alfabetesinin Islahı**, İstanbul 1929.
- İbrahim Necmi (Dilmen)**, “Türkiye’de Harf İnkılabı Nasıl Oldu”, *Türk Dili Bibliyografyası* 1928-1940, İstanbul 1941.
- İhsan Sungu, Harf İnkılabı ve Milli Şef İsmet İnönü, Tarih Vesikaları**, Haziran 1941, cilt-1, sayı 1.
- Muharrem Doğdu Mercangil**, “Yeni Harfler Birliği ve Yeni Yazı”, *Ülkü, Nisan 1950*.
- (Mehmet) Emin Erişirgil**, “Bir Tarih, Bir Teklif”, *Türk Dili*, Ocak 1952, cilt-1, sayı 4.
- Falih Rıfki Atay**, “Çankaya (Atatürk devri hatıraları)”, *Dünya gazetesi*, Harf devrimine ait bölüm, Haziran 1952, tefrika sayısı 99-101.
- Falih Rıfki Atay**, “Yeni Yazı”, *Türk Dili, Ağustos 1953, cilt-2, sayı 23*.
- Faik Reşit Unat**, “Latin Harflerinden Türk Alfabetesine”, *Türk Dili, Ağustos 1953, cilt-2, sayı 23*.
- (Mehmet) Emin Erişirgil**, “Emsalsiz bir İnkılabın Yıldönümü”, *Ulus gazetesi, 8 Ağustos 1953, Ayrıca Türk Dili, Eylül 1953, cilt-2, Sayı 24*.
- İsmet İnönü**, “Yeni Türk Harflerinin Yıldönümü”, *Ulus gazetesi, 9 Ağustos 1953 ve Türk Dili, Eylül 1953, sayı 24*.
- Agâh Sırrı Levend**, “Eski Yazıdan Yeni Yazıya”, *Ulus, 9 Ağustos 1953; ayrıca Türk Dili, Eylül 1953, cilt-2, sayı 24*.
- (Nurullah) Ataç**, “Yeni Yazı” *Ulus, 10 Ağustos 1953 ve Türk Dili, Eylül 1953, cilt-2, sayı 24*.

- Halil Nimetullah Öztürk**, “Harf Devrimi”, *Hürses* gazetesi, 14 Ağustos 1953; ayrıca *Türk Dili*, Eylül 1953, cilt-2, sayı 24.
- Faik Reşit Unat**, “Türk Harf Devrimine Ait Hatıralar ve Yayınlar”, *Devrim Gençliği*, Eylül 1953, sayı 14-15; ve *Türk Dili*, Ekim 1953, cilt-3, sayı 25.
- Ziya Somar**, “Harf Devrimi Üzerine Birkaç Düzeltme ve Bir Düşünce”, *Türk Dili*, Ekim 1953, cilt-3, sayı 25.
- Agop Dilaçar**, “Cumhuriyet Devrinde Harf Devrimi Hakkında Yayımlanan Eserlerden Görebildiklerimiz”, *Türk Dili*, Ağustos 1953, cilt-2, sayı 23.
- Yeni Türk Harfleri Türk Diline En Uygun Harflerdir. (Okul Afışı, İstanbul, derleme tarihi 1956), “Yeni Türk Harfleri Devrim Levhaları No. 1 .
- Doğan Kutay**, *Arap Alfabesini Niçin Bıraktık*, Ankara 1957.
- Agop Dilaçar**, “Alfabemizin 30. Yıldönümü”, *Türk Dili*, Ağustos 1958, Cilt-7, sayı 83.
- Yeni Türk Harfleri, Devrimlerimizin Yerleşmesine Yardım Etti. (Okul afışı, İstanbul, derleme tarihi 1959). “Yeni Türk Harfleri Devrimi Levhaları, No. 3”
- N. Sami Özerdim**, *Harf Devriminin Ülküsü*, Ankara 1962, Ankara Üniv. Matbaası.
- “Türk Dil Kurumu Tanıtma Yayınları, Dil Konuları Dizisi): 5”.
- “Harf İnkılabı”, *Resimli Bilgi* (dergi), 28 Aralık 1964, sayı 53.
- *Harf Devrimi*, İstanbul 1966, Kırıl Matbaası.
- M. Şakir Ülkütaşır**, “Harf İnkılabı ve Atatürk” *Türk Kültürü*, yıl-8, Kasım 1969, sayı 85.
- Türk Dil Kurumu**, *Türk Dil Kurumunun 40 Yılı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972.
- Agâh Sırrı Levend**, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, üçüncü baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1972, “Türk Dil Kurumu Yayınlarından: 347”.
- Münif Efendi (Paşa)**, *Mecnuua-i Fünun* yıl 2, sayı 14, 1280/1864.
- Hürriyet-i Fikriyye** (dergi), Kılıczâde Hakkı ve arkadaşları. Birkaç defa hükümetçe kapatılan bu dergi, sonraları “Serbest Fikir” ve “Uhuvvet-i Fikriyye” gibi adlar da almıştır. Sayı 1-12 / 13-16 / 17 / 25, yıl 1330. (1914)
- Mirza Bala**, “Feth-Ali Ahundzâde” maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, cilt 4, yıl 1948.
- Hüseyin Baykara**, *Azerbaycan’da Yenileşme Hareketleri, 19. Yüzyıl*, Ankara 1966, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınlarından: 16.
- Ömer Çelebi**, *Atatürk Kayseri’de*, Ankara 1973, Ayyıldız Matbaası.
- Mehmet Emin (Erişirgil)**, “Yeni Yazımıza Dair Konferanslar: I”, “Yeni Yazımımızın İmla Kavaidi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 ve 21 Eylül 1928.

SÖZLÜKÇÜK

âfaki: Şundan, bundan
ahîren: Son günlerde, sonradan
akamet: Kısırlık
aleittlak: Ayırmadan, genellikle
an'ane (anane): Gelenek
ânı vâhit: Biri anda
ârâ (rey): Oylar
asâ: Değnek, sopa
âsar-ı muhalledede: Ölmez yapıtlar
âti: Gelecek, ilerisi
avâm: Alt toplum (kara budun)
ayyuk: Gök, doruk
azim: Büyük, ulu, kocaman
beynelmilel: Uluslararası
bizzat: kendi, kendin, kendim
celâdet-i milliye: Ulusal yiğitlik
cevâmi: Camiler, mescitler
ceyâdet (ciyâdet): İyilik, sağlamlık
cür'et: Atılganlık, yüreklilik
dâiye: Neden olucu, neden olan
def'atea: Birden, bir tahtada
define: Gömü
dercetmek: Koymak, geçirmek (kitaba, gaze-
 teye)
derkâr: Belli, apaçık
devr-i zihni: Çağın anlayışı
eblehfiribâne: Bön, aldatırcasına
efkar-ı umûmiyye: Kamuoyu, halkoyu
ehli kurâ: Köy halkı, köylü halk
el'an: Şimdi, bugünkü günde
elsine: Diller, (lisanın çoğulu)
eserine imtisal: İşine, davranışına ayak uydur-
 ma
fecâyi-i tarihiyye: Acıklı tarihsel olaylar
Fetva Emîni: Sorulan şer'i bir soruya cevap
 veren kişi
garik: Batmış, boğulmuş
gayr-ı kabil-i hal: Çözümü olanaksız
giranbeha: Çok değerli
gürûh: Tayfa, takım, bölük
hars: Kültür
hatt-ı cedit: Yeni yazı
hercümerç: Karışıklık, kargaşalık
hitabe: Söylev
hu:ûl: Çıkma, olma, üreme
huzme: Demet
Hürriyetperver: Özgürlük seven, özgürlük is-
 teyen

icra vekilleri heyeti: Bakanlar kurulu
ifade-i meram: İsteğini, düşündüğünü anlatma
ihtidâ: Hak dinine girmek, Müslüman olmak
ikdam: Çaba gösterme
islâh: Tanrı
ilâhe: Tanrıça
ilga (etmek): (Varlığını) kaldırmak
iltibas: Karıştırma, andırışma, benzeşim
imtisal: Uyma, ayak uydurma, benzemeye ça-
 lışma
intiba (intibaat): İzlenim, duygu (izlenimler,
 duygular)
irâ'e: Gösterme
irticalen: Doğaçtan
istihfaf: Küçümseme, hor görme
istikak: Türeyiş
itâp: Paylama, azarlama, tersleme
itiyat: Alışkanlık
ittisâl: Bitişme
izâle: Yok etme, giderme
kâbus: Karabasan, (uykuda) ağırlık basma
kâinat: Dünya
kânunuevvel: Aralık (ay)
kânunusânî: Ocak (ay)
kari: Okur
kıyas: Ölçme, benzetme
kudretyâb olmak: Güç yeterliği göstermek
küre-i arz: Dünya yuvarlağı, dünya
lâl-ü ebkem: Dilsiz kalma, şaşırıp kalma, hay-
 ret etme
lâyiha: Tasarı
lisan: Dil
lisanîyat: Diller
maahazâ: Bununla birlikte
maarif-i iptidaiyye: İlk eğitim, halk eğitimi
mahdud: Sınırlı, sınırlanmış; sayılı
mahut (mahud): Belli, bilinen
makis-ün aleyh: Ona benzetilme, benzetme
mazbata muharriri: Bir tutanağı ya da belge-
 yi yazan
mecburî: Zorunlu
meftûr: Yaratılmış, doğal
mehafil (mahfilin çoğulu): Çevreler
menafi-i âliyye: (Burada) ulusun yüksek çık-
 a-
 rı
mesâbe: Ölçü
muahaze: Kınama

muhafazakâr: Tutucu
muhassenat: İyilikler, güzellikler
muhit: Ortam
mukadderat: Alın yazısı, yazgı
mukarrer: Kararlaştırılmış
musip: Yerinde, uygun, doğru
mutazammın: Kapsayan
mutemet: Güvenilir kişi
muttasıl: Bitişik
muvasalat: Varış, ulaşma
müderri: Profesör, (eskiden ilmiye'de unvan)
müeddi: Davacı
mükellef: Yükümlü
münderecât: İçindekiler
münekkit: Eleştirmen, eleştirici
münkât: Uysal
mürevviç: Destekleyici
müsamere: Sazlı sözlü eğlenti, gösteri
müstağni: Doygun, gönü tok
mütenâzır: Bakışan, birbirine bakan
mütevellit: Doğmuş, doğan, ileri gelen, ortaya çıkan
müşir: Mareşal
nâkabil-i itiraz: Diyecek götürmeyen
nâşir: Dağıtan, çıkarıcı, yayan
nâtamam: Bitmemiş, eksikli
nisyan: Unutma, unutulma
nazariyye: Kuram
reha: Kurutuluş, kurtulma
reh-i nâreft: Geçilmez yol, gidilmez yol
salâhiyet-i mutlaka: Kesin yetki
sancak: Eskiden il ile ilçe arasında bir yönetim mevkii
sehb-ül-ibâre: Anlaşılması kolay söz, sözler, tümleş
serdetmek: İleri sürmek
serlevha: (Yazıda) başlık
serzeniş: Çıkışma, başa kakma
siyanet: Koruma, kayırma
şâheser: Başyapıt, ölmez yapıt, en güzel yapıt
şâibe: Leke, kir
şecaat: Yiğitlik, yüreklilik
şehrmaneti: Belediye (eskiden İstanbul'da)
şeytanat-kârâne: Şeytanca, kumazca düşünce ve davranışlar
şifâyâb olmak: Onulmak, sağlıklı hale gelmek
tabip: Doktor, hekim
tâdil-i haruf: Harfleri değiştirme

tahsil: Öğrenim
takbih: Ayıplama, kabahatli bulma
tâmik etmek: Derinleştirmek, incelemek
tamimi maarif: Bilgiyi, öğrenimi yayma, genelleştirme
tasvip etmek: Onamak, uygun bulmak
tâtil etmek: Boşlamak, işletmemek, durdurmak
tatmin: Doyurma
tatminkâr: Doyurucu
tebaiyyet etmek: Uymak
tedenni: Aşağılama, gerileme
tedenniyat: Aşağılamalar
tedricen: Azar azar, yavaş yavaş, kerte kerte
tedris: Öğretim
tedrisat-ı iptidaiyye: İlköğretim
tedvin: Derleme, bir araya getirme
teferruât: Ayrıntılar
tehâlüf: İstekle atılma
teksif etmek: Yoğunlaştırmak, koyulaştırmak
telâffuz: Söyleyiş, söyleniş
telehhûf: Vah vah deme
temessül: Benzeşme
terennüm: Şakıma, ırlama
terfih etmek: Gönendirmek, elini genişletmek
teselsül: Sıra sıra
teselsül etmek: Sırasıyla uzanmak
teshirkâr: Büyüleyici
teşrinievvel: Ekim
teşrinisânî: Kasım
tetabuk: Uyma
tetabuk etmek: Uymak
tetviç eylemek: Taçlandırmak
tevehhüm: Kuruntu
tevhit: Birleştirme
tevhit etmek: Birleştirmek
tevfikân: Uyarak
tezyif: Aşağılama, aşağı görme
umran: Bayındırlık
ümî: Okumamış
ümîlik: Okumamışlık
ünsiyet etmek: Alışıklık, tanışıklık etmek
vecd (vecid): Kendinden geçme
veçhile: Onun gibi
vehamet: Korku, tehlike
vesâit: Araçlar
vücûb: Gereklik, gereklilik
zâbit: Subay
zâbitân: Subaylar

Kılıç Ali, Millî Mücadele tarihimizin önemli isimlerinden biridir. 1920'den Atatürk'ün ölümüne kadar (1938) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Gaziantep milletvekili olarak görev yapan Kılıç Ali, Kurtuluş Savaşı başında Maraş, Antep ve çevresi Kuvay-ı Milliye Kumandanı sıfatıyla Güney Cephesi'ni örgütlemiştir. Bu önemli hizmetine karşılık TBMM onu 'Gaziantep Kahramanı' olarak alkışlamış, halk da kendine özgü ölçülerle onu 'Kılıç Ali Paşa' unvanıyla değerlendirmiştir.

Çeşitli bölgesel ayaklanmaları bastıran Kılıç Ali, İstiklâl Mahkemesi üyesi sıfatıyla da hizmetler görmüştür.

Kılıç Ali, Atatürk'ün çok yakınında bulunmuş insanlardan biridir. Güney Cephesi'ndeki görevi bittikten sonra, Atatürk, onu yakınları arasına almış, büyük güven duymuş, ilgi göstermiştir. Son dakikasına kadar Atatürk'ün yanından ayrılmayan Kılıç Ali, büyük kurtarıcı hayata gözlerini kaparken başucunda bulunan birkaç kişiden biridir.

Kılıç Ali, Atatürk'le ilgili bu anılarını 'Atatürk'ün Hususiyetleri' adıyla kitap olarak yayımlamıştır. Kılıç Ali, bu kitabında, Atatürk'le ilgili çok ilgi çekici anılarına yer vermiştir.

Kılıç Ali'nin yakın tarihimize ışık tutan bu çok değerli anı kitabını, gelecek cuma günü yine gazeteniz Cumhuriyet'le birlikte alacaksınız.

1 KÂNUNUSANİYİ UNUTMAYINIZ

a b

10 GÜN MİLLET MEKTEPLERİ
AÇILACAKTIR
16 YAŞINDAN 40 YAŞINA KADAR
YENİ HARFLERİ BİLMİYENLER
MEKTEBE DEVAMAMEC BURDUR

